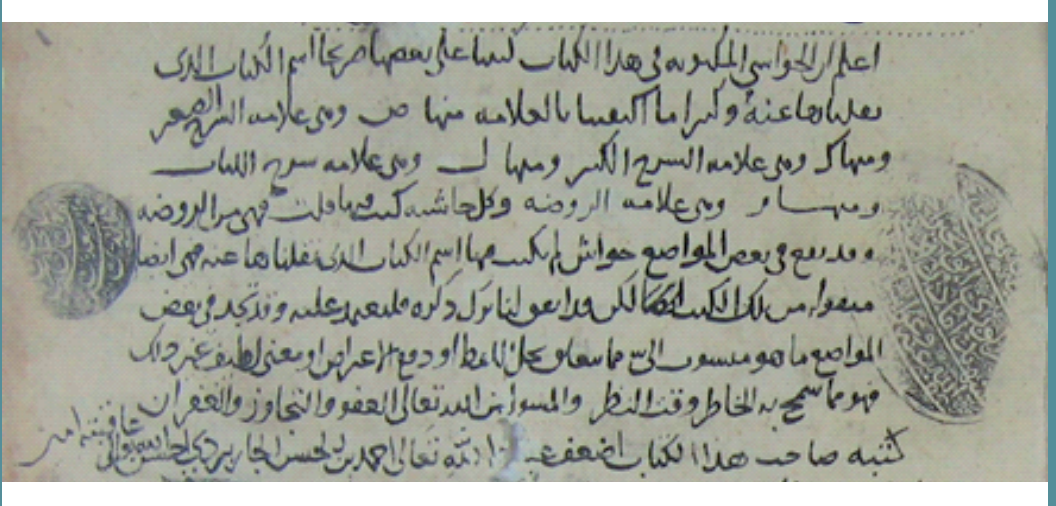

ÇÂRPERDÎ BİBLİYOGRAFYASI

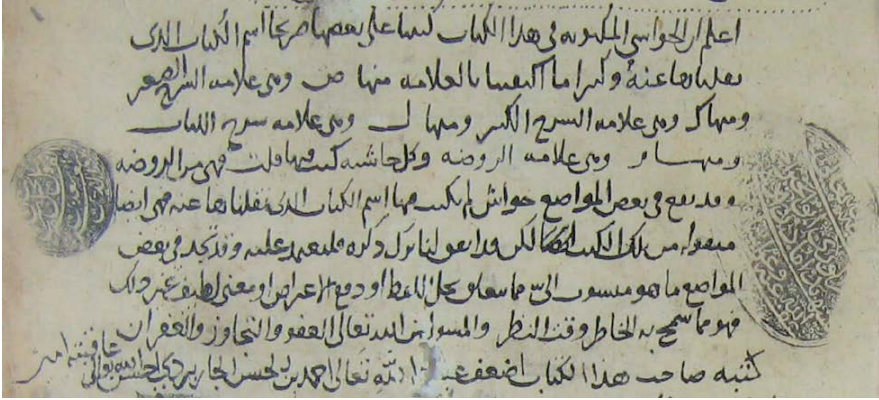
DR. ABDULLAH BİLİN

ÇÂRPERDÎ BİBLİYOGRAFYASI

DR. ABDULLAH BİLİN

Editör: Ramazan TARIK

Copyright © 2020 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be
reproduced, distributed or transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other
electronic or mechanical methods, without the prior written
permission of the publisher, except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain
other noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of
Economic Development and Social
Researches Publications®
(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)
TURKEY TR: +90 342 606 06 75
USA: +1 631 685 0 853
E mail: iksadyayinevi@gmail.com
www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing
ethics rules.

Iksad Publications – 2020©

ISBN: 978-625-7914-62-8

Cover Design: İbrahim KAYA

March / 2020

Ankara / Turkey

Size = 14,8 x 21 cm

Önsöz

Bibliyograyfa ilmi belli bir konuda yazılan eserlerlerin tasnif edilmiş listesini vererek araştırmacıya kaynak sağlamaktadır. Bu nedenle neredeyse hiçbir araştırmacı bu ilimden müstağni kalamaz. Zira bu ilim bilgiye ulaşmada anahtar vazifesi görmektedir. Her araştırmada ilk başvuru kaynağı olan Kâtib Çelebî'nin *Keşfü 'z-zünûn'* u ya da Brockelmann'ın *Geschichte der Arabischen litteratur* adlı eserleri temel bibliyografik kaynaklardandır. Bu tür genel çalışmaların yanı sıra belli bir konu veya şahıs ile ilgili bibliyografya da oluşturulabilir. Böylece hem araştırmacının yükü hafifletilir hem de ilim dünyasına yeni malzeme temini sağlanır. Bu açıdan bakıldığında bibliyografik çalışmalar özgün olarak değerlendirilebilir. Örneğin Süyûti hakkında çalışma yapmak isteyen bir kişi öncelikle eserleri ve hakkında yapılmış çalışmalar ile ilgili bilgi elde etmek ister. Ancak hızlı bir inceleme yapıldığında, onun İslam dünyasında en çok eser veren müelliflerden biri olduğu ve hakkında çok sayıda araştırma yapılan âlimlerden olduğu anlaşılacaktır. Bu noktada örnek olarak Ahmed Haznedâr'ın *Delilu mahtûtâti's-Süyûti ve emâkini vücûdiha* adlı çalışması ona ait yazmaları belirlemede bir anahtar görevi görmektedir.

Bu tür çalışmaların dezavantajı, bibliyografik çalışma konusu ile ilgili tüm çalışmalarını kapsama iddiasıyla yazılmasına rağmen eserlerin tamamını tespit edememe ihtimalinin varlığıdır. Bu da çalışmanın farklı iki yönteminden kaynaklanmaktadır. İlk yöntem, bizzat kütüphaneleri dolaşarak veri temin etmektir. Kâtib Çelebî, eserini yazmak için yirmi yılı aşkın bir süre çalışmış, Kehhâle ise dünya kütüphanelerini tek tek

dolaşarak –ulaşabildiği kadarıyla- özgün çalışmalarını ortaya koymaya çalışmıştır. Biraz daha kolay olan diğer yol ise Brockelmann'ın yaptığı gibi mevcut kütüphane kataloglarını gözden geçirerek bibliyografik eser ortaya koymaktır. İlk durumda dünyadaki tüm kütüphaneleri dolaşmak adeta imkânsız iken, ikinci durumda tüm kütüphanelerin kataloglarının bulunmayışı, mevcut olanların da hata veya eksiklikler barındırması, bu tür çalışmalarda kapsam iddiasının yüzde yüz gerçekleşmesini engelleyen durumlardır. Bu yüzden bu alanda yapılan çalışmalar derleme olup sürekli güncellenmeleri söz konusudur. Buna rağmen bu konuda çaba sarf edilmesi gerektiğini merhum Fuat Sezgin bize öğretmiştir. O, ikinci yöntemi kullanan Brockelmann'ın eksikliklerini fark etmiş ve her iki yöntemi birleştirerek çok kıymetli *Geschichte des Arabischen Schrifttums* adlı eserini yazmaya başlamıştır. Ancak insan sınırlarını aşan bu çalışmaya bereketli ömrü yetmemiş, tamamlayamadan dar-ı bekaya irtihal etmiştir. Yaklaşık hicri 430 tarihine kadar uzanan çalışması elden düşmeyecek bir çalışmadır. Buna rağmen görüldüğü üzere ikinci klasik dönem çalışacak araştırmacılara çok faydalı olamamaktadır. Tüm bunlar eksiklikleri ile beraber bu alanın çok gerekli olduğunu göstermektedir. Yaptığımız bu çalışma da bu tür bir bibliyografik çalışma olduğu için kapsam iddiasını taşımamaktadır. Bununla beraber ciddi emek sarf ederek Çârperdî'nin eserleri ile ilgili tüm verileri elde etme gayreti içinde olduk.

VII/XII asrın ortalarından VIII/XIII asrın ortalarına kadar yaşamış olan, dönemin önemli âlimlerinden Ahmed el-Çârperdî (ö.746/1346) hakkında maalesef bibliyografik bir çalışma

yapılmamıştır. Hemen her kütüphanede bir eserine rastladığımız bu âlimin eserlerinin toplanmaması, mevcut çalışmaların ilmi açıdan eksiklikler barındırmasına sebep olurken, yapılacak çalışmalara da engel teşkil etmiştir. Bir müellif hakkında çalışma yapılırken en zor ama bir o kadar da önemli nokta yeterli malzeme teminidir. Çârperdî hakkında çalışmaya başlayınca kaynakların yetersizliği ile karşılaşmıştır. Şimdiye kadar onun hakkında detaylı çalışma yapılmadığı tespit edilmiş olup bunu aşmak için de onun açıklamalı bibliyografyasının tespitine ağırlık verilmiştir. Bu çalışmanın en önemli amacı Çârperdî'nin eserlerini tespit etmek suretiyle hakkında çalışmalar yapılmasına zemin hazırlamak ve bu konuda araştırma yapacak olanlara da kaynak oluşturmaktır.

Müellif Çârperdî tefsir, hadis, fıkıh, kelam, sarf, nahiv, belağat ve mantık gibi pek çok alanda eserler vermiş yetkin bir âlimdir. O, nahiv alanında kaleme aldığı *Şükûk* adlı eserinde İbnü'l-Hâcib'in *Kâfiye* adlı eserine bazı eleştirilerde bulunmuş, yapılan bazı itirazlara da cevap vermiştir. Bu özlü çalışmayı daha sonra oğlu İbrahim, *Kitâbü'l-fükûk fî şerhi 'ş-Şükûk* adı ile şerhetmiştir. Biz de bu eser bağlamında *İbrahim el-Çârperdî ve Kitâbü'l-fükûk fî şerhi 'ş-Şükûk Adlı Eserinin Tahkiki ve Tahlili* adı ile bir çalışma yapmıştık. Burada baba Ahmed el-Çârperdî hakkında yeni verilere ulaşılmıştır. Ancak mezkur çalışmada doğrudan çârperdî ve eserlerine odaklanılmadığı ve çalışmanın sınırlarını aştığı için bu konular çalışmaya dahil edilmemiştir. Bu yüzden müstakil bir çalışmada onun eserlerinin ele alınmasının gerektiği düşünülmüştür.

Nitekim ihtiyaç duyulan böyle bir çalışmanın yapılması ile çok sayıda yeni veriler temin edilmiştir.

Bu çalışmada Çârperdî'ye ait eserlerin nispetleri, günümüze gelip gelmediği, geldiyse el yazması nüshaları, varsa baskıları, onlarla alakalı yapılan tez, tahkik, makale ve benzeri bilimsel çalışmaların tamamı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çârperdî'nin eserleri, ilim dallarına göre taksim edilerek klasik İslam geleneğinde kullanılan sıralama (tefsiri, hadis, fıkıh, kelim, Arap dili...) metodu esas alınmıştır. Eserler isimlerine göre alfabetik olarak dizilmiştir. Eserlerin nüshaları veya baskıları sıralanırken istinsah veya baskı tarihleri esas alınmış daha sonra tarihsiz olanlar tahkik ilmindeki önem sırasına göre dizilmiştir. Çârperdî hakkında yapılan araştırmalar da kronolojik olarak sıralanmıştır. Ayrıca tespit edilen yazma eserlerin başları ve sonları özellikle kaydedilmiştir. El yazması eserlerin giriş bölümü genellikle üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım, hamdele-salvele kısmı; ikinci kısmı emmâ ba'd ifadesinden sonra gelen mukaddime kısmı ve üçüncü kısım esere başlanılan kısım. Bu çalışmada eserlerin baş kısmı kaydedilirken her üç unsurun ilk kelimelerinin alınmasına özen gösterilmiştir. Üç kısım da birbirinden üç nokta ile ayrılmıştır. Örneğin *Şükûk* adlı eserin başı أحمد اللهم خالق الخلق ... وبعد فهذه سوالات على الكافية ... قال الكلمة إلى آخره إن قيل اللام للجنس... şeklinde kaydedilmiştir:

Çalışmada genel olarak eserlerin tespitinde katalog bilgileri ile yetinilmemiş, bizzat yazmalara müracaat edilmiştir.¹ Bu sırada bazı bilgilerin kayıtlarla örtüşmediği ya da yanlış okunduğu anlaşılmıştır. Yazmaların nispeti de incelenmiş olup özellikle ferağ, mukabele-tashih, temellük gibi kayıtlar okunabildiği ölçüde not edilmiştir. Bu arada çok kıymetli bazı yazmalar da tespit edilmiştir. Eser isimleri yazılırken transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır. Ayrıca bazı kütüphane kayıtlarında isimlerin yanlış yazıldığı veya imla hatalarının olduğu tespit edilmiş ancak, okuyucuların da görebilmesi için mevcut yazım yanlışları ve hatalar düzeltilmemiştir.

Bibliyografik kaynaklar ve kütüphane katalogları bu tür çalışmaların doğası gereği önemli kaynaklardır. Bunun yanı sıra tarih ve tabakât kitapları ile el yazması nüshalar birincil kaynaklardır. Daha önce Çârperdî'nin eserlerini ortaya koymaya yönelik bazı çalışmalar yapılmıştır. Ancak bunlar genelde isim listesi şeklinde kaleme alınmıştır. İlk listeyi veren oğlu İbrahim'dir. Bu liste Taceddin es-Sübki'nin *Tabakâtü'l-Kübrâ*'sında bulunmaktadır. Ardından Yâfi'î de bir listeyi *Mirâtü'l-cinân* adlı eserinde aktarmıştır. Ayrıca İsmail Paşa el-Bağdadî *Hediyetü'l-arifîn*'de, Ahmet Özel *Hanefî âlimleri* kitabında, Mehmet Şener, *TDV İslâm Ansiklopedisi*'nde yazdığı “Çârperdî” maddesinde ve Ali Ebû Zeyd *Mevsûatu a'lâmi'l-ulemâ ve'l-*

¹ Katalog kayıtlarındaki hataları bir eser özelinde tespit eden bir çalışma için Bk.Mehmet Taha Boyalık, “Kutbüddin eş-Şîrâzî'ye el-Keşşâf Şerhi Nispeti Meselesi”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 37 (2017): 101-118.

üdebâ el-Arab ve'l-Müslimîn'de yazdığı “el-Câreberdî” maddesinde Çârperdî'nin eserlerini özet halinde ele almışlardır.

Çalışma giriş, on bölüm, sonuç, ekler ve kaynakçadan oluşmaktadır. Giriş kısmında Çârperdî'nin eserleri hakkında açıklayıcı genel bilgiler verilmiş olup araştırma neticesinde elde edilen bazı veriler de paylaşılmıştır. İlk bölümde tefsir; ikinci bölümde hadis; üçüncü bölümde usûl-i fıkıh; dördüncü bölümde furû-i fıkıh; beşinci bölümde kelimeler; altıncı bölümde ise Arap dili ile ilgili eserler ele alınmıştır. Muhtevası hakkında kesin bilgi sahibi olamadığımız için herhangi bir kategoriye dâhil edemediğimiz eserler ise yedinci bölümde bulunmaktadır. Sekizinci bölümde Çârperdî'ye nispet edildiği halde aidiyeti kesinleşmemiş eserlere yer verilmiştir. Dokuzuncu bölümde yer alan eserler ise Çârperdî'ye nispet edildiği halde ona ait olmayanlardır. Onuncu bölümde ise Çârperdî'nin ilmî açıdan sonraki kuşakları nasıl etkilediği incelenmiştir.

Bu çalışmanın tamamlanmasında desteğini her zaman hissettiğim eşim Şeyma'ya teşekkürü borç bilirim.

Abdullah Bilin
İstanbul-Bitlis, 2020

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
I. Tefsir İle İlgili Eserleri	6
1. <i>Cevâbü'l-Câberdî alâ suâli'l-Îcî fî tefsiri {Fe'tû bi sûretin}</i>	6
2. <i>Tetimmetü'l-Keşşâf</i>	9
II. Hadis İle İlgili Eserleri.....	20
3. <i>Hâşiye alâ Meşâbîhi's-sünne</i>	20
4. <i>Havâşî alâ Şerhi's-sünne</i>	22
III. Usûl-i fıkıh İle İlgili Eserleri.....	22
5. <i>Hâşiye alâ Hillî alâ Muhtasari'l-müntehâ</i>	22
6. <i>es-Sirâcü'l-vehhâc fî şerhi'l-Minhâc</i>	23
7. <i>Şerhu Usûli'l-Pezdevî</i>	30
IV. Furû-i fıkıh İle İlgili Eserleri.....	31
8. <i>el-Emâlî fi'l-keşf 'ani'l-Hâvî</i>	31
9. <i>Fetâvâ</i>	33
10. <i>el-Hâdi fî şerhi'l-Hâvî</i>	33
11. <i>Şerhü'l-Hidâye li'l-Merginânî</i>	36
V. Kelam İle İlgili Eserleri	36
12. <i>Havâşî't-Ṭavâli</i> '	36
13. <i>el-Îzâh fî şerhi'l-Misbâh</i>	37
VI. Arap Dili İle İlgili Eserleri.....	39
14. <i>el-Fusûl fi zikri ziyâdâti'l-isim</i>	39
15. <i>Hâşiye ale'l-Îzâh li İbni'l-Hâcib ale'l-Mufassal</i>	40
16. <i>Hâşiye ale'l-Mufassal</i>	41
17. <i>Havâşî ale'l-Miftâh</i>	42
18. <i>el-Kavâ'id</i>	43
19. <i>Kitâbü'l-mu'teber</i>	43
20. <i>el-Muğnî</i>	44
21. <i>Risâle alâ mes'eleti'l-kuhl mine'l-Kâfiye</i>	58
22. <i>Şerhü's-Şâfiye</i>	60

23.	<i>eş-Şükûk ale'l-Hâcibiyye</i>	88
VII.	Diğer Eserleri.....	93
24.	<i>Havâşî'l-Metâli'</i>	93
25.	<i>Şerhu'l-İşârât</i>	93
26.	<i>Şerhü'n-Nikâti'z-zarûriyyeti'l-erba'iniyye</i>	94
VIII.	Çârperdî'ye Nispet Edilen Eserler.....	98
27.	<i>Hâşiye alâ Halhâlî alâ Muhtasari'l-müntehâ</i>	98
28.	<i>Şerhü'l-Lübâb</i>	99
IX.	Çârperdî'ye Yanlışlıkla Nispet Edilen Eserler.....	99
1.	<i>Hâşiye ale'l-Keşşâf</i>	101
2.	<i>Hâşiye alâ şerhihi li'ş-Şâfiye</i>	101
3.	<i>Hâşiye Şerhu Muğni'l-lebîb</i>	103
4.	<i>Hidâyetü'l-insan li'fadli ta'ati'l-imam</i>	103
5.	<i>Muhtasaru'l-Avâmili'l-Mie</i>	103
6.	<i>Risâle alâ Mes'eleti'l-kuhli mine'l-Kâfiye</i>	104
7.	<i>el-Muğrib fi tertîbi'l-mu'rib</i>	104
8.	<i>Risâle fi'l-Mantık</i>	104
9.	<i>es-Sirâcü'l-Vehhâc fi'kelâmi alâ ehâdîsi'l-Minhâc</i>	105
10.	<i>Şerh-i Bina</i>	105
11.	<i>Şerhü'l-Kâfiye</i>	105
12.	<i>Şerhü'l-Muğni</i>	106
13.	<i>Şerhu Muğni'l-lebîb</i>	106
14.	<i>Şerhü'n-Nikâti'z-zarûriyyeti'l-erba'iniyye</i>	106
15.	<i>Şerhü'ş-Şâfiye</i>	108
16.	<i>Şerhu Şir'ati'l-İslâm</i>	110
17.	<i>Şerhü Tasrîfi'l-İzzî</i>	110
X.	Eserlerinin Etkisi.....	111
	SONUÇ	126
	EK-1 HÂŞİYE ALÂ MEŞÂBÎHİ'S-SÜNNE (KÖPRÜLÜ KTP. FAZIL AHMED PAŞA NR. 281)	128

EK-2 <i>SİRÁCÜ'L-VEHHÂC</i> 'İN MÜELLİF HATLI NÜSHASININ İLK VE SON VARAĞI (AYASOFYA NR. 1006)	129
EK-3 <i>EL-EMÂLÎ Fİ'L-KEŞF 'ANİ'L-HÂVÎ</i> 'NİN MÜELLİF HATTI (MURAD MOLLA 859	130
EK-4 <i>HÂŞİYE ALE'L-ÎZÂH Lİ İBNİ'L-HÂCİB ALE'L-MUFASSAL</i> 'İN MÜELLİF HATTI (MİLLET KTP. FEYZULLAH EF. NR.2007)	131
KAYNAKÇA	132
DİZİN	132

KISALTMALAR

b.	: bin
Bk.	: Bakınız
Bs.	: baskı
DENA	: Fihristvare-i dest nüviştehâ-yı İnan
DİA ed.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi : editör
GAL Supp.	: Geschichte der Arabischen Litteratur supplementband
GAL	: Geschichte der arabischen Litteratur
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı
İSAM	: İslâm Araştırmaları Merkezi
Ktp.	: Kütüphane
nr.	: Numara
Nşr.	: Neşreden
ö.	: ölümü
st.	: Satır
trc.	: Tercüme eden
thk.	: Tahkik eden
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
TÜYATOK	: Türkiye Yazma Eserler Toplu Kataloğu
Üniv.	: Üniversite
vd.	: Ve devamı
v.dğr.	: Ve diğerleri
vr.	: Varak
vs.	: Vesaire
منه	: min kelâmil'l-musannif (minhuvât)

GİRİŞ

Ahmed el-Çârperdî'nin (ö.746/1346) hayatı hakkında yapılan çalışmalar önemli ölçüde ihtiyacı karşılamıştır. Bu konuda *İbrahim el-Çârperdî Ve Kitabü'l-Fükûk Fî Şerhi'ş-Şükûk Adlı Eserinin Tahkiki Ve Tahlîli* adlı çalışmamızda yeterli malumat bulunduğu için burada ele alınmayacak sadece eserleri hakkında bilgi verilecektir.

Yâfi'î *harika eserler, faydalı çalışmalar* (المصنفات البديعة، المؤلفات المفيدة) diyerek Ahmed el-Çârperdî'nin eserlerini takdirle karşılamıştır. Tespit edilen nüshalardan, henüz Çârperdî hayatta iken onun eserlerinin yaygınlık kazandığı anlaşılmaktadır. Onun yaşadığı sürede *Şerhü'ş-Şâfiye*'nin otuz yedi, *es-Sirâcü'l-vehhâc*'ın on iki, *Tetimmetü'l-Keşşâf*'ın dört nüshasının tespit edilmesi bunu desteklemektedir. Nitekim İbrahim de babasının eserlerinin yaygınlığından söz etmiştir.² Ancak birkaç asır sonra onun şöhreti azalmış ve onun sadece belli eserleri yayılmaya devam etmiştir. Çârperdî iki tanesi nispeti kesin olmayan toplam yirmi sekiz eser yazmıştır. Arap dili ile alakalı on eser vermesi bu alandaki yetkinliğini göstermektedir. O ayrıca tefsir, hadis gibi temel islam bilimlerinde de çok sayıda eser vermiştir. Tasavvufî bir kimliğe sahip olmasına rağmen o bu alanda hiç eser yazmamıştır. Onun yerine *hırka giydirme* şeklinde somutlaşan talebe yetiştirmekle ve muhtemelen vaaz, irşad ile yetinmiştir. Onun yirmi sekiz eserinden on

² Ebû Nasr Taceddin İbnü's-Sübkî Abdülvehhâb b. Ali b. Abdilkâfi es-Sübkî (ö. 771/1370), *Tabakâtü'ş-Şâfi'yyeti'l-kübrâ*, thk. Mahmud Tanâhî, Abdülfettah Hulv, 2. Bs (Cize: Hecl li't-Tibaa ve'n-Neşr, 1992), 10: 70.

iki tanesinin henüz nüshası tespit edilememiştir. Günümüze ulaşan eserleri arasında beş tanesinin müellif hatlı nüshaları mevcuttur.

Onun eserlerine baktığımızda dikkat çekici şekilde şerh-hâşiye yazdığı görülmektedir. Nitekim bunu farkedene Süyûtî onu *ashâbü'l-havâşî* şeklinde nitelendirmektedir.³ Şerh-hâşiye geleneği Osmanlılar'dan önce de mevcut idi. Hatta bu geleneği İslam'ın ilk devirlerine götürmek bile mümkündür. Ancak medreseler vasıtasıyla belli eserler üzerine yoğunlaşma sonucunda VII./XII. asırda bu geleneğin oluştuğu VIII./XIII. asırda ise yaygınlık kazandığı⁴ söylenebilir. Bu nedenle bu geleneğin Osmanlılar zamanında zirve dönemini yaşadığını söylemek mümkündür. Aslında bu durum müteahhirûn dönemin gereklerinden biri olup mütekaddimûn döneminde yazılmış eserler üzerinde tahkik anlayışı ile çalışmanın sonucu olarak karşımıza çıkmıştır. Nitekim Osmanlılar'ın kuruluş yıllarında yaşayan Çârperdi bu geleneğe katkı sağlamıştır. Eserlerinden sekiz tanesi müstakil, kalan on sekiz tanesi şerh ya da hâşiye konumundadır. Bunun en önemli sebebi onun bir medrese hocası olması ve bu eserleri okutuyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum onun elindeki mevcut tüm eserlere hâşiye yazmış olabileceğini de düşündürmektedir. Kitap hacmine gelmiş bazı hâşiyelerini temize çekmesi sayesinde bazı hâşiye çalışmaları günümüze ulaşmıştır. Diğer

³ Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Süyûtî (ö. 911/1505), *Nevâhidü'l-ebkâr ve şevâridü'l-efkâr*, thk. Muhammed Kemal Ali, Doktora Tezi (Mekke: Câmîat'ü Ümmi'l-Kurâ, 1423), 1: 488.

⁴ Eyüp Said Kaya, "Şerh (Fıkıh)", *DİA*, 38: 560.

hâşiyeler ise ancak mevcut kütüphanesi tespit edildiğinde ortaya çıkacaktır.

Çârperdî'nin ilmî mirası Osmanlılar ile süreklilik kazanmıştır; çünkü Osmanlılar fethettikleri yerlerin ilmî-kültürel mirasını maddî-manevî devralmış ve geliştirmiştir. Yavuz Sultan Selim'in, Şah İsmail ile yaptığı savaş neticesinde İran coğrafyası Osmanlı hâkimiyetine girmiş ve orada bulunan yazmaların bir kısmı İstanbul'a getirilmiştir.⁵ Bu faaliyetin amacı hızla ilim merkezi haline gelen İstanbul'u İslâm dünyasının başkenti haline getirmektir. Nitekim Mısır Seferi ile bu amaç büyük oranda gerçekleşmiştir. Oradan halifelik ile beraber el yazması eserler de İstanbul'a getirilmiştir. Kısa bir süre sonra bu yazmalar için hususi kütüphaneler kurularak yazma eserler koruma altına alınmıştır. Bu sayede onların ömürleri daha da uzamıştır.⁶ Ayrıca

⁵ Burada dikkat çeken bir husus da fethedilen bölgelerden Osmanlı topraklarına (hususî ile İstanbul'a) getirilen yazmaların vakıf malı olup olmadıklarının tesbitidir. İran yazmalarının İstanbul'a geliş öyküsünü inceleyen Osman Özgüdenli'ye göre savaşta yenilen sultanın özel kütüphanesine el konulmuştur. Ayrıca o, vakıf kaydı bulunanan bazı yazmaların ise o vakfın görevlileri veya yerli halkın suistimalleri neticesinde kitap tüccarları vasıtasıyla gelmiş olabileceğini ifade etmektedir. Bazı Arap müellifler Osmanlılar'ın vakıf mallarına el koyduğunu, binlerce yazma eseri yağmaladıklarını iddia etmişlerdir. İsmail Erünsal da bu iddiayı ve dile getirdikleri delilleri incelemiştir. O, Osmanlılar'ın, vakıf malı konusunda hassas olduğunu ve onlara el koyması bir yana onları koruyup geliştirdiğini örnekleri ile göstermiştir. Osman G. Özgüdenli, "İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Farsça Yazmaların Öyküsü: Bir Giriş = The Story of Persian Manuscripts in Istanbul Libraries: An Introduction", *Tarih Araştırmaları Dergisi* XXVII/43 (2008): 29-38; İsmail E. Erünsal, "Fethedilen Arap Ülkelerindeki Vakıf Kütüphaneleri Osmanlılar Tarafından Yağmalandı mı?", *Osmanlı Araştırmaları (Dergi)*, 43 (2014): 19-66. Çârperdî'nin eserlerine bakıldığında üzerlerinde herhangi bir vakıf kaydının olmaması şahıslardan alındığını göstermektedir.

⁶ Witkam'a göre modern öncesi döneme (ortaçağ) ait islâmî yazmaların ortalama ömrü 300 yıldır. Kütüphaneler ise bu ömrün uzamasını sağlamıştır. Jan Just Witkam "Filolog Taşı: Stemmayı Aramaya Devam Etmek", trc. Abdullah Uğur,

bu yazmalar sayesinde Osmanlı ilim dünyasının entellektüel seviyesi yükselmiş ve elindeki bu yazmalara yoğunlaşarak şerh hâşiye literatürünü en üst noktaya taşımışlardır. Bunun tefsir ilmindeki tipik örnekleri Zemahşeri'nin *Keşşâf*'ı ve Beyzâvî'nin *Envârü't-tenzîl*'i üzerinde yapılan şerh-hâşiyelerdir.

Çârperdî'nin eserleri tespit edilirken, kayıtlarda Çârperdî'ye ait olması muhtemel eserler de incelenmiştir. Bu kayıtların işaret ettiği nüshalara imkânlar nispetinde ulaşıp Çârperdî'ye aidiyeti ortaya konulmuştur. Örneğin müellifi meçhul olarak kaydedilmiş *Şerhü'ş-Şâfiye* veya *Şerhü'l-Pezdevî* nüshaları incelenmiş ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Çârperdî'nin eserlerinin istinsah edildiği yerler göz önüne alındığında geniş bir coğrafyaya yayıldığı anlaşılmıştır. Çârperdî'ye ait eserler o henüz hayatta iken Tebrîz'den yola çıkarak Erzincan, Malatya, Kırşehir ve Konya üzerinden Manisa'ya kadar Anadolu'nun içlerine ulaşmış; oradan İstanbul ve Üsküp üzerinden Belgrad'a uzanmıştır. Öte yandan Afganistan-Pakistan taraflarında görülmesi de Hint coğrafyasında ve Orta Asya'da eserlerinin yazılıp okunduğu tespit edilmiştir. Onun eserleri Irak -Suriye'ye de erken dönemde yayılmış, Mısır üzerinden Tunus'a ulaşmıştır. O eserlerinin tamamını Arapça yazmıştır. Farsça'nın revaçta olduğu bir dönemde, Çârperdî'nin bütün eserlerini Arapça yazması İslâm hamiyeti ile izah edilebilir.

Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XII: Metin Neşri: Problemler, Tespitler, Öneriler, İstanbul: Klasik Yayınları, 2017, 346-347.

Eserlerinin kronolojisine bakıldığında asıl alanı fıkıhtan başlayarak dil, mantık ve usûl-i fıkha yönelmiştir. Bu durum aynı anda hem temel İslâm ilimleri ile hem de aklî konular (ma'kulat) ile meşgul olduğunu göstermektedir. O, iyi bir kelam-mantık eğitimi almış bu alanlarda eser vermiştir. Râzî sonrası Urmevî'ler, Şirâzî, Îcî gibi usûlcülerin hareket noktası (orjin) kelam-mantık ilmî olup ma'kulat eksenli çalışmalara yönelmişlerdir. Oysa bir usûlcü de olan Çârperdî, aynı noktadan hareket ettiği halde hadis, furu-i fıkıh ve tefsir gibi temel İslâm ilimlerine yönelmiştir. Çârperdî'nin tespit edilebilen eserlerinin kronolojisi şu şekildedir:

694/1294 *el-Emâlî fi'l-Keşf 'ani'l-Hâvî*,
703/303 *el-Îzâh fi şerhi'l-Misbâh*,
703/1303'ten sonra *es-Sirâcü'l-vehhâc fi şerhi'l-Minhâc*
705/1305 *Şerhü'ş-Şâfiye*,
710/1311'den önce *Tetimmetü'l-Keşşâf*,
727/1327 *Hâşiye ale'l-Îzâh li İbni'l-Hâcib ale'l-Mufassal*
742/1342 *Hâşiye alâ Meşâbîhi's-sünne*,
746/1346 *Hâşiye alâ Hilli alâ Muhtasari'l-müntehâ*

Çârperdî dil-fıkıh alanında otorite olduğu için diğer eserlerinde bunların etkisi hemen fark edilmektedir. İcâzetlerinden anlaşıldığı kadarıyla Çârperdî bir kitabı okuturken o konuyla alakalı eseri varsa onu da okutmakta veya en azından derslerin ilgili yerlerinde şerh mahiyetinde işlemektedir.

Çârperdî her ne kadar eserlerini ma'kul ve menkûl şeklinde iki ana kategoriye ayırsa da bu çalışmada onun eserleri klasik islamî ilimler tasnifine göre kategorize edilmiştir. Eser isimleri alfabetik sıralanırken

yazma ve basma nüshaları önce tarihlerine göre sıralanmış, ardından tarihsiz olanlar kaydedilmiştir.

I. TEFSİR İLE İLGİLİ ESERLERİ

1. *Cevâbü'l-Câreberdî alâ suâli'l-Îcî fî tefsiri {Fe'tû bi sûretin}*:

Zemahşerî'nin *Keşşâf*'ta Bakara yirmi üçüncü ayetini tefsir ederken yaptığı bir yorum Adudüddin el-Îcî'nin zihninde bazı sorulara sebep olmuş, o da Tebrîz ulemasına hitaben zihnindeki o soruyu sormuştur. Bu risale onun bu sorusuna karşılık yazılmıştır. Çârperdî bu risalede onun sorusunda ifade problemi olduğunu belirtip maksadını tam olarak ortaya koymasını istemiştir. Onun bu cevabından hoşlanmayan Îcî sert bir cevap yazar. İkisi arasındaki bu tartışmanın mahiyeti ve arkaplanı ile ilgili bir çalışma ortaya konulmuştur.⁷

Aslında ne Çârperdî ne de Îcî bu risalelere bir isim vermişlerdir; çünkü açık mektup şeklinde karşılıklı soru cevaptan ibarettir. Her birini müstakil telif olarak değerlendiren Kâtib Çelebî bu risaleye *Bahsü el-Allâme Adudüddin ve el-Fağıl Fahreddin Ahmed b. el-Hasan el-Câreberdî* şeklinde⁸ isim vermiştir. Farklı isimlerle zikredilen eserin; tarihi bilgiler, aralarındaki ilişki ve muhtevası göz önünde bulundurularak *Cevâbü'l-Câreberdî alâ suâli'l-Îcî fî tefsiri {Fe'tû bi*

⁷ Abdullah Bilin, “Adudüddin el-Îcî ile Çârperdî Arasındaki Tartışma ve Arka Planı = The Argumentation between İjî and Jarbardi and Its Background”, *BİDER: Bitlis İslamiyat Dergisi* I/2 (2019): 1-16.

⁸ Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657), *Keşfü'z-zünûn an esâmî'l-kütüb ve'l-fünûn*, Tıpkıbasım: Tahran :Mektebetü'l-İslâmiyye,1967 (Beyrût: Dâru İhyai't-Türasi'l-İslâmî, t.y.), 1: 222.

sûretin şeklinde isimlendirilmesi de uygun görünmektedir. Tespit edilen nüshaları şunlardır:

1- *es-Suâl ve'l-cevâb alâ tefsîri el-Bakara*. Süleymaniye Ktp. Aşir Efendi 416 numaralı mecmuanın on beşinci risâlesidir (230a-230b).⁹ Tarihsiz olan bu mecmua Mu'în b. Ali el-Hafız tarafından yazılmıştır. Vişnerengi deri kaplı mukavva bir cildin içinde bulunan mecmua, 225x97–134x45 ölçülerinde olup her varağında yirmi satır bulunmaktadır. Suyolu filigranlı kâğıt kullanılmıştır. Ayrıca el-Hac Mustafa ed-Dûrî'nin temellük kaydı bulunmaktadır. Önce İcî'nin sorusu ardından bir paragraf halinde Çârperdî'nin cevabına yer verilmiştir. Daha sonra İcî'nin bu cevaba itirazları kaydedilmiştir.

2- *Risâle min Adudeddin el-Îcî ila Fahreddin Çârperdî*. Amasya Beyazıt İl Halk Ktp. 1849 numaralı mecmuanın beşinci risâlesidir (49b-50b). Burada önce İcî'nin sorusu kaydedilmekte ardından Çârperdî'nin verdiği cevap nakledilmektedir. Ancak nakledilen bu cevap diğer kaynaklarda gördüğümüz cevaplardan farklıdır. Diğer kaynaklarda tek paragraf ve muğlak şekilde aktarılırken bu nüshada daha anlaşılır şekilde ve bir varak olarak nakledilmektedir. Ancak diğer kaynakların kaydettiği paragrafın da bu nüshada olmaması Çârperdî'nin cevabının

⁹ Altınay Sernikli - Servet Bayoğlu, *Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu: İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi: Mustafa Aşir Efendi Koleksiyonu* (Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı, 1994), 83. Ancak müellifi meçhul *Risâletü's-Su'al ve'l-Cevâb Aşir Ef. 453/3 (44b-47b)* adlı eser (Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 13.07.2017, <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/Risâletus-sual-vel-cevab/31559>) Çârperdî'ye ait değildir.

bize tam olarak nakledilmediğini düşündürmektedir. Nitekim İcî de itirazında cevabın bir sayfa kadar olduğunu söylemişti.¹⁰

3- *İtirâdu Câreberdî ber Adudî*. İran Meclis-i Şûrâ-yı İslâmî (Meclis-i Şûrâ-yı Milli) Ktp. 1231 numaralı mecmuanın 43. risâlesidir (256-261)¹¹ İcî'nin sorusu *Min İmlâ-i Adudüddin* başlığını taşımaktadır. Ancak katalogunda İcî'nin cevabı *Pâsihi Adudüddin be Câreberdî* adıyla kaydedilmiştir.¹² Şeyh Muhammed Ali b. Mahmûd et-Tebrîzî'nin hocası Bahâeddin el-Âmilî'nin (ö. 1031/1622) eserlerini istinsah etmesinden mecmuanın XI. Asra ait olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim en erken istinsah edilen risâle 1032/1623 tarihlidir.

4- *Risâletü suâli'l-Adud ve cevâbü'l-Çârperdî*. Bursa İnebey Yazma Eser Ktp. Ulu Cami 3533 numaralı mecmuanın yirmi birinci. risâlesidir. 92a-98b [üzeri çizilmiş eski sayfa numarası 159a-165b]) varakları arasındadır. İstinsah tarihi olmamakla beraber sonrasında yazılan bazı risâleler 1001/1592 tarihini taşımaktadır.

¹⁰ Cevap verildikten sonra Nisâ sûresi on birinci ayeti hakkında Fahreddin er-Râzî'nin tefsirinden uzun bir alıntı yapılmıştır. Ancak bu alıntının cevapla ilgisi yoktur. Muhtemelen müstensihin fevaid kaydı kabilindedir. Ebü'l-Mekârim Fahreddin Ahmed b. el-Hasan b. Ali el-Çârperdî (ö. 746/1346), *Cevâbü'l-Câreberdî ala suâli'l-İcî fi tefsiri {Fe'tû bi-sûretin}*, Amasya Beyâzıt İl Halk Ktp., nr. 1849, 50a-50b. Krş. Râzî, *Tefsîrü'r-Râzî*, (Beyrût: Dârü'l-Fikr, 1981) 9: 214, 219

¹¹ Mustafa Dirayeti, *Fihristvare-i dest nüviştehâ-yı İran (DENA)* (Tahran: Kitâbhane, Müze ve Merkez-i İsnâd-ı Meclis-i Şûrâ-yı İslâmî, 1389), 2: 3. Meclis-i Şurayı Milli kataloğu 23:831

¹²Dirayeti, *DENA*, 2: 625.

5- Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, Mecâmî' Teymûr, 364 numaralı mecmuada bulunan *er-Red ale'l-Adud*' un hamîşinde bulunmaktadır.¹³

2. *Tetimmetü'l-Keşşâf*^{d4}

Zemâhşerî'nin dil ve belâğat'ı esas alan *Keşşâf* adlı tefsirine Çârperdî'nin yazdığı oldukça hacimli şerhidir.¹⁵ Bu eser kaynaklarda şerh, hâşiye-havâşî, talikât şeklinde de kaydedilmiştir. Aslına işaretle hâşiye olarak meşhur olmuşsa da Süyûtî ve Taşköprüzâde'nin de belirttiği gibi aslında *Şerhü'l-Keşşâf*'tır. Çârperdî mukaddimesinde eserin adını *Tetimmetü'l-Keşşâf* olarak zikretmesine rağmen literatürde hâşiye-talika adı ile anılmaya devam etmiştir. Çârperdî'nin bu eserini çok erken dönemde talika-emâlî şeklinde yazmaya başladığı, zamanla kitaba dönüştürdüğü anlaşılmıştır. Bu durumda elde mevcut nüshalara

¹³ *Fihrisü'l-hizâneti't-Teymûriyye* (Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1367), 1: 99.

¹⁴ Sübkî (ö. 771/1370), *Tabakât*, 10: 70; Abbâdî, *Zeylu Tabakâti'l-fukahâi's-Şafi'îyyîn*, thk. Ahmed Ömer Haşim ve Muhammed Zeynühum Muhammed Azeb ([Kahire]: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, 1413), 210; Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Süyûtî (ö. 911/1505), *Bugyetü'l-vu'ât fi tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nühât*, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim (Kahire: İsa el-Babi el-Halebi, 1384), 1: 303; Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657), *Keşfü'z-zünûn*, 2: 1478; Carl Brockelmann (ö. 1375/1956), *Geschichte der Arabischen Litteratur: erster* (Leiden: E.J. Brill, 1943), 345 (Ayrıca Brockelmann'ın zikrettiği kavala nr.1/57 (GAL Supp. II, 1213.GAL Supp., II,1213) yerinde yoktur. daha sonra nr.56 şeklinde düzeltmiştir. Gal Supp. 3: 1213)); Hayreddin ez-Ziriklî (ö.1396/1976), *el-A'lâm: kâmu'su terâcim [li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ]*, 15. Bs (Beyrût: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 2002), 1: 107. Ali Rıza Karabulut - Ahmet Turan Karabulut, *Mu'cemü't-târihi't-türâsi'l-İslâmî fi mektebâti'l-âlem: el-mahtûtât ve'l-matbuât (Dünya kütüphanelerinde mevcut İslâm kültür tarihi ile ilgili eserler ansiklopedisi)*, 6 c. (Kayseri: Mektebe Yayınları, t.y.). Mehmet Şener, "Çârperdî", *DİA*, 8:230

¹⁵ *el-Fihrisü's-şâmil li't-türâsi'l-Arabîyyi'l-İslâmîyyi'l-mahtût: ulumü'l-Kur'an: mahtûtâtü't-tefsir* (Amman: Mecmaü'l-Melekî li-Buhûsi'l-Hadâratil-İslâmîyye [Müessesetu Âli'l-Beyt], 1407), 1: 404.

bu açıdan bakılmasında fayda vardır.¹⁶ Tespit edilen en eski nüshası 734/1333 tarihli olduğundan bu tarihten önce eserini tamamlamış olmalıdır. Nitekim 727/1326 yılında tamamladığı *Hâşiye ale'l-Îzâh* adlı eserinin sonunda “*Keşşâf* hâşiyesinin bulunduğunu, dileyen kişinin kendisinden veya arkadaşlarından ödünç alabileceğini” ifade etmiştir.¹⁷ Ayrıca Tîbî, Çârperdî’den istifade ederek şerhini yazmış, hatta bazı noktalarda ona itirazlar yöneltmiştir.¹⁸ Tîbî eserini Kutbüddin eş-Şîrâzî’nin vefatından sonra yazdığına göre¹⁹ Çârperdî, Şîrâzî hayatta iken bu eserini yazmış olmalıdır. Nitekim Konya Bölge Yazma Eser Ktp. Şanlıurfa İl Halk Ktp. Nr.13’te bulunan *Keşşâf* nüshasının üzerinde Çârperdî’ye ait notlar tespit edilmiş olup, ayrıca bu hâşiyelerin 710/1310 yılında tamamlandığı bilgisi mevcuttur.²⁰

Çârperdî’nin defalarca okuttuğu²¹ bu eser, kaynaklarda *Latîf, müfîd bir hâşiye* olarak değerlendirilmektedir. Eseri, Cevdet Bey

¹⁶ Nitekim 727/1326 yılından önce tamamladığı eseri 738/1337 yılından sonra gözden geçirmiş olması muhtemeldir; çünkü Yemenî eserini bu tarihte tamamlamıştı. Boyalık, “Kutbüddin eş-Şîrâzî’ye el-Keşşâf Şerhi Nispeti Meselesi”, 115. Bu makalede zikredilen Şîrâzî’nin aslında Yemenî olduğu sonradan ortaya çıkmıştır. Mehmet Taha Boyalık, “Kutbüddin eş-Şîrâzî’ye el-Keşşâf Şerhi Nispeti Konusunda Yeni Veriler”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 40 (2018): 175-181.

¹⁷ Çârperdî, *Hâşiye ale'l-Îzâh li İbni'l-Hâcib ale'l-Mufasssal*, Millet Ktp. Feyzullah Ef. Nr. 2006, son varak.

¹⁸ Mehmet Taha Boyalık, “el-Keşşâf Şerh-Hâşiye Geleneğinde Tefsir İlminin Mahiyeti Tartışması”, *Nazariyat: İslâm Felsefe ve Bilim Tarihi Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2017): 96; Mehmet Taha Boyalık, *el-Keşşâf Literatürü (Zemahşeri’nin Tefsir Klasığının Etki Tarihi)* (Ankara: İSAM Yayınları, 2019), 84, 95.

¹⁹ Tîbî eserini 710-735/1311-1335 yılları arasında yazmıştır. Şerefeddin Hüseyin b Muhammed b Abdullah et-Tîbî (ö. 743/1343), *Fütühü'l-gayb fi'l-keşf an kunâi'r-reyb (Hâşiyetü't-Tîbî ale'l-Keşşâf)*, thk. İyad Ahmed el-Gavc v.dğr. (Dübey: Caizetu Dübey ed-Devliyye li'l-Kur’âni'l-Kerim, 1434), 1: 140-141.

²⁰ Boyalık, *el-Keşşâf Literatürü (Zemahşeri’nin Tefsir Klasığının Etki Tarihi)*, 85.

²¹ Sübkî (ö. 771/1370), *Tabakât*, 9: 8.

“mütalaa edenlerin ‘öyle bir haşiye yazılmamıştır’ diyeceklerine emin ol[un]malıdır” şeklinde överken, Boyalık onu *Keşşâf* literatüründe “kurucu” olarak nitelendirmektedir.²² Eser Fatıha sûresinden Nâs sûresine kadar *Keşşâf*’ı açıklama amaçlı ilk kapsamlı şerhtir.²³ Çârperdî verdiği isme uygun olacak şekilde, bu eseri *Keşşâf*’ta bilinmeyen kelimeleri ve şevahid beyitleri açıklamak, cümlelerini tahlil etmek suretiyle kapalı yerleri açmak, izhar-ı hak düşüncesi ile Ehl-i sünnet itikadına muhalif noktalara işaret etmek ve onlara cevaplar vermek, müellifin atladığı bazı ayetlerin i’râb ve manalarını ortaya koymak, zikredilmeyen bazı kıraatlere temas etmek ve zikredilen kıraatlerden yedi kıraati diğer şaz kıraatlerden ayırmak gibi amaçlarla yazmıştır.²⁴ O, bu şerhte dil ilimleri açısından çok sayıda nahvî izahlar, etimolojik tahliller yapmakta, i’râb vecihleri üzerinde durmakta ve bu noktada yer yer itirazlar yapmaktadır.²⁵ Bu yüzden kelam açısından Ehl-i sünnet müdafası ve Mutezile eleştirileri barındıran hâşiyelerden kabul edildiği gibi²⁶ dilsel tefsirlerden biri olarak da kabul edilebilir.

Kaynaklarda bu eserin on cilt olarak yazıldığı ifade edilmektedir.²⁷ Bu eser, Çârperdî henüz hayatta iken meşhur olmuş,

²² Bergamalı Ahmed Cevdet Bey (ö. 1926), *Tefsir Tarihi* (İstanbul: Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi Talebe Cemiyeti, 1927), 117; Boyalık, *el-Keşşâf Literatürü (Zemahşeri’nin Tefsir Klasığının Etki Tarihi)*, 82.

²³ Boyalık, *el-Keşşâf Literatürü (Zemahşeri’nin Tefsir Klasığının Etki Tarihi)*, 31.

²⁴ Ebü’l-Mekârim Fahreddin Ahmed b. el-Hasan b. Ali el-Çârperdî (ö. 746/1346), *Tetimmetü’l-Keşşâf*, Süleymaniye Ktp. Damad İbrahim, nr. 162, 1b.

²⁵ Süleymaniye Ktp. Lâleli, nr. 328, 25a, 258b

²⁶ Mehmet Taha Boyalık, “Yemeni’nin Tuhfetü’l-Esrâf Adlı el-Keşşâf Şerhinde Mu’tezile Savunusu”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 39 (2018): 31, 34.

²⁷ Afifüddin Abdullah b. Es’ad b. Ali el-Yemânî el-Yâfi’î (ö. 768/1367), *Mir’âtü’l-cinân ve ibretü’l-yakzân fî ma’rifeti havâdisi’z-zamân*, thk. Abdullah Muhammed el-Cübûrî (Beyrût: Müessesetü’r-Risâle, 1405), 231. Ancak nüshalar

sonraki çalışmalarda da kaynak olarak kullanılmıştır. Örneğin Fâzıl el-Yemenî (ö. 750/1349) onun *Tetimmetü'l-Keşşâf*'ından faydalanarak *Dürerü'l-aşdâf*¹, daha sonra yine onun şerhi ve Tîbî'nin hâşiyesinden faydalanarak *Tuhfetü'l-eşrâf* adlı eserlerini yazmıştır. Tebrîz'e geldiği anlaşılan Yemenî Çârperdî'den övgü ile bahsetmiş ve karşılıklı fikir alışverişinde bulunmuşlardır. Zira Yemenî, hâşiyesinde Çârperdî'ye atıflarda bulunurken, Çârperdî de onun nüktelerini dikkatli bir şekilde kaydetmiştir.²⁸

Geniş bir kaynaktan istifade ettiği anlaşılan Çârperdî bu eserde dirayet örneği sergilerken rivayet tefsirlerine, hadislere, sahabe sözlerine başvurmayı da ihmal etmemiştir. O, Vahidî, Neseî, Kevâî gibi âlimlerin tefsirlerine müracaat etmiş, Zürrümme, Ebu temmam gibi şairlerden de şahitler getirmiştir. Ayrıca Sirafî gibi nahivcilere atıflar yapmış, *mißtâhü'l-ulûm* gibi belağat kaynaklarından ve *Sıhah* gibi sözlüklerden faydalanmıştır.

Çok sayıda nüshası bulunan eserin beş tam takımı tespit edilmiş, diğerlerinin de başlangıç-bitiş yerleri kayıt altına alınmıştır. Eserin başı ve sonu şu şekildedir:

البداية: احمد الله على انعامه ... اما بعد فيقول...سألني جمع من الفضلاء الذين
شاركهم في البحث أن أدون وأرتب ما كنت أذكر... قوله بسم الله الرحمن الرحيم ابتداءً
به...
النهاية: قوله اجياد غير منصرف اسم جبل أو واد قيل ومنه تخرج دابة الأرض

incelendiğinde en büyüğünün üç ciltten oluştuğu tespit edilmiştir. Muhtemelen o dönemlerde cilt fasikül anlamında kullanılıyordu

²⁸ Boyalık, "Kutbüddin eş-Şîrâzî'ye el-Keşşâf Şerhi Nispeti Meselesi", 110.

1- Süleymaniye Ktp. Ragıb Paşa nr. 209. 729/1328 yılında Çârperdî'nin okuttuğu bir *Keşşâf* nüshasıdır. Kenarlarında Çârperdî'ye ait çok sayıda hâşiyeye (ders notları) mevcuttur. Bu hâşiyeler diğer nüshalarda da geçtiği için eserin önceki versiyonlarından olabilir. Fatiha sûresinin başlarına kadar olan kısmı eksiktir. Ayrıca benzer bir nüsha Süleymaniye Ktp. Esad Efendi nr.8'de bulunmaktadır. Bu *Keşşâf* nüshasının üzerinde Çârperdî'nin nüshası ile karşılaştırıldığı ve onun nüshasındaki bazı hâşiyelerin de kaydedildiğini belirten not (269a) bulunmaktadır.

2- Çorum Hasan Paşa Yazma Eser Ktp. nr. 3378 el-Feth b. Abdullah b. el-Feth b. Ali el-Bündârî tarafından 734/1333 yılında istinsah edilmiştir. Tek cilt halinde 356 varak olup her varığında 19 satır bulunmaktadır. Baştan ilk varak eksiktir. Fatiha sûresinden Nâs sûresine kadar olmasına rağmen hacmi onun eksik olabileceğini düşündürmektedir.

3- Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, Teymûriye nr. 272 (184 vr.). Hucurat sûresinden Nas sûresine kadar olan son kısmını ihtiva etmektedir.²⁹ Aslında *Keşşâf* nüshasıdır ancak kenarlarında Çârperdî hâşiyeleri bulunmaktadır. Nüsha 892/1486 yılında istinsah edilmiştir. Müstensih Muhammed b. Ali b. Yakub er-Revî el-Mâzinî bu nüshayı Çârperdî'nin nüshasından istinsah ettiğini ifade etmektedir. Müstensih daha sonra Çârperdî'nin talebesi Mîlânî'nin *Keşşâf* nüshasını bulmuş ve o nüshadaki her şeyi de kaydetmiştir.

²⁹ Ona işaret edilmesine rağmen (*Fihrisü'l-hizâneti't-Teymûriyye*, 3: 55.) mevcut kataloglarında tavsifi yapılmamıştır.

4- Süleymaniye Ktp. Damad İbrahim nr. 162-163. İSAM veritabanında tarihsiz olarak kaydedilen bu iki ciltlik nüsha aslında 794/1391 tarihlidir. Tashih edilmiş bir nüshadan (nüshatü el-asli'l-musahhah) istinsah edilen bir nüshadan istinsah edilen bu nüsha Kahire Şeyhûniye zaviyesinde istinsah edilmiştir. Müstensih asıl nüshadaki bütün notları imkân ölçüsünde aldığını kaydetmektedir. İstinsah tamamlandıktan sonra asıl nüsha ile ayrıca mukabele yapılmıştır. Birinci cildi 380, ikinci cildi 475 varaktır.³⁰ Her iki ciltte de varaklar 29 satırdan oluşmaktadır. Birinci cild Bakara ile başlayıp Yûnus sûresi ile sona ererken, ikinci cildi Sad sûresi ile başlayıp Nâs sûresinin sonuna kadardır. 910/1504 tarihli Abdurrahman b. Ali b. el-Müeyyed'in ödünç alma kaydı, Mustafa b. İbrahim Muhammed b. Mevlana Abdülkerim'in de temellük kaydı bulunmaktadır.

5- Süleymaniye Ktp. Fatih nr. 572. Tarihsiz olarak kaydedilen bu nüsha Ebû Bekir b. Muhammed b. Ahmed el-Hanefî tarafından 756/1355 yılında istinsah edilmiştir. 369 varak olup her varak yirmi yedi satırdan oluşmaktadır. Bu nüsha ayrıca istinsah edildiği nüsha ile mukabele edilmiştir.

6- Süleymaniye Ktp. Fatih nr. 573. Tarihsiz olarak kaydedilen bu nüsha³¹ Muhammed b. Muhammed tarafından 772/1370 yılında istinsah edilmiştir. 359 varak olup her varak yirmi yedi satırdan oluşmaktadır. Meryem sûresinden Nas sûresine kadar olan son kısmını ihtiva etmektedir. 1b'de bu nüshanın eserin ikinci cildi olduğu

³⁰ *Defter-i Kütübhâne-i Damad İbrahim Paşa* (Dersaâdet: Atik Zabtiye Sokağında 63 Numaralı Matbaa, 1312), 12.

³¹ *Defter-i Kütübhâne-i Fatih* (İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, t.y.), 34.

kaydedilmiştir. Şehzâde'ye ait vakıf kaydı ve 923/1517 tarihli Abdurrahman'ın mütalaa kaydı bulunmaktadır.

7- İrlanda The Chester Beatty Ktp. Nr. 3629. VIII./XIII. asra ait olduğu belirtilen nüshanın müellifi Ahmed b. al-Hasan b. Yûsuf b. İbrahim şeklinde kaydedilmiştir. 357 varak olup her varağı 16 satırdan oluşmaktadır. Baştan Bakara sûresinin 75. ayetinin sonuna kadar olan ilk kısmını ihtiva etmektedir.³² Sonunda *İsfahânî Tefsiri*'nden nakil vardır.

8- İran Meşhed Kuds Rezevî Ktp. Nr. 17133. 484 varak olup her varağı 21 satırdan oluşmaktadır. VIII./XIII. asrın sonlarına ait olduğu belirtilen nüshanın Rad sûresinden Fil sûresine kadar olan kısmını ihtiva ettiği kaydedilmiştir.³³

9- Iraklı âlim Dr. Hüseyin Mahfûz Ktp. Nr.102. Tavsifinde 807/1404 tarihli mühür taşıdığı belirtilmektedir. Furkan sûresinden sona kadar olan kısmını ihtiva etmektedir.³⁴

10- Millet Ktp. Feyzullah Efendi nr. 155-156-157 Muhammed b. Muhammed b.Ali ed-Demûşî el-Ensârî tarafından 826/1422 yılında istinsah edilmiştir. Her varağı 23 satırdan oluşmaktadır. Aharlı kâğıda nesih hat ile yazılmıştır. Söz başları kırmızı ile yazılıdır. Yıldızlı cetvelli, şemseli meşin kaplı, vişneçürüğü renkli, şirazeli, mikleplidir. Birinci cildi (nr. 155) 280 varak olup başlangıçtan Âl-i İmrân sûresinin sonuna kadardır. 118x143,157x212 mm ebatlarında olup zahriyede

³² A. J. Arberry, *The Chester Beatty Library a handlist of the Arabic manuscripts* (Dublin: Hodges Figgis & Co., Ltd, 1963), 3: 50.

³³ Dirayeti, *DENA*, 4: 371.

³⁴ Murad Tedğût, *Fihrisü'l-mahtûtâti'l-musavvere, Tefsir ve ulûmü'l-Kurân* (Kahire: Ma'hadi'l-Mahtûtâti'l-Arabiyye, 2013) 1/2: 115-116

müellif hakkında bilgi kaydı vardır. İkinci cildi (nr. 156) 276 varak olup Nisa sûresinden Enbiya sûresinin sonuna kadardır. 120x145,158x214 mm ebatlarındadır. Üçüncü cildi (nr. 157) 294 varak olup Hac sûresinden Nas sûresine kadardır. 120x142,158x215 mm ebatlarındadır.

11- Nuruosmaniye Ktp. nr. 554-555. iki ciltten oluşan bu nüsha 829/1424 yılında istinsah edilmiştir. Birinci cildi 405 varak olup baştan Yunus sûresinin sonuna kadar, ikinci cildi ise 371 varak olup Hud sûresinden Nas sûresinin sonuna kadardır. Her varak 31 satırdan oluşmaktadır.

12- Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmûd Efendi 65 numaralı mecmuanın üçüncü eseridir (203a-237b vr.).³⁵ Kostantiniyye'de [İstanbul'da] Sultan Bayezid Han Medresesi'nde 973/1565 yılında istinsah edilmiştir. Haşr sûresinden Cuma sûresine kadar olan kısmını ihtiva etmektedir.

13- Süleymaniye Ktp. Ragıb Paşa nr. 166-167. Cemâleddin b. Ali el-Gaffarî tarafından 977/1569 yılında istinsah edilmiştir. Birinci cildi 451 varak olup baştan Tevbe sûresinin sonuna kadar, ikinci cildi 444 varak olup Yunus sûresinden Nas sûresinin sonuna kadardır. Ayrıca her varak 29 satırdan oluşmaktadır.³⁶

³⁵ İlk eser Tîbî'nin *Fütûhü'l-gayb*'ı, ikinci eser *Keşf ale'l-Keşşâf*'tır

³⁶ Mahmud es-Seyyid Duğaym, *Fihrisü'l-mahtûtâti'l-Arabiyye ve't-Türkiyye ve'l-Fârisiyye fî Mektebeti Râgıb Paşa (Râgıb Paşa Kütüphanesi el yazmaları kataloğu, Catalogue of manuscripts in Ragıb Pasha Library)* ([Kuala Lumpur]: Sâkifetü's-Safâ el-İlmiyye (Saqifat al-Safa), 1437), 3: 385.

Tarihsiz nüshalar

1. Beyazıt Ktp. nr. 702-703-704.³⁷

2. Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kavala, Tefsir nr. 33 (299 vr.).³⁸
Ali imran sûresinden Kehf sûresine kadar olan ikinci kısmını ihtiva etmektedir.

3. Millet Ktp. Feyzullah Efendi nr. 158-159-162 müstensih İbrahim b. Muhammed el-Hamevî'dir. Aslında dört cild olduğu anlaşılan eserin son cildi kayıptır. Birinci cildi (nr. 158) baştan bir varak noksan olup Bakara sûresinin 177. ayetine kadardır. 290 varak olup her varağında 21 satır bulunmaktadır. 120x193,183x268 mm ebatlarındadır. Yıldızlı cetveli, şemseli meşin kaplı, şirazeli, mikleplidir. İkinci cildi (nr. 159) Bakara sûresinden Yûnus sûresinin sonuna kadardır. 174 varak olup her varağında 29 satır bulunmaktadır. 123x195,183x270 mm ebatlarında, yaldızlı cetveli, müzehhep şemseli meşin kaplı, şirazeli, mikleplidir. Üçüncü cildi (nr. 162) 309 varak olup her varağında 33 satır bulunmaktadır. Hûd sûresinden Sad sûresine kadardır. Salbek şemseli meşin kaplı, cetveli, şirazeli, mikleplidir.

4. Millet Ktp. Feyzullah Efendi nr. 160. üçüncü cild olduğu belirtilen nüsha Meryem sûresinden Saffat sûresinin sonuna kadar olan

³⁷ Ali Rıza Karabulut, *Mu'cemü'l-mahtûtât el-mevcûde fi mektebât İstanbul ve Anadolu (İstanbul ve Anadolu kütüphanelerinde mevcut elyazması eserler ansiklopedisi)*, t.y., 1: 104. Bu nüshalar henüz kataloglanmamıştır

³⁸ *Fihrisu Mektebeti Kavala* (Kahire: Matbaatü Dâri'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1350), 1: 162; Brockelmann (ö. 1375/1956), *GAL*, 1943, 1: 345. (Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye nr. 1/56 şeklinde gösterilen nüsha ile aynı olmalıdır. (Murad Tedğût, *Fihrisü'l-mahtûtâti'l-musavvere, Tefsir ve ulümü'l-Kurân* (Kahire: Ma'hadi'l-Mahtûtâti'l-Arabiyye, 2013) 1/2: 115). Tedğût'un Kütüphane numarası şeklinde verdiği rakamlar eski kataloğun cilt ve sayfasına işaret etmektedir. Krş. *Fihrisu Mektebeti Kavala*, 1: 56.

kısmını ihtiva etmektedir. 236 varak olup her varağında 29 satır bulunmaktadır.

5. Millet Ktp. Feyzullah Efendi nr. 161. ikinci cild olduğu belirtilen nüsha 248 varak olup her varağında 33 satır bulunmaktadır. Bakara sûresinin 137. ayetinden Tevbe sûresinin sonuna kadar olan kısmını ihtiva etmektedir. 122x195,182x266 mm ebatlarında, şemseli meşin kaplı, cetvelli, şirazeli, mikleplidir.

6. Süleymaniye Ktp. Serez nr. 327. 112 varak olup her varağı 35 satırdan meydana gelmiştir. Baştan Ali İmran sûresinin başına kadar olan kısmını ihtiva etmektedir.

7. Süleymaniye Ktp. Fatih nr. 358. 225 varak olup her varağı 31 satırdan müteşekkildir. Kehf sûresinin başından Kamer sûresinin 33 ayetinin sonuna kadar olan kısmını ihtiva etmektedir.

8. Tûnus Milli Ktp. nr. 3510. 111 varak olup her varak 29 satırdan oluşmaktadır.³⁹

9. Cambridge Üniv. Kings College Ktp. Nr.147⁴⁰

10. Suudi Arabistan Merkezü'l-Melik Faysal li'l-buhûs ve'd-dırasati'l-İslâmiyye nr.ف5/2510⁴¹

Bu eser üzerine yapılmış çalışmalar da mevcuttur: ilki Çârperdî'nin bu eser üzerine kendi haşiyeleri. Müellifin sürekli

³⁹ *Fihrisü'l-mahtûtât [Dârü'l-Kütübi'l-Vataniyye bi'Tûnus]* (Tûnus: Dârü'l-Kütübi'l-Vataniyye, 1978), 4: 103.

⁴⁰ Murad Tedğût, *Fihrisü'l-mahtûtâti'l-musavvere, Tefsir ve ulûmü'l-Kurân* (Kahire: Ma'hadi'l-Mahtûtâti'l-Arabiyye, 2013) 1/2: 115-116. Burada Riyad Merkez Ktp. 3629 olarak gösterilen nüsha Cambridge nüshası ile aynı olabilir.

⁴¹ Murad Tedğût, *Fihrisü'l-mahtûtâti'l-musavvere, Tefsir ve ulûmü'l-Kurân* (Kahire: Ma'hadi'l-Mahtûtâti'l-Arabiyye, 2013) 1/2: 115. Bu merkezde bulunan nüsha muhtemelen asıl değil başka yerden temin edilmiş dijital kopyadır.

okuttuğu eserler üzerine notlar aldığı bilinmektedir. Bu notların son ibrazından önce mi ya da sonra mı olduğu araştırılmaya muhtaçtır. Bu tür notlar bazı *Keşşâf* nüshalarının üzerinde bulunurken daha sonra Üsküp İshak Bey Medresesi müderrislerinden Halil b. Osman tarafından bu notlar toplanmıştır.⁴² O bazı notları da mevcut *Tetimmetü'l-Keşşâf*'ından tamamlamıştır. Süleymaniye Ktp. Lâleli nr. 328'de bulunan bu eser⁴³ yanlışlıkla Çârperdî'ye nispet edilmiştir. Tarihsiz olarak kaydedilen bu nüsha aslında 972/1564 yılında istinsah edilmiştir. 210 varaktır. Zahriyede bir *Keşşâf* hâşiyesinden yapılmış alıntı vardır. Eser istinsah edilirken Müderris Halil müellif Çârperdî'ye okunmuş bir nüshayı esas almıştır. Bu nüshanın sahibi de müelliften *Keşşâf*'ın ve diğer eserlerinin icâzetini almıştır. Müderris Halil ayrıca eseri tamamladıktan sonra istinsah ettiği aslı ile de karşılaştırmıştır. Çalışma En'âm sûresi 162. ayete kadar gelmiştir.

البداية: الحمد لمن له الحمد والثناء... اما بعد فلما ظفرت بكتاب الكشاف... قوله انزل
اجمع اصحابنا على ان كلام الله منزل
النهاية: قوله وما أتبه في حياتي فالتقدير ذا محيايبي وذا مماتي فجعل بآياتي به في
حيويته وعند موته ذا حيوية وذا موته كقوله ذا... يريد به الطعام فاضافه بأدنى ملايسة

Ayrıca Şemseddin Ahmed b. Musa el-Hayâlî er-Rûmî'nin (ö. 875) *Hâşiyeye ala şerhi Çârperdî ala Keşşâf* adı ile Çârperdî'nin şerhine hâşiyeye yazdığı kaydedilmiştir. Bu eserin bir nüshanın Cambridge Üniv. Nr. 171 [Kings College Ktp. Nr.147 (1032-1037)]'de olduğu

⁴² Boyalık *Tetimmetü'l-Keşşâf* üzerine Çârperdî'nin kendi hâşiyelerinin bulunduğunu, bu nüshayı da hâşiyelerin derlendiği bir çalışma olarak değerlendirmiştir. Boyalık, *el-Keşşâf Literatürü (Zemahşeri'nin Tefsir Klasığının Etki Tarihi)*, 84-85. Ancak başka bir yerde (s.398) Boyalık nüshadaki izahların sahibini Halil b. Osman olarak değerlendirmiştir.

⁴³ *Defter-i Kütübhâne-i Lâleli* (İstanbul: Kasbâr Matbaası, 1311), 28.

belirtilmiştir.⁴⁴ Habşî, İstanbul Üniv. Nadir Eserler Ktp. nr. 1726'da (katalog nr. 400) bulunan Hayâlî'nin müsvedde halindeki başka bir eserini bunun ikinci nüshası olarak değerlendirmiştir.⁴⁵ Ali İmran sûresi 119. ayetten Nisa sûresi 17. ayetine kadardır.

II.HADİS İLE İLGİLİ ESERLERİ

3. *Hâşiye alâ Meşâbihî's-sünne*

Çârperdî'nin sürekli okutup icâzetini verdiği, ayrıca rivayet ettiği Beğavî'nin (ö. 516/1122) *Meşâbihü's-sünne* adlı eserine yazdığı şerhtir. *Meşâbihü's-sünne* sıhhatli rivayetlerden derlenerek konularına göre tasnif edilmiş hadislerden oluşmaktadır. İbrahim el-Çârperdî, babasının eserlerinden bazılarını sıralarken bu eserden de bahsetmiştir.⁴⁶ Tespit edilen tek nüshası Köprülü Ktp. Fazıl Ahmed Paşa nr. 281'de bulunmaktadır. 270 varak olup her varağında yirmi bir satır bulunmaktadır. Nüsha esasında *Meşâbihü's-sünne* metni olup bu metin Cemaziyelevvel 741/1340 tarihinde Tebrîz'de istinsah edilmiştir.

⁴⁴ *el-Fihrisü 'ş-şâmil: ulûmü'l-Kur'an*, 2: 462. https://www.fihrist.org.uk/catalog/manuscript_12015 (18.12.2019)

⁴⁵ Eserin muhtevası tartışmalıdır. Karatay, *Müsevedâtü'l-Hayâlî ale'l-Keşşâf* başlığını tercih ederek zimnen *Keşşâf* haşiyesi olduğunu belirtmektedir. Fehmi Ethem Karatay, *İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1953), 1: 171. Adil Bebek ise eseri doğrudan *Keşşâf*'a yapılan hâşiye olarak değerlendirmiştir. (Adil Bebek, "Hayâlî", *DİA*, 17: 3-5). Nüshayı yeniden inceleyen Boyalık eserin Beyzâvî'nin Envarî't-tenzîl tefsirinin şerhi veya bir şerhinin haşiyesi olması gerektiğini dile getirmektedir. Boyalık, *el-Keşşâf Literatürü (Zemahşerî'nin Tefsir Klasığının Etki Tarihi)*, 155. البداية: ... مطلقاً قوله كيف وتعليل النهي... هذا على قول من ذهب إلى... أنمة من الشافعية ... على قول من لم يذهب إليه من الحنفية فلا دلالة في الصفات على خلاف الحقيقة

⁴⁶ Sübkî (ö. 771/1370), *Tabakât*, 10: 70; Ayrıca bkz: Habşî, *Câmiü 'ş-şürüh ve 'l-havâşî*, 2017, 4: 275; Ramazan Şeşen v.dğr., *Fihrisu mahtûtâtı Mektebeti Köprülü (Köprülü Kütüphanesi yazmalar kataloğu)* (İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi #Research Centre for Islamic History Art & Culture (IRCICA), 1406), 1: 152.

Kenarlarındaki hâşiyeler Çârperdî'ye ait olup onun için de ferağ kaydı oluşturulmuştur. Buna göre hâşiyenin istinsahı Rebiülahir 742/1341 tarihinde tamamlanmıştır. Her ikisini de Mecdüddin Emrullah b. Fahreddin Ahmed b. Şemseddin Muhammed el-Ĥilâfî istinsah etmiştir. Hacı Şah Muhammed b. Mahmûd b. Mesud et-Tebrîzî eseri müstensihden okuduğuna dair 742/1341 tarihli kıraat kaydı da bulunmaktadır. Zahriyede Muhammed b. Abbas b. Hacı el-Haremî'nin temellük kaydı ve mührü bulunmaktadır. Sonunda ise bazı fevaid kayıtlarının⁴⁷ yanı sıra Ebû Muhammed Ataullah es-Sûfî'nin kıraat kaydı ve 877/1472 yılında Fakih Dâvûd adlı birine verdiği icâzetname kaydı bulunmaktadır.⁴⁸

Ona ait olması kuvvetle muhtemel diğer nüsha ise Amasya Beyazıt İl Halk Ktp. Nr. 152'dedir. *Hâşiyeye alâ Şerhi Meşâbîhi's-sünne* adı ile müellifi meçhul olarak kaydedilen eserdir. Ancak onun baş kısmı (Kitâbü'l-ıman'ın son kısımlarına kadar) yoktur. Bu eserin ona aidiyetini gösteren herhangi bir ipucu olmamakla birlikte, bazı bölümlerinin önceki nüsha ile karşılaştırılması neticesinde; bazı kısımların birebir uyuştığı, bazı kısımların ise tam uyuşmadığı gözlemlenmiştir. Bu durumda Çârperdî'nin daha sonra ilavelerde bulunarak genişlettiği eserin başka bir versiyonu olması da mümkündür. Bu durum eser hakkında yapılacak detaylı çalışma ile

⁴⁷ Örneğin Ahmed İbn Fakih Yûsuf'un 811 yılında Ahmed, 813 te ise Mahmûd isminde çocukları olduğuna dair doğum kaydı vardır.

⁴⁸ من الْمُفْتَنِّهِ إِلَى مُخْتَبِهِ الْمَوْلَى الْأَفْقَهُ الْأَعْلَمَ الْأَوْرَعَ الْأَزْهَدَ الْأَفْحَمَ زَيْنَ الْحَاجِّ وَالْمُعْتَمِرِينَ شَجَاعَ الْمَلَةِ وَالِدِينَ فَبِهِ دَاوُدَ أَدَامَ اللَّهُ تَعَالَى لِي فَضَائِلَهُ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ قِرَاءَةَ حَدِيثٍ وَإِنْفَانٍ وَفَحْصِ وَإِبْقَانٍ، ثُمَّ اِسْتَجَارَ مَنِّي فِي رِوَايَةِ الْكِتَابِ فَاسْتَجَزْتُ اللَّهُ تَعَالَى فَأَجَزْتُ لَهُ أَنْ يَرُوِيَ هَذَا الْكِتَابَ عَنِّي بِشَرَايَةِهُ الْمَعْتَبَرَةِ وَأَنَا الْعَبْدُ الْفَقِيرُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى الْبَارِي أَبُو مُحَمَّدٍ عَطَاءُ اللَّهِ الصُّوفِي

netlik kazanacaktır. Ayrıca kenarlarında da nakiller ve hâşiyeler bulunmaktadır. Hızır b. Yakub tarafından 806/1403 yılında istinsah edilen nüsha 152 varak olup her varağında 25 satır bulunmaktadır. Abdülatif Kütüphanesi-i Cedidi'nin 1158/1745 tarihli vakıf mührü ve Kürd Hafızzâde el-Hâc Abdurrahman'ın vakıf kaydı vardır.

4. *Havâşî alâ Şerhi's-sünne*

Beğavî yukarıda adı geçen *Meşâbîhü's-sünne* adlı eserini *Şerhü's-sünne* adı ile şerhetmiştir. Çârperdî de bu esere de hâşiye yazmıştır. İbrahim el-Çârperdî, babasının eserlerinden bazılarını sıralarken bu eserden de bahsetmiştir.⁴⁹ O bu eseri hem okutmuş hem de rivayet etmiştir. Şimdiye kadar herhangi bir nüshası tespit edilemedi.

III.USÛL-i FIKIH İLE İLGİLİ ESERLERİ

5. *Hâşiye alâ Hillî alâ Muhtasari'l-müntehâ*

İbnü'l-Hâcib'in usûl-i fıkhıha dair *Muhtasari'l-müntehâ* adlı eserini İbnü'l-Mutahhar el-Hillî (ö. 726/1325), *Gâyetü'l-vüsûl ve îzâhu's-sübûl fi şerhi Muhtasari'l-müntehâ's-sû'l ve'l-emel*⁵⁰ adı ile şerhetmiş, Çârperdî de bu şerhe hâşiye yazmıştır.

⁴⁹ Sübkî (ö. 771/1370), *Tabakât*, 10: 70.

⁵⁰ Bir nüshası Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar nr. 154 olarak kaydedilmekte (*DİA*, 31: 69), ancak ilgili yere bakıldığında Merkezzâde'nin *el-Babüsü'l-vasît fi tercemeti'l-Kamûsi'l-muhît* adlı eseri ile karşılaşılmaktadır. Tespit edilen nüshaları ise Süleymaniye Ktp. Murad Molla nr. 683 [703 tarihli], Burdur İl Halk Ktp. nr. 1859 ve Topkapı Sarayı Ktp. III. Ahmed nr. 1244'te (katalog nr. 3215) bulunmaktadır. Bu nüshaların kenarlarında bulunan az miktarda hâşiye, Çârperdî hâşiyesi düşüncesi ile incelenmiş ancak herhangi bir kayıt bulunamamıştır. Nüsha başlangıcı *الحمد لله ذي العزة والجلال والقدرة والجمال* ile başlamaktadır. Türkiye dışında tespit edilen bazı nüshalar: İngiltere British Museum, Mülhak, 262; İran Meşhed Kuds Rezevî nr., 6/19, 63-64; ABD Princeton Ktp. Nr. 1325, 2670. Kâtib Çelebî İbnü'l-

Bu haşiyenin bilinen tek nüshası Süleymaniye Ktp. Fatih 1351 (87 vr.) numaralı mecmuanın ilk eseridir.⁵¹ Zahriye kısmında *Fevâid alâ Muhtasar İbni'l-Hâcib fi'l-usûl ceme'aha el-Îmâm Fahreddin el-Câreberdî* yazmaktadır. Bu başlık eserin doğrudan ibnü'l-Hâcib'in *Muhtasar'*ına hâşiye olduğunu düşündürmektedir. Bu nüshanın ferağ kaydı yoktur ancak 746 tarihli müellif nüshasından istinsah edildiği notu düşülmüştür. Sonraki eserin 747 tarihinde istinsah edilmesi de bu kaydı desteklemektedir. Bahsedilen müellif nüshası da Çârperdî'nin kitaplığındaki *Gâyetü'l-vüsûl* nüshasıdır. Eser üzerinde 880/1475 tarihli Mahmûd b. Hibetullah'ın temellük kaydı bulunmaktadır.

البداية: بسم الله الرحمن الرحيم وجه انحصار المختصر في الأربعة أن يقال المقصود بالقصد الأول من تأليف هذا المختصر
 النهاية: أشار بقوله ولا في الخارج فلكونه متصورا في الذهن وأجوبتها وأجوبه للأجوبة والحق على ما مر وزيادة قوله في الجواب الأول والذهن بخلافه غير محتاجة إليها

6. *es-Sirâcü'l-vehhâc fî şerhi'l-Minhâc*

Kadı Beyzâvî usûl-i fıkıha dair *Minhâcü'l-vüsûl* adlı muhtasar bir eser yazmıştır. Talebesi Çârperdî de bu eseri şerhetmiştir.⁵² O bu şerhi yazarken hocasının ibarelerini çözmeyi, mantık açısından değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Buna bağlı olarak yeri geldikçe ilaveler yapmakta veya itirazlar yapmaktadır. O şerh boyunca

Mutahhar el-Hillî'nin Gazzâlî'nin *Gâyetü'l-vüsûl* adlı eserini şerhettiğini kaydetmektedir. Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657), *Keşfü'z-zünûn*, 2: 1194.

⁵¹ *Defter-i Kütübhâne-i Fatih*, 78; Eserin adı *Haşiye ala Gâyetü'l-vüsûl fî şerhi Muhtasari'l-münteha* olarak da geçmektedir. Karabulut - Karabulut, *Mu'cemü't-târîhi't-türâsi'l-İslâmî fî mektebâti'l-âlem*, 1: 213, 2: 887.

⁵² Yâfî'î (ö. 768/1367), *Mir'âtü'l-cinân*, 231; Sübkî (ö. 771/1370), *Tabakât*, 9: 8, 10: 70; Abbâdî, *Zeyl*, 210; Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657), *Keşfü'z-zünûn*, 2: 1879; Carl Brockelmann (ö. 1375/1956), *Geschichte der Arabischen litteratur: erster supplementband* (Leiden: E.J. Brill, 1937), 741.

Minhâc'ın planından çıkmamıştır. Beyzâvî'yi rahmet ile anmasından ötürü Çârperdî'nin bu eseri 691/1292 yılından sonra yazdığı, 703/1303 yılında yazdığı *el-Îzâh fî şerhi'l-Misbâh* adlı eserinde bu şerhe atıf yaptığı için de bu tarihten önce tamamlamış olmalıdır. Ancak ileride görüleceği üzere bu şerhin 718//1318 yılında yazılmış müellif hatlı bir nüshasının bulunması onun eserlerini sürekli geliştirdiğini göstermektedir.

O kale-ekulu tarzında metnin tamamını şerhetmiştir. Daha önce hiç basılmayan hatta günümüze ulaşmadığı varsayılan⁵³ eser Ekrem b. Muhammed b. Hüseyin Özeykan tarafından Medine İslâm Üniversitesi'nde (Cami'at'ü'l-İslâmiyye bi'l-Medine) 1409/1989 yılında doktora tezi olarak tahkik edilmiş, daha sonra Riyad'da Dârü'l-Me'ârici'd-Devliyye tarafından 1419/1998 yılında iki cilt halinde basılmıştır.

Eserin tespit edilen yazmaları şunlardır:

1. Süleymaniye Ktp. Ayasofya 1006 numaralı mecmuanın üçüncü eseri.⁵⁴ 71a-118b varakları arasında bulunmaktadır. Nüsha esasında *Minhâc* metni olup bu metin 6 Rebiülevvel 718/8 Mayıs 1318 tarihinde Tebrîz'de yazılmıştır. *Minhac* metni Kıyas kitabının 3. *Taraf*'ı ile sona ermektedir. Ancak sayfalar karıştırılarak ciltlenmiştir; bu yüzden son kısımları 79a-84b varakları arasında kalmıştır. Bu duruma

⁵³ Celaleddin Abdurrahman, *el-Kâdî Nasırüddin el-Beyzâvî ve eseruhu fî Usûli'l-fikh* (Kahire: Dârü'l-Kitâbi'l-Câmii, 1981), 341.

⁵⁴ Karabulut, *Mu'cemü'l-mahtutât el-mevcûde fî mektebât İstanbul ve Anadolu*, 1: 104.

bir not düşölerek de dikkat çekilmiştir (118b). Çârperdî'nin yazdığı hâşiyeler ise 1-10 Muharrem 721/1-10 Şubat 1321 tarihinde yazılmıştır. Müellif hattı olması kuvvetle muhtemeldir. Bu durumda 703 yılından önce yazdığı eseri yeniden gözden geçirmiş olması muhtemeldir. üzerinde I.Mahmud'un vakıf kaydı bulunan nüsha daha sonra İngiltere British Museum (Müthaf Britani) nr. Or.6717'da bulunan nüsha⁵⁵ ile aynı olduğu anlaşılmaktadır.

2. Kastamonu Yazma Eser Ktp. nr. 1541. Süleyman b. Emir b. Bozon tarafından 734/1333 tarihinde istinsah edilen nüsha 115 varak olup her varağı on beş satırdan oluşmaktadır. Saykallı abâdî kâğıda nesih hatla yazılmıştır. 245x165-175x120 mm ebatlarındadır. Bölüm ve söz başları kırmızı ile yazılıdır. Sırtı kahverengi meşin, miklebli, kâğıt kaplı karton cildlidir. Son varakta hadis nakilleri vardır. Atabey Medresesi'nden kütüphaneye intikal etmiştir.

3. Süleymaniye Ktp. Fatih nr. 1433. Tarihsiz ama kıymetli olan bu nüsha⁵⁶ 212 varaktan oluşmaktadır. Zahriyede Muhammed b. Ali el-İmadî ve Bedreddin b. Seyyid Ahmed Çelebî'nin temellük kaydı bulunmaktadır. 21. varakta Nizâmeddin el-Müderriş'e ait fevaidin yazılı olduğu şukka vardır.

⁵⁵ İngiltere'deki nüshanın Tebriz'de 718 yılında yazıldığı (159vr.) ve müellif hattı olduğu belirtilmiştir. A.G. Ellis - Edward Edwards, *A descriptive list of the Arabic manuscripts acquired by the Trustees of the British Museum since 1894* (London: British Museum, 1912), 26; *el-Fihrisü's-şâmil li't-türâsi'l-Arabîyyi'l-İslâmiyyi'l-mahût : el-fikhu ve usûluhu*. (Amman: Mecmaü'l-Meleki li-Buhûsi'l-Hadâratil-İslâmiyye [Müessesetu Âli'l-Beyt], 1421), 4: 632; Habşî, *Câmiü's-şürûh ve'l-havâşî*, 2017, 4: 590. Ancak burada numara 6507 olarak verilmiştir. Brockelmann (ö. 1375/1956), *GAL Supp.*, 1937, 741.

⁵⁶ Aslında iki kitaptan oluşan bu mecmuanın ikinci eseri *Şerhü ebyâti'l-Mufasssal* adlı eser 734 yılında istinsah edilmiştir.

4. Süleymaniye Ktp. Lâleli nr. 773. Bu nüsha Şemseddin b. el-Halîmî tarafından 736/1335 yılında istinsah edilmiştir. 191 varak olup her varakta 17 satır bulunmaktadır. Zahriyede 795/1392 tarihli Hanefî âlimi İbnü'l-Bezzâzî Hafızüddin Muhammed el-Kerderî'nin (ö. 827/1424) temellük kaydı bulunmaktadır. En sonunda İsfahânî ve İbrî'nin şerhlerinden yapılan nakillerin değerlendirildiği fevaid kaydı bulunmaktadır.

5. Kastamonu Yazma Eser Ktp. nr. 2074. Bu nüsha Kemâleddin el-Berğûlî tarafından 738/1337 yılında istinsah edilmiştir. 135 varak olan eserin her varağında on dokuz satır bulunmaktadır. 156x120-110x82 ebatlarında olup nesih hatla yazılmıştır. Koyu kahverengi deri zencirekli ve şemseli cild içidedir. Yılanlı Medrese Neshi ile yazılmıştır. Baştan tefsiru hurufin yehtacu ileyha el-usûlî faslına kadar olan kısmı düşmüştür. Son sayfada hat değişmektedir.

6. Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Ktp. nr. 17685⁵⁷ Bu nüsha 738/1337 tarihinde istinsah edilmiştir. Mîr Ahmed Ağa b. el-Hâc Mustafa'nın temellük kaydı ve vakıf mührü bulunmaktadır. 94 varak olan eserin her varağı otuz bir satırdan oluşmaktadır. Baştan *tahsis/husus bahsine* kadar olan kısmının eksik olması nüshanın ikinci cild olduğunu göstermektedir. Bu nüshadaki bazı ibarelerin tahkikli nüshada olmaması müellifin ilk ibrazı olduğu intibamı uyandırmaktadır.

⁵⁷ Karabulut, *Mu'cemü'l-mahtutât el-mevcûde fî mektebât İstanbul ve Anadolu*, 1: 104. İSAM kayıtlarında müellifi meçhul Afyon Gedik Ahmet Paşa Ktp. 018438 numaralı *es-Sirâcü'l-vehhâc* Ebû Bekr Alî b. Mûsâ el-Haddâd el-Abbâdî (720-800/1320-1398)'ye aittir

7. İspanya Escorial Ktp. nr. 1213 (Casiri 1208). 738/1337 yılında istinsah edilmiştir. 139 varak olup her varak yirmi beş satırdan oluşmaktadır.

8. Topkapı Sarayı Ktp. III. Ahmed nr. 1350. Bu nüshanın IX./XV. asra ait olabileceği belirtilmektedir.⁵⁸ Ancak bu nüshanın “739/1338 yılında satın alındığı” kaydından bu tarihten önce istinsah edildiği anlaşılmaktadır. 187 varak olup her varağı on yedi satırdır.

9. İspanya Escorial Ktp. nr. 1206 (Casiri 1201) 739/1338 yılında istinsah edilmiştir. 118 varak olup her varağı yirmi üç satırdır. Mahmûd b. Muhammed b. Ali b. Mahmûd tarafından Tebrîz’de istinsah edilmiştir. Bu yüzden nüshanın müellif nüshasına dayanması muhtemeldir.

10. İnan Kum Mara’si Ktp. nr. 11571.⁵⁹ *Müellifin yaşadığı dönemden kalma* olarak zikredilmektedir. 187 varak olan bu nüshanın her varağında yirmi bir satır bulunmaktadır.

11. Süleymaniye Ktp. Fatih nr. 1432. Ömer b. Abdürrahim b. Kemal el-Kırşehrî tarafından 745/1345 yılında istinsah edilmiştir. 116 varak yirmi sekiz satırdır.

12. İsrail Milli Ktp. nr. 133. VIII./XIII. asrın ilk yarısında Tebrîz’de istinsah edildiği düşünülen⁶⁰ nüsha 160x230 ebadında olup 176 varaktır.

⁵⁸ Fehmi Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu* (İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi, 1962), 2: 342 (katalog nr. 3299).

⁵⁹ Dirayeti, *DENA*, 6: 81. http://www.zakhair.net/showproduct.php?ProductCode=0&l_id=18336&highlight=%D8%AC%D8%A7%D8%B1%D8%A8%D8%B1%D8%AF%D9%8A (31.08.2018)

⁶⁰ The National Library of Israel, “Şerhü Minhaci’l-vüsûl”, (3.09.2018 http://beta.nli.org.il/en/manuscripts/NNL_ALEPH002812913/NLI)

13. Süleymaniye Ktp. Fatih nr. 1434. 759/1358 yılında istinsah edilen bu nüsha 92 varaktır. Ancak başından 1-2 varak eksiktir.

14. İstanbul Üniv. Nadir Eserler Ktp. nr. 4376. Tarihsiz olarak kaydedilen bu nüsha aslında 762/1360 tarihlidir. İlk 53 varak *Minhâcü'l-vüsûl*'ün metni olup Çârperdi'nin şerhi 55a'dan itibaren başlamaktadır. Kenarlarında bazı tashihler vardır. Her varağı 19 satırdan oluşmaktadır.

15. İran Kum Merkez-ü İhyâ-i Tûrâsi'l-İslâmî nr. 2546. Nüshanın X./XV. asra ait olduğu düşünülmektedir.⁶¹

16. İran Hemezân Ğarb Ktp.(Mektebetü'l-Ğarb) nr. 659 (136 vr.)⁶²

17. Topkapı Sarayı Ktp. III. Ahmed 1345 numaralı mecmuanın ilk eseri (1-138).⁶³ Cafer b. Muhammed el-Hanefî tarafınan 846/1442 yılında istinsah edilmiştir. Her varak yirmi satırdır. İsbâ el-Kürdi'nin kütüphanesine ait temellük kaydı vardır.⁶⁴

18. Topkapı Sarayı Ktp. III. Ahmed nr. 1349. Tarihsiz olarak kaydedilen bu nüsha Muhammed b. Ahmed el-Halebî tarafından 848/1444 tarihinde istinsah edilmiştir. 199 varak olup her varak yirmi bir satırdan oluşmaktadır.

⁶¹ Dirayeti, *DENA*, 6: 81.

⁶² es-Seyyid Ahmed el-Hüseynî, *et-Tûrâsü'l-Arabiyyü'l-mahtût fi mektebâti İrâni'l-âmme* (Kum: İntişârât Dalilemâ, 1431), 6: 394; Dirayeti, *DENA*, 6: 81 Burada numara 484'tür.

⁶³ Karatay, *Topkapı Arapça yazmalar kataloğı*, 2: 342.

⁶⁴ Dijital kopyası Medine İslâm Üniv. Merkez ktp. (Cami'atü'l-İslâmiyye) nr. 6035 bulunmaktadır. İmâdetü Şûûni'l-Mektebât, *Fihrisu kütübi'l-kavâidi'l-fıkhiyye ve usûli'l-fikh* (Medine: [Cami'atü'l-İslâmiyye], 1415), 247.

Tarihsiz nüshalar

19. Haydarâbâd es-Sa'îdiyye nr. usûl-i fıkıh-20.⁶⁵

20. İnan Meşhed Kuds Rezevî Ktp. nr. 6216.⁶⁶

21. Şirâz Umumi (Milli-yi Fars) Ktp. nr. 439.⁶⁷

22. Yemen Ahkaf Ktp. nr. Fıkıh-752.⁶⁸

23. Irak Basra Mektebetü'l-Abbasiyye nr. 95/A. Başı Sonu eksiktir. Farklı hatlar ile yazıldığı nakledilmektedir.⁶⁹

24. Irak Musul Evkaf Ktp. (Mektebetü'l-Evkaf el-amme) el-Medresetü'l-Muhammediyye nr. 7/1.⁷⁰ 116 varaktır. Sayfa numaralarından Özeykan'ın tahkikinde kullandığı Musul (Mektebetü'l-Evkaf el-amme nr. 5617) nüshası ile aynı olduğu anlaşılmaktadır.⁷¹

25. Süleymaniye Ktp. Nuruosmaniye nr. 1356. 88 varak olan nüshanın üzerinde herhangi bir tarih yoktur. Ayrıca iki farklı hat ile yazıldığı anlaşılmaktadır. Kenarlarında bazı tashihler bulunmaktadır.

⁶⁵ *el-Fihrisü's-şâmil: Fıkıh*, 632.

⁶⁶ Muhammed Asâf Fikret, *Fihrist-i elifbâ-yi kütüb-i hattı Kitâbhane-i Merkez-i Âsitân-ı Kuds Rezevî* (Meşhed: Kitâbhane-i Merkez-i Âsitân-ı Kuds Rezevî, t.y.), 306; Dirayeti, *DENA*, 6: 81.

⁶⁷ Dirayeti, *DENA*, 6: 81.

⁶⁸ Abdullah Muhammed el-Habşî, *Câmiü's-şürûh ve'l-havâşi: mu'cemun şâmilün li-esmâi'l-kütüb-i'l-meşruha fi't-türâsi'l-İslâmî ve beyâni şürûhiha* (Ebûzabî [Abudabi]: el-Mecmâü's-Sekâfî, 1425), 3: 1937.

⁶⁹ *Mahtûtâtü'l-mektebeti'l-Abbasiyye fi'l-Basra* (Beyrût: Âlemü'l-Kütüb, 1407), 56.

⁷⁰ Salim Abdürrezzâk Ahmed, *Fihrisu mahtûtâti mektebeti'l-evkâfi'l-amme fi'l-Musul* (Bağdat: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şüünü'l-İslâmiyye, 1977), 7: 32; *el-Fihrisü's-şâmil: Fıkıh*, 632.

⁷¹ Ebü'l-Mekârim Fahreddin Ahmed b. el-Hasan b. Ali el-Çârperdi (ö. 746/1346), *es-Sirâci'l-vehhâc fi şerhi'l-Minhâc (Dirase Kısmı)*, thk. Ekrem Özeykan (Riyad: Dâru'l-Mi'râc ed-Devliyye, 1418), 1: 62.

26. Millet Ktp. Feyzullah Efendi nr. 622. 234 varak olup her varığında on beş satır bulunmaktadır.⁷² Eser tashih ve mukabele görmüştür.

27. Malatya Darende İlçe Halk Ktp. nr. 598. İlk 39 varakta Beyzâvi'nin *Minhâc*'ı yer almakta ardından Çârperdî şerhi başlamaktadır (40b-185b). 170x125-115x85mm ebatlarında sırtı siyah meşin, Ebru kâğıt kaplı mukavva cilt, söz başları kırmızıdır.

Bu eser üzerine İbn Cemâa Ebû Abdullâh İzzeddîn Muhammed b. Ebûbekir (ö. 819/1417) bir hâşiye yazmıştır.⁷³ *Nüket* adlı eserin tespit edebildiğimiz tek nüshası Topkapı Sarayı Ktp. III. Ahmed nr. 1336'da kayıtlıdır.⁷⁴ Ayrıca Muhammed İbrahim Hafnâvî *el-Fethü'l-mübîn fi ta'rîfi: Mustalahâti'l-fukahâ ve'l-usuliyîn* adlı eserinde Çârperdî'nin *Sirâcü'l-vehhâc*'da kullandığı kısaltma ve rumuzların anlamlarını açıklamıştır.⁷⁵

7. Şerhu Usûli'l-Pezdevî

Pezdevî'nin (ö. 482/1089) *Kenzü'l-vüsûl* adlı eseri Hanefî usûlünde etkili olmuş otorite bir kitaptır. Şâfiî usulünde dönemin

⁷² *el-Fihrisü's-şâmil: Fıkh*, 4: 633.

⁷³ Süyûtî (ö. 911/1505), *Bugyetü'l-vu'ât*, 1: 65; Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657), *Keşfü'z-zünûn*, 2: 1880; Babanzâde İsmail Paşa el-Bağdâdî (ö. 1338/1920), *Hediyetü'l-arifin esmâü'l-müellifin ve âsârü'l-musannifin*, thk. istinsâh ve tsh. Kilisli Rifat Bilge, İbnülemin Mahmûd Kemal İnal, Tıpkıbasım: Ankara, 1951 (Tahran: Mektebetü'l-İslamiyye, 1387), 2: 182; Ziriklî (ö.1396/1976), *el-A'lâm*, 6: 57; Habşî, *Câmiü's-şürye ve'l-havâşî*, 1425, 3: 1934. Cengiz Kallek, "İbn Cemâa, Muhammed b. Ebû Bekir", *DİA*,19: 394

⁷⁴ Karatay, *Topkapı Arapça yazmalar kataloğu*, 2: 343(katalog nr. 3300). Ancak eserin İzz b. Cema'a'ya (ö. 767/1365) nispet edilmesi tashih eseri olmalıdır.

⁷⁵ Muhammed İbrahim Hafnâvî, *el-Fethü'l-mübîn fi ta'rîfi: Mustalahâti'l-fukahâ ve'l-usuliyîn*, 4. Bs (Kahire: Dârü's-Selâm, 2011), 238.

önemli ismi olan Çârperdî bu esere şerh yazmıştır. İlk kaynaklardan itibaren bu şerhten bahsedilmesine rağmen⁷⁶ herhangi bir nüshası tespit edilememiştir.

IV.FURÛ-İ FIKİH İLE İLGİLİ ESERLERİ

8. *el-Emâlî fi'l-keşf 'ani'l-Hâvî*

Abdülgaffâr b. Abdülkerîm el-Kazvînî'nin (ö. 665/1266) *Hâvî* adlı eseri Şâfi'î mezhebinin fûru-i fıkıh eserlerinden olup mezhebin muteber kitaplarındadır. Şâfi'î âlim Çârperdî bu eseri sürekli okutmuş ve bu esere bir hâşiye yazmıştır. Onun yazdığı bu hâşiye metnin tamamını kapsamaktadır. Çârperdî mukaddimesinde kendi döneminde fukahanın *Hâvî* adlı esere çok rağbet ettiğini, ancak onun lafızlarındaki zorluğu kolaylaştıracak, ondaki manaları ortaya çıkaracak bir şerhinin olmadığını; bu yüzden mezhebi derinlemesine anlamalarını sağlamak amacıyla bu şerhi yazmaya karar verdiğini belirtmektedir.

Bu hâşiyenin müellif nüshası Süleymaniye Ktp. Murad Molla (Damadzâde) nr. 859'da bulunmaktadır.⁷⁷ Nüsha 233 varak olup her varağı otuz satırdan oluşmaktadır. Nüsha 694/1295 yılında Tebrîz'de yazılmıştır. *Şerhu'l-Hâvî* adıyla kaydedilen eserin tam adı müellifin mukaddimedede belirttiği gibi⁷⁸ *el-Emâlî fi'l-keşf 'ani'l-Hâvî* şeklindedir. Kenarlarında yine kendisi tarafından çeşitli fıkıh kitaplarından yapılan

⁷⁶ Yâfi'î (ö. 768/1367), *Mir'âtü'l-cinân*, 231; Abbâdî, *Zeyl*, 210; Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657), *Keşfü'z-zünnûn*, 1: 112; Bağdâdî (ö. 1338/1920), *Hediyetü'l-arifin*, 1: 108.

⁷⁷ Brockelmann (ö. 1375/1956), *GAL Supp.*, 1937, 1: 679.

⁷⁸ Ebü'l-Mekârim Fahreddin Ahmed b. el-Hasan b. Ali el-Çârperdî (ö. 746/1346), *el-Emâlî fi'l-keşf 'ani'l-Hâvî (müellif hattı)*, Süleymaniye Ktp. Murad Molla, nr. 859, 1b.

nakiller bulunmaktadır. Zahriyede Muhammed b. İvaḍ eş-Şâfi'î el-
Karmî'nin temellük kaydı bulunmaktadır.

البداية: الحمد لله المتفضل بإنزال الكتب ... اما بعد فان فقهاء هذا العصر لما شغفوا
بمدرسة الكتاب... قوله كالحديث الخبث، رافعه ماءً طاهرًا اي مثل الحدث الخبث رافعه
منحصر في الماء
النهاية: قوله وان ادعي اي إذا اتت الجارية المشتركة بولد من المشتركين وادعى
كل واحد منهما انه اولدها اولاً...فاما ان اعسر الشريكان ثبت الاستيلاء في كل نصف
لمالكة وثبت الولاء بين عصيتهما بالتسوية

Diğer nüshası Topkapı Sarayı Ktp. III. Ahmed nr. 1174'te
bulunmaktadır. Bu nüsha 725/1325 yılında istinsah edilmiş *Hâvî*
nüshasıdır. Eser “*el-Amâlî Şerhu'l-Hâvî*” adıyla -ferâğ kaydında
Ta'likü'l-Hâvî adı ile geçmektedir- Ali b. Muhammed el-Mâverdi'ye
(ö. 450/1058) nispet edilmiştir.⁷⁹ Ancak Mâverdi'nin kaynaklarda
böyle bir eserinden bahsedilmediği gibi karşılaştırmak suretiyle
Çârperdi'nin eseri olduğu anlaşılmıştır. 205 varaktan oluşan eser nesih
hatla yazılmıştır.

Diğer nüshası Süleymaniye Ktp. Yeni Cami nr. 437. Eser *el-
Amâlî fi'l-Keşf 'ani'l-Hâvî* adı ile kayıtlıdır. Eser İSAM kayıtlarında
müellifi meçhul olarak kaydedilirken katalogunda sehven *Şerhü'l-
Hâvî's-sağîr el-müsemma bi Miiftâhi'l-Hâvî* adı ile Şerefeddin
Hibetullah Abdurrahim İbnü'l-Bârizî'ye (ö. 738/1338) nispet
edilmiştir.⁸⁰ Nüsha 288 varak olup her varağında yirmi beş satır

⁷⁹ Karatay, *Topkapı Arapça yazmalar kataloğu*, 2: 635.

⁸⁰ *Yeni Cami Kütüphanesinde Mahfuz Kütüb-i Mevcudenin Defteridir* (İstanbul: Matbaa-i Osmanîye, 1300), 23. Neye dayanarak bu nispetin kurulduğu belli değildir. Nispet edilen müellifin de *Hâvî* adlı esere şerh yazdığı bilinmektedir (GAL. 1:494). Ayrıca Süleymaniye Ktp. Yeni Cami nr. 438'de bulunan *Hâdî*

bulunmaktadır. Zahriyede nüshada kullanılan kısaltmaların açıklamaları verilmiş ancak bu kısaltmaların üzeri kazınmıştır. Nüşhayı İbn Mesud Abdülatif b. el-Muzaffer b. Muhammed b. el-Muzaffer b. Rûzbihan eş-Şirâzî 727/1327 tarihinde istinsah etmiştir. Ayrıca 737/1336 tarihli Muhammed b. Ebu Abdullah Muhammed b. Muhammed Osman eş-Şeyhî'nin temellük kaydı bulunmaktadır. Abdulgani b. Mevlana Ali el-Arabî'nin de vakıf kaydı bulunmaktadır.

9. *Fetâvâ*

İbrahim el-Çârperdî, Adudüddin el-İcî'nin -muhtemelen Tebrîz'de kadılık yaparken- babasının fetvalarına sık sık müracaat ettiğini söylemektedir.⁸¹ Bu fetvaların ağırlıklı olarak fikhî fetvalardan oluştuğunu söylemek mümkündür. Fetva konusunda yetkin olduğunu gösteren hususlardan biri de dönemin idarecilerinin gelip kendisinden fetva istemeleridir.⁸²

10. *el-Hâdi fî şerhi'l-Hâvî*⁸³

Kazvîni'nin *Hâvî* adlı eserine Çârperdî'nin yazdığı ikinci şerhtir. Ancak kaynaklarda *Hâdi* ve *Emâlî* aynı eserler olarak kabul

isimli eser ile aynı kabul edilip, o nüshanın Zahriyesindeki Muhammed eş-Şâfi'î el-Bârizî'nin kıraat kaydının da karışıklığa sebep olması muhtemeldir. Ayrıca kıraat kaydının sahibi ile İbnü'l-Bârizî de aynı kişi değildir. Bu konuda Kâtib Çelebî ile Altıkulaç'ın verdiği bilgiler farklıdır. Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657), *Keşfü'z-zünûn*, 1: 908.; Tayyar Altıkulaç, "İbnü'l-Bârizî", *DİA*, 20: 526

⁸¹ Sübkî (ö. 771/1370), *Tabakât*, 10: 73.

⁸² Gıyâseddin Handmîr b. Hâce Hümâmüddin Muhammed b. Hâce Celâleddin Muhammed Handmîr (ö. 942/1535), *Tarihu Habîbi's-siyer fi ahbâri efrâdi beşer*, thk. Muhammed Debîr-i Siyâkî (Tahran: Kitâbfurûş-i Hayyâm, 1362), 3: 232.

⁸³ Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin : terâcimu musannifi'l-kütübi'l-Arabiyye* (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1414), 1: 124; Brockelmann (ö. 1375/1956), *GAL*, 1943, 1: 494.

edilmiştir.⁸⁴ Hâlbuki bu iki eser birbirinden farklıdır. Süleymaniye Ktp. Yeni Cami koleksiyonunda bulunan nüshasına bakıldığından önceki *el-emâlî* adlı çalışmadan hem hacim olarak hem de muhteva olarak çok daha geniş olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca nüshaların başlangıç ve bitiş cümleleri de farklıdır. Görüldüğü kadarıyla müellif sıklıkta okuttuğu *Hâvî* ve şerhleri üzerine zamanla yazdığı talikatları 694/1294 yılında telif etmiş ve adını *Emâlî* koymuştur. Daha sonra talikatların artması ile ikinci ibrazını ortaya koyarak adını *el-Hâdi fî şerhi 'l-Hâvî* koymuştur.⁸⁵

Kaynaklarda bu eserin tamamlanmadığına (لم يكمله) dair bilgiler mevcuttur.⁸⁶ Sübkî'ye göre ise *Hâvî*'nin tamamını değil bir kısmını şerhetmiştir.⁸⁷ İbn Kâdî Şühbe'nin *Tabakât*'ının Haydarâbâd baskısında bu eserin bir tekmlisinin de olduğu (له تكملة) kaydı nüsha

⁸⁴ Karabulut, *Mu'cemü'l-mahtutât el-mevcûde fî mektebât İstanbul ve Anadolu*, 1: 104; Habsî, *Câmiü's-ş-şürûh ve 'l-havâşî*, 2017, 2: 436.

⁸⁵ Takiyyüddin el-Hısnî, Çârperdi'nin fıkıhla ilgili bir kitabından bahseder. Bu kitap *Hâdî* ya da *Emâlî* olabilir. (Ebû Bekr Takiyyüddin b. Muhammed b Abdülmü'min el-Hısnî (ö. 829/1425), *Kifâyetü'l-ahyâr fî halli gâyeti'l-ihtisâr*, thk. Abdullah İbn Sümeit ve Muhammed Şadi Arbeş, 2. Bs (Devhâ [Doha]: Dârü'l-Minhâc, 2008), 64. (قلت ورأيت بخط الجاربردي أن الحيز في نقضه للوضوء خلاف وعزاه إلى بعض العراقيين).

⁸⁶ Ebû Hafs Siraceddin Ömer b. Ali b. Ahmed İbnü'l-Mülakkin (ö. 804/1401), *el-Akdü'l-müzheb fî tabakâti hamaleti'l-mezheb* (Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417), 406; Muhammed Bakır b. Zeynelabidin b. Cafer el-Musevî el-Hansârî (ö. 1313/1895), *Ravzâtü'l-cennât fî ahvâli'l-ulemâ ve's-sâdât*, thk. Esedullah İsmailiyyân (Tahran-Kum: Mektebetu İsmailiyyân, 1390), 1: 335; *Defter-i kütüphaneyi Yeni Cami*, 23.Cengiz Kallek "el-Havi's-Sağır" *DİA*, 16: 536; Mehmet Şener, "Çârperdi", *DİA*, 8:230. Kâtib Çelebî, nüshayı gördüğü ve "bir büyük cilt, memzuc şerh" şeklinde tavsif ettiği halde (Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657), *Keşfü'z-zünûn*, 1: 626.) aynı iddiayı tekrarlamaktadır.

⁸⁷ Sübkî (ö. 771/1370), *Tabakât*, 9:8. Sübkî, *Tabakâtü'l-vustâ*'da (23a) bu eserini tamamlamadığını belirtmektedir. Ancak *Kübrâ*'yı mı yoksa *Vustâ*'yı mı önce yazdığı tartışmalı olduğu için problemin hangisinden kaynaklandığı tespit edilememektedir. *Tabakâtü's-suğrâ*'da ise bu konuya temas etmemektedir. *Tabakâtü'l-kübrâ*'nın bunlardan veya bunların birinden daha önce yazıldığı anlaşılmaktadır. (Hansârî (ö. 1313), *Ravzâtü'l-cennât*, 5: 52.)

farkı olarak belirtilmiştir.⁸⁸ Bu kayıttan yola çıkarak tabakat yazarlarının veya tabakât eserlerinin müstensihlerinin tashife sebep olduğu söylenebilir. Nitekim bu nüshanın son kısımları *Hâvî* metni ile karşılaştırıldığında bu çalışmanın tamamlandığı anlaşılmaktadır. O, mukaddimesinde uzun süre *Hâvî* ve şerhlerini okuttuğundan bahsetmektedir. Bunun neticesinde kendisi de ona iki tane talika yazmıştır.

Tespit edilen tek nüshası Süleymaniye Ktp. Yeni Cami nr. 438. *Şerhü'l-Hâvî's-sağîr el-müsemmâ bi'l-Hâdî* adıyla kaydedilen nüsha 341 varak olup her varağı 33 satırdan oluşan hacimli bir eserdir.⁸⁹ Tarihsiz olarak kaydedilen bu nüsha aslında 881/1476 yılında istinsah edilmiştir. Ayrıca zahriyede Muhammed eş-Şâfi'î'nin kıraat kaydı ve 948/1541 tarihli Ali b. Muhammed b. Hamza eş-Şâfi'î'nin temellük kaydı bulunmaktadır. *Müellif mukaddimesinde bu şekilde yapmıştı* kaydından müstensihin nüshayı müellif nüshasından istinsah ettiği anlaşılmaktadır. *Hâvî* metni kırmızı kalemle işaretlenmiştir. Müellif hattından istinsah edilmiş olabileceğini gösteren unsurlardan biri de müellif hatlı *Hâşiye alâ Meşâbîhi's-sünne* adlı eserinde de Çârperdi'nin kırmızı kalem kullanmasıdır.

البدایة: الحمد لله المتوحد بوجوب الوجود ودوام البقاء... أما بعد فيقول... الجاربردي
لما جعل الله تعالى العلم من أعلى المنقب

⁸⁸ Ebü's-Sıdk Takıyyüddin Ebû Bekr b. Ahmed İbn Kâdî Şühbe (ö. 851/1448), *Tabakâtü's-Şâfi'iyye (Tabakâtü'l-fukahâi's-Şâfi'iyye)*, thk. Hafız Abdülhalim Han (Haydarâbâd: Dâiretü'l-Maârifü'l-Osmâniyye, 1978), 3: 9.

⁸⁹ *Defter-i kütüphaneyi Yeni Cami*, 23. Burada da “ikmâl olunmamıştır” kaydı bulunmaktadır.

النهاية: ووقف الولاء أي ولاء المستولدة بين عصبتي الشريكين لأن أحدهما ليس بالتصديق اولى من الآخر

11. *Şerhü'l-Hidâye li'l-Merginânî*

Hanefî furû-i fikhına dair Burhaneddin Merginânî'nin (ö. 593/1197) *el-Hidâye* adlı eserine Şâfi'î âlim Çârperdî'nin yazdığı şerhtir. İlk kaynaklarda bahsedilmesine rağmen⁹⁰ herhangi bir nüshası tespit edilememiştir. *Hidâye*'nin ayrıca *es-Sirâcü'l-vehhâc*'ın kaynakları arasında olması⁹¹ Çârperdî'nin bu eserle meşgul olduğunu göstermektedir.

V.KELAM İLE İLGİLİ ESERLERİ

12. *Havâşî't-Ṭavâli*'

Kadı Beyzâvî'nin *Ṭavâli'ü'l-envâr* adlı eseri felsefe ağırlıklı kelimeler kitaplarından. Muhtemelen Çârperdî hocasının bu kitabını okuttuğu için zamanla kenalarına haşiyeler yazmıştır. İbrahim el-Çârperdî'nin naklettiğine göre bu haşiyeler telif hüviyetini kazanmıştır.⁹² Osman Demirci'ye göre *Ṭavâli* ' şerh ve hâşiyelerini üçlü

⁹⁰ Yâfi'î (ö. 768/1367), *Mir'âtü'l-cinân*, 231; Abbâdî, *Zeyl*, 210; Ebû Muhammed Afifüddin Abdullah Tayyib b. Abdullah b. Ahmed Bâ-Maḥreme (ö. 947/1565), *Kulâdetü'n-nahr fi vefeyâti a'yâni'd-dehr*, thk. Bu-Cum'a Bekrî ve Halid Zevârî (Bejrût: Dâru'l-Minhâc, 2008), 6: 261; Bağdâdî (ö. 1338/1920), *Hediyyetü'l-arifin*, 1: 108. Kâtib Çelebî'nin *Zeylül-iber*'den naklettiği (Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657), *Keşfü'z-zünûn*, 2: 2036; Hacı Halife Mustafâ b. Abdullah Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657), *Süllemü'l-vüsûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, thk. Mahmud Abdülkadir el-Arnaut (İstanbul: Ma'hedü'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyye (İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi) (IRCICA), 2010), 1: 136.) bu bilgi teyit edilememiştir. Ayrıca Ali Ebû Zeyd bu eser ile *Hâdi fi şerhi'l-Hâvî*'yi karıştırmıştır. Ali Ebû Zeyd, "Mevsûatu a'lâmi'l-ulema", 5: 38.

⁹¹ Ebü'l-Mekârim Fahreddin Ahmed b. el-Hasan b. Ali el-Çârperdî (ö. 746/1346), *es-Sirâcü'l-vehhâc fi şerhi'l-Minhâc*, thk. Ekrem Özeykan (Riyad: Dâru'l-Mi'râc ed-Devliyye, 1418), muhakkikin önsözü, 1: 59.

⁹² Sübkî (ö. 771/1370), *Tabakât*, 10: 70.

bir tasnife tabi tutmak mümkündür:1- İlim camiasında meşhur mütedavil eserler 2-Yazma nüshaları kısmen günümüze ulaşan ve çok fazla ilgi görmemiş metinler 3-Nüshaları günümüze ulaşmamış metinler.⁹³ Bu açıdan bakıldığında Çârperdî'nin bu eserini üçüncü kategoride değerlendirmek mümkündür.

13. *el-Îzâh fî şerhi'l-Misbâh*⁹⁴

Beyzâvi'nin *el-Misbâh* adlı eseri mantık ve kelam kitaplarından. Ayrıca bu eser Beyzâvî'nin ilk eserlerindedir.⁹⁵ Onun talebesi Çârperdî de bu esere bir şerh yazmıştır. O bu şerhini *es-Sirâcü'l-vehhâc*'tan sonra 7 Zilhicce 703/11 Temmuz 1304 tarihinde yazmıştır.⁹⁶ O bu eseri *Misbâh*'ın ihtiva ettiği anlamları ve lafızları kolaylaştırmak, ibarelerini ve yapısını ortaya çıkarmak, böylece problemlili yerlerde bulunan karışık yerleri ortaya çıkarmak amacıyla kaleme aldığını söylemektedir.⁹⁷ Eserin iki nüshası tespit edilmiştir.

⁹³ Osman Demirci, "Tavâliu'l-Envâr'ın Şerh ve Hâşiyeleri Üzerine", *İslâm İlim ve Düşünce Gelenğinde Kâdi Beyzâvî*, ed. Mustakim Arıcı (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2017), 747.

⁹⁴ Sübkî (ö. 771/1370), *Tabakât*, 10: 70; Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657), *Keşfü'z-zünûn*, 2: 1704; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, 1: 120. Kehhâle 1957 yılında eserini neşrettikten sonra 1961 ve 1985'te *el-Müstedrek alâ Mu'cemü'l-müellifin* adlı eserini yayınlamıştır. Çârperdî'nin *el-Îzâh fî şerhi'l-Misbâh* adlı eseri *Müstedrek*'te (1985 baskısında) mevcut iken vefatından sonra yapılan baskılarda durum farklı bir hal almaktadır. Müessesetü'r-Risâle (1993) baskısında 1985'te neşredilen *Müstedrek* tüm eserin içine serpiştirildiği için Çârperdî iki ayrı yerde zikredilmişken, Mektebetü'l-Müsenna (t.y) baskısında ise 1961 yılında yayınlanmış, eksiklikler barındıran müstedrek baskısını esas aldığı için (13: 355-421) bu neşirde Çârperdî'nin mezkûr eseri yoktur.

⁹⁵ Arıcı, "Kâdi Beyzâvî", 77.

⁹⁶ Çârperdî (ö. 746/1346), *es-Sirâcü'l-vehhâc*, 1: 190. Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa nr.1674, 144a.

⁹⁷ Çârperdî, *el-Îzâh şerhi'l-Misbâh*, Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa nr.1674, 68b.

İlki Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa 1674 numaralı mecmuanın ikinci eseridir.⁹⁸ 68b-144b varakları arasındadır. Ancak risâle başları dışında, sayfalar numaralandırılmamıştır. İstinsah tarihi 27 Rebiülevvel 880/31 Temmuz 1475'tir. Bu nüsha, Çârperdî'nin oğlu -aynı zamanda talebesi- olan biri tarafından -ki ismi, lakabı vs. zikredilmemiştir- onun vefatından sonra yazılmış bir nüshadan istinsah edilmiştir.

البداية: أحمد تعالى والحمد من نعمه وأشكره ... وبعد لما فرغت بتوفيق الله عن الكتاب المسمى بالسراج الوهاج.. قوله رفعها لله مكانا عليا بسم الله الرحمن الرحيم استغفار في الشروع
النهاية: قوله الثالثة يجب تعظيم الصحابة ... قال شغلتنني الهاوية عن حرب علي ومعاوية اللهم وفقنا للاشتغال بما يهمننا والإعراض عما لا يهمننا فإن من حسن الإسلام تركه ما لا يعنيه

Bir diğer nüshası ise Topkapı Sarayı Ktp. III. Ahmed nr. 3403'te kayıtlıdır. 12x17.5 ebadında 129 varak olup her varagında on dokuz satır bulunmaktadır.⁹⁹ Ferağ kaydı yoktur. Zahriyede eserin Çârperdî'ye ait olduğu bilgisi mevcuttur. Muhtemelen bu nüsha önceki nüshadan istinsah edilmiştir; zira bu nüshada kenarlarda yapılan tashihler önceki nüshada yoktur.

⁹⁸ İlk eser İbrî'nin *el-İzâh şerhi'l-Misbâh*'ıdır. İbn Muhammed Abdülbari b. el-Ubeydî b. Muhammed 28 Şevval 708 [İSAM kaydındaki 878 hatalıdır] tarihinde istinsah etmiştir. Müstensihin Beyzavî'yi rahmet ile anmasından ötürü onun bu tarihten önce vefat ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca İbrî bu eseri yazarken vezir sadeddin Muhammed b. Ali es-Sâvî'nin kütüphanesinden de istifade etmiştir.
البداية: الحمد لله الذي تحيرت الأفهام في عظمته وتناصرت الأوهام عن إدراك ألوهية وخرست الألسن عن وصفه ...

Bu eserin diğer nüshası Topkapı Sarayı Ktp. III. Ahmed nr. 3394'da (katalog nr. 6876) mevcuttur.

⁹⁹ Karatay, *Topkapı Arapça yazmalar kataloğu*, 3: 692 (katalog no: 6877); Karabulut - Karabulut, *Mu'cemü't-târihi't-türâsi'l-İslâmî fi mektebâti'l-âlem*, 1: 214.

VI. ARAP DİLİ İLE İLGİLİ ESERLERİ

Çârperdî Arap dil ilimlerinde yetkin olup çok sayıda eser ortaya koymuştur. Yetiştirdiği bazı talebelerin bu ilimlerde mütehassıs olmaları, yaşadığı dönemde dil incelikleri ile ilgili problemlerin kendisine sorulması, otorite olan kitaplara ve şahıslara tenkitler yöneltmesi onun bu alandaki yetkinliğinin işaretlerindedir.

14. *el-Fusûl fi zikri ziyâdâti'l-isim*

Çârperdî bu küçük çalışmada İbnü'l-Hâcib'in *Kâfiye*'sinde ve Zemahşerî'nin *el-Mufassal*'ında bulunan bazı kelimelerdeki zaid harflerin tespitine, özellikle garib isimlerdeki ziyadelik problemlerine yoğunlaşmakta ve onların sözlük anlamlarını vermektedir. Bir anlamda sarf-sözlük çalışmasıdır. İbnü'l-Hâcib'in *el-Îzâh fi şerhi'l-Mufassal*'ında bu kelimelere kısmen temas edilmektedir. Tespit edilen tek nüshası *el-Fusûl fi zikri ziyâdât isim* adıyla Süleymaniye Ktp. Kadızâde Mehmed nr. 511'de (268b-269b)¹⁰⁰ bulunmaktadır. Tarihsiz olarak kaydedilen nüsha Eminüddin Muhammed b. Rükneddin el-Hasenî tarafından 880/1475 tarihinde istinsah edilmiştir. O bu nüshayı Çârperdî'nin talebesi Mîlânî'nin nüshasından istinsah etmiştir. *Humasi isimler* kısmına kadar yazılmıştır. Bu haliyle tamamlanmamış çalışma gibi görünmektedir. Nüshanın başı-sonu şu şekildedir:

¹⁰⁰ İSAM kayıtlarında Süleymaniye Ktp. Kasidecizâde nr. 511 olarak gösterilen yer zühûl eseri olmalıdır. Zira ilgili yerde *Hâşiyeye alâ Levâmî*' adlı eser mevcuttur. Ayrıca bu mecmuada *Mufassal* metni ve Çârperdî'nin Mîlânî'ye verdiği İcâzetname bulunmaktadır. Sonunda ise Abdülkahir el-Cürçânî'ye nispet edilen harf-i cerler ile alakalı bir beyit vardır.

البداية: الحمد لله رب العالمين.... يقول العلامة... الجاربردي... هذه فصول في ذكر زيادات الاسم على ما ذكره جار الله العلامة في المفصل... ولنقدم على ذكر المقصود مقدمة فنقول حروف الكلمة

النهاية: في نحو عبوثان نبت طيب الريح وعريقصان دويبة وجخادباء جحرب وبرنساء الناس وعقربان دويبة يقال لها دخال الأذن وقيل بمعنى بقران بالتخفيف

15. *Hâşiye ale'l-Îzâh li İbni'l-Hâcib ale'l-Mufassal*¹⁰¹

Zemahşerî Sîbeveyh'in *el-Kitâb*'ını esas almakla birlikte özgün bir eser ortaya koymuş ve adını *el-Mufassal fî şına'ati'l-i-râb* adını vermiştir. İbnü'l-Hâcib ise *Mufassal*'ı tenkitçi bakış açısı ile şerhetmiş ve adını *el-Îzâh fî şerhi'l-Mufassal* koymuştur. Çârperdî de bu eseri bizzat istinsah etmiş ve zamanla yekûn teşkil eden hâşiyeler yazmıştır. Çârperdî'nin çok önemsedığı bu şerh, dil çalışmalarında onun en önemli kaynaklarından birisidir. Tespit edilen iki nüshası bulunmaktadır.

Millet Ktp. Feyzullah Efendi nr. 2007. Müellif hattı olan bu nüsha, 139 varak olup her varağında 34 satır bulunmaktadır. 240x162, 202x163 ebatlarındadır. Muhammed b. İvağ eş-Şâfi'î el-Ğarmî ve Muhammed Sadeddin el-Hasenî'nin temellük kaydı bulunmaktadır. 4. ve 83. sayfada şukka bulunmaktadır.

Bu nüsha aslında Çârperdî'nin bizzat istinsah ettiği *el-Îzâh* nüshasıdır. O, bu şerhi 696/1296 yılında istinsah etmiş ardından kenarlarına, hatta zahriye ve vikaye yaprağına dahi çok sayıda hâşiye ilave etmiştir. Son derece ince ve küçük yazılmış hâşiyelerden ötürü

¹⁰¹ Sübkî (ö. 771/1370), *Tabakat*, 10: 70; Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657), *Keşfü 'z-zünûn*, 2: 1774; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, 1: 124; Habşî, *Câmiü 'ş-şürûh ve 'l-havâşî*, 2017, 4: 374.

nüşhada sayfa numarası verecek yer bile kalmamıştır. O, tamamlanan hâşiyeler için de ferağ kaydı oluşturmuştur. Buna göre hâşiyeler 727/1327 yılında yani otuzdan yıldan fazla bir sürede ancak tamamlanmıştır. Nüşanın en sonunda Çârperdî'nin eseri 733/1333 yılına kadar üç kez okuttuğunu belirten not bulunmaktadır. Bu kayıtlardan onun bu eseri sık sık okuttuğu anlaşılmaktadır.

Diğer nüsha Millet Ktp. Feyzullah Efendi nr. 2006. Bu nüsha da *el-Îzâh* nüshasıdır. Nüşanın zahriyesinde kenarlardaki hâşiyelerin Çârperdî'ye ait olduğu ve ج harfî ile işaret edildiği yazılıdır. Muhtemelen önceki nüshadan kopyalanmıştır. Ancak burada Çârperdî'ye ait hâşiyelerin tamamı değil çok az miktarı kaydedilmiştir. Sonunda ferağ kaydı bulunmamaktadır. Ayrıca Süleymaniye Ktp. Ragıp Paşa nr.1393'te bulunan İsmüddin el-İsferâyînî'ye ait *Hâşiye ala Şerhi's-Şâfiye* adlı eserin zahriyesinde fevaid kaydı olarak Çârperdî'nin bu hâşiyesinin sadece baş tarafları kaydedilmiştir.¹⁰²

16. Hâşiye ale'l-Mufassal

Çârperdî'nin yaptığı çalışmalarda kullandığı temel kaynaklardan birisi Zemahşerî'nin *el-Mufassal* adlı eseridir. Bu yüzden İbnü'l-Hâcib'in *el-Îzâh fi şerhi'l-Mufassal* nüshası ile yetinmemiştir. Her ne kadar ilk bakışta önceki eser ile aynı olduğu düşünülse de, bu hâşiyenin

¹⁰² Ayrıca Dârü'l-Kütübi'l-Misriyye nr. 22'de bulunan nüsha da bu eser olabilir. Müellifi meçhul bu eser de incelenmelidir. ([البداية: الله أحمد قدم المفعول أحمد وإن كانت...]. Fuâd Seyyid, *Fihrisü'l-mahtûtât [Dârü'l-Kütübi'l-Misriyye]* [Kahire: Matbaatü Dâri'l-Kütübi'l-Misriyye, 1382], 2: 105.; İbrahim Muhammed Abdullah, *İbnü'l-Hâcib en-Nahvî* [Dimaşk: Dâru Sa'deddin, 1426], 69.

günümüze ulaşan nüshası vasıtasıyla iki eserin farklı oldukları tespit edilmiştir. O, kütüphanesinde bulunan *el-Mufassal* nüshasına ayrıca notlar almıştır. Oğlu İbrahim el-Çârperdî babasının bu eserini zikretmektedir.¹⁰³ Tespit edilen tek nüshası Süleymaniye Ktp. Kadızâde Mehmed 511 numaralı mecmuanın ilk eseridir. Bu nüsha Eminüddin Muhammed b. Rükneddin el-Hasenî tarafından 880/1475 tarihinde kenarlarındaki hâşiyelerle birlikte istinsah edilen *el-Mufassal* nüshasıdır. Bu nüsha da Çârperdî'nin talebelerinden Nasrullah b. Abdüllatif es-Sürevî'nin nüshasından istinsah edilmiştir. Sürevî nüshayı kenarlarındaki hâşiyelerle birlikte Çârperdî'nin medresesinde, onun nüshasından istinsah etmiştir. Müstensih zahriyede Çârperdî'nin ismini açıkça yazarak ondan bazı fevaid kayıtları nakletmektedir.

17. *Havâşî ale'l-Miftâh*

Belağat alanında Sekkâkî'nin *Miftâhü'l-'ulûm* adlı eseri bir dönüm noktasıdır. Anlaşıldığı kadarıyla Çârperdî bu esere özel ilgi duymaktadır. O bu eserin ravisi olmasının yanı sıra elinde bulunan nüshaya hâşiyeler yazmıştır. Bu eseri de İbrahim el-Çârperdî babasının kitapları arasında saymaktadır.¹⁰⁴ Tespit edilen tek nüshası Zahiye Kütüphanesi nr. 3552'de bulunmaktadır. Ferağ kaydında bu *Miftâh* nüshasının Çârperdî'nin nüshasından istinsah edildiği bilgisi mevcuttur.¹⁰⁵

¹⁰³ Sübkî (ö. 771/1370), *Tabakât*, 10: 70; Ancak Abbâdî adını *Şerhü'l-Mufaddal* olarak kaydetmektedir. Abbâdî, *Zeyl*, 210.

¹⁰⁴ Sübkî (ö. 771/1370), *Tabakât*, 10: 77.

¹⁰⁵ Esmâ Hımsî, *Fihrisu mahtûtâti Dâri'l-Kütübi'z-Zâhiriyye : ulümü'l-lugati'l-Arabiyye* (Dimaşk: Matbuatu Mecmai'l-Lugati'l-Arabiyye, 1393), 1: 369.

18. *el-Kavâ'id*

İbrahim el-Çârperdî *Kitâbü'l-fükûk fî şerhi 'ş-Şükûk* adlı eserinde babasının bu eserine atıflar yapmaktadır.¹⁰⁶ Bu eser onun *el-Muğnî fî'n-nahv* adlı eserinden farklıdır; çünkü İbrahim el-Çârperdî'nin *Fükûk*'ta kelamın tanımı için yaptığı bir alıntı *Muğnî*'deki ifade ile uyuşmamaktadır.¹⁰⁷ Ahmed el-Çârperdî'nin *Şükûk*'ta dile getirilen itirazları göz önünde bulundurarak bu eseri yazdığı, önemli bir nahiv kitabı olarak değerlendirdiği İbrahim'in yaptığı bu alıntılardan anlaşılmaktadır. Henüz nüshası tespit edilememiştir.

19. *Kitâbü'l-mu'teber*

İbrahim el-Çârperdî babasının bu eserine *Fükûk*'ta açık bir şekilde atıf yapmaktadır.¹⁰⁸ İbn Cemâa *Hâşiye*'sinde¹⁰⁹ ve İbn Kalkaşandî *Meşyeha*'sında Çârperdî'nin *Şerhü'l-Kâfiye* adlı eserinden bahsetmektedirler.¹¹⁰ İbn Cemâa'nın yaptığı alıntıdan kastedilen eserin *Şükûk* olmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca bu eser ile daha önce geçen *Kavâ'id* adlı eser de aynı değildir; çünkü İbrahim'in onları ayrı ayrı zikretmesi onların ayrı eserler olduğunu göstermektedir. İsminden ve ona yapılan atıflardan ötürü *Kitâbü'l-mu'teber*'in nahivde önemli bir eser olduğu anlaşılmaktadır. Henüz nüshası tespit edilememiştir.

¹⁰⁶ İbrahim Çârperdî (ö. 760/1359'dan sonra), *Kitâbü'l-Fükûk fî şerhi 'ş-Şükûk* (Manisa), Manisa Yazma Eser Ktp. Genel, nr. 641, 6a, 12b, 68b, 82a, 90b.

¹⁰⁷ Muhataba fayda vermek (anlamasını sağlamak) için iki lafızdan oluşan (مركب من لفظين لإفادة المخاطب) *Fükûk*, 6a; krş. Kelam: Biri diğerine isnad olunan iki isimden meydana gelir (مؤلف من اسمين اسندا أحدهما إلى الآخر). *Muğnî*, 18. Benzer örnek için Bk. *Fükûk*, 82a

¹⁰⁸ Çârperdî (ö. 760/1359'dan sonra), *Fükûk*, 4a, 59a, 60a.

¹⁰⁹ *Mecmuatü 'ş-Şâfiye min İlme'î's-Sarf ve'l-Hat* (İstanbul, 1310), 1: 15.

¹¹⁰ İbn Kalkaşandî (ö. 922/1516), *Meşyehetu ibn Kalkaşandî*, 94a.

20. *el-Muğnî*¹¹¹

Çârperdî'nin bu eseri ilk kaynaklarda zikredilmemektedir. Diğer eserlerinde de herhangi bir atfın tespit edilememesi nispet problemi olabileceğini düşündürmektedir. Ancak Çârperdî'nin Mîlânî'ye verdiği icazetname¹¹² aralarındaki hoca talebe ilişkisini ortaya koymaktadır. Mîlânî'nin *Şerhü'l-Muğnî* adlı eserinde açıkça bu hocasından bahsetmesi ile nispet sorunu ortadan kalkmaktadır.

Çârperdî'nin bu eseri yazmasının amacı öğrencilere gerekli nahiv bilgilerini gereksiz ayrıntılara boğmadan öğretmektir. Verdiği isme bakılacak olursa; amacı, talebenin başka bir nahiv kitabı okumasına gerek kalmadan bu ilmi öğrenmesini sağlamaktır.¹¹³ Çârperdî'nin yıllarca okuttuğu bu eser *Kâfiye*'nin tehzibi, hatta *Kâfiye*'ye *nazire* olarak dahi değerlendirilebilir; çünkü onun yöntemini, tertibini esas almış, hatta aynı örnekleri kullanmıştır. Ayrıca bu eseri yazarken *el-Îzâh*, *el-Mufassal* ve muhtemelen kendi notlarından da yararlanmışır. Her ne kadar son dönem talebelerinden Mîlânî'nin bu eseri şerhetmesi onun sonraki teliflerinden biri olabileceğini düşündürse de en azından bu eserin *Şükûk* adlı eserinden önce yazıldığı söylenebilir; çünkü

¹¹¹ Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657), *Keşfü'z-zünûn*, 2: 1751; Hansârî (ö. 1313/1895), *Ravzâtü'l-cennât*, 1: 335; Bağdâdî (ö. 1338/1920), *Hediyyetü'l-arifin*, 1: 108; Carl Brockelmann (ö.1956), *Geschichte der Arabischen litteratur: zweiter supplementband* (Leiden: E.J. Brill, 1938), 2: 257.

¹¹² İcazetname Süleymaniye Ktp. Kadızâde Mehmed nr. 511'de bulunmaktadır.

¹¹³ Pek çok ilim dalında bu iddialı isim kullanılmaktadır. Nahivde ise kitaplarında bu ismi ilk kullanan -tespit edildiği kadarıyla- Ebû'n-Nadr Muhammed b. İshak el-Kindî (Süyûtî (ö. 911/1505), *Bugetü'l-vu'ât*, 1: 53.) olmuştur. Daha sonra Abdülkahir el-Cürçânî(ö. 471/1078) (30 ciltlik), Takiyyüddin Mansur b. Felah el-Yemenî(ö. 680/1281) ve İbn Hişâm(ö. 761/1360) eserlerinde bu başlığı kullanmışlardır.

Çârperdî'nin *Şükûk*'ta *Kâfiye*'ye yönelttiği eleştirilerin *Muğnî*'de olması bu eserin Çârperdî'nin ilk çalışmalarından olduğu izlenimi vermektedir. Örneğin o *Kâfiye*'de mübtedânın tehiri konusunda في الدار رجل örneğinin yanlış olduğunu, doğrusunun في داره رجل olduğunu söylemesine karşın matbu *Muğnî* nüshalarında في الدار رجل şeklindedir.¹¹⁴ Ayrıca bu eser Zemahşerî'nin *Enmuzec*'inin neredeyse bir tekrarı olarak da değerlendirilmiştir.¹¹⁵

Muğnî yazıldığı zamandan bugüne medreselerde ders kitabı olarak okutulmuştur. Bu eser Kürtler'in yoğun olarak yaşadığı bölgelerde okutulduğu için *Muğnî'l-ekrâd* olarak da bilinir.¹¹⁶ Ticarî amaçlarla defalarca basılan eserin henüz ilmî tahkiki gerçekleşmiş değildir. Tespit edebildiğimiz baskıları şunlardır:

Muğnî, İstanbul: Ahter Matbaası, 1310; *Muğnî fi'İlmi'n-nahv*, thk. Kâsım el-Mûşî Ebû Muhammed Enes, Beyrût: Daru Sâdır, 2007/1428; Ahmed b. Hasan el-Çarpurdi, *el-Muğnî fi 'İlmi'n-Nahv*, Diyarbakır: Mektebetü Diyarbakır, 2012; Ahmed b. Hasan, *el-Muğnî*, musahhah ve'l-muhakkik: Mehmed Emin el-Karsî, İstanbul: Haşemi Yayınevi, 2013; Ahmed Bin Hassan Al Jarpardi *el-Muğnî fi Nahvî*, Diyarbakır: Mektebetü Seydâ, 2013; *el-Muğnî fi'n-nahv*, tertib: Muhammed Hadi Mardinî, 5. Baskı, Diyarbakır: Mektebetü Seydâ, 2013; *el-Muğnî* itina: Mehmet Can, İstanbul: Şefkat Yayıncılık, 2015; Ahmed b. el-Hasan

¹¹⁴ Abdullah Bilin, *İbrahim el-Çârperdî Ve Kitâbü'l-Fükûk Fî Şerhi's-Şükûk Adlı Eserinin Tahkiki Ve Tahlili* (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 137.

¹¹⁵ Brockelmann (ö. 1375/1956), *GAL*, 1949, 2: 246.

¹¹⁶ Brockelmann (ö. 1375/1956), *GAL Supp.*, 1948, 2: 257.

Çârperdî, *Metnu Muğnî fi'n-nahv*, i'tena bihi: Mehmet Ali Arslan, Darü'l-Mütercim Yayınları.

Bu eser iki defa tercüme edilmiştir.

1- Abdullah Salahaddin (Salâhî) Uşşâkî (ö. 1197/1783), *Muğnî Tercümesi (87 vr.)*.¹¹⁷ Bir nüshası Princeton Üniversitesi Ktp., New Series nr. 917'de bulunmaktadır.¹¹⁸

2- Ahmet Bin Al-Hasan Bin Yûsuf el-Çarbirdi *el-Muğnî fi'n Nahvi*, Çev: Hasan Abdulrahim Ahmedülbani, İstanbul: Nida Yayınları, 2012

Yazmaları

1- Tahran Melik müzesi nr. 801/1.¹¹⁹ VIII./XIV asır *İlhanlılar döneminden kalma* olduğuna göre müellif hayatta iken yazılmıştır. 27 varaktan oluşan nüshanın her varağında on üç satır bulunmaktadır.

¹¹⁷ Bursalı Mehmed Tahir (ö. 1344/1925), *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333), 1: 106.

¹¹⁸[¹¹⁹ Dirayeti, *DENA*, 9: 962.; Malek National Library and Museum “el-Muğni fi ilmi'n-nahv”, 17.10.2018
<http://malekmuseum.org/en/artifact/1393.04.00801%2F001/%D9%86%D8%AD%D9%88+%D8%B2%D8%A8%D8%A7%D9%86+%D8%B9%D8%B1%D8%A8%DB%8C-%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%BA%D9%86%DB%8C+%D9%81%DB%8C+%D8%B9%D9%84%D9%85+%D8%A7%D9%84%D9%86%D8%AD%D9%88#>](http://princeton-primo.hosted.exlibrisgroup.com/primo_library/libweb/action/display.do?tabs=detailsTab&ct=display&fn=search&doc=PRN_VOYAGER7281005&indx=1&recIds=PRN_VOYAGER7281005&recIdxs=0&elementId=0&renderMode=poppedOut&displayMode=full&frbrVersion=&frbg=&vl(1UI0)=contains&dscnt=0&scp.scps=scope%3A%28EAD%29%2Cscope%3A%28RECAP%29%2Cscope%3A%28FIRE%29%2Cscope%3A%28OTHERS%29&tb=t&mode=Basic&vid=PRINCETON&vl(369057411UI0)=any&srt=rank&tab=location&dum=true&vl(freeText0)=MUGN%C4%B0&dstmp=1475322378522; Ancak matbu katalogunda, 917 numarada başka eser bulunmaktadır.</p></div><div data-bbox=)

Kenarlarında ve satır aralarında çok sayıda hâşiye bulunmaktadır. Abdullah b. Ahmed Hanî'nin temellük kaydı vardır. Hac Hüseyin Ağa Melik tarafından müzeye bağışlanmıştır.

2- Kastamonu Yazma Eser Ktp. nr. 2623. Otuz üç varaklık bu eserin her varağında on bir satır bulunmaktadır. Abadi kâğıda, talik hat ile yazılan eser 170x125-110x80 mm. ebatlarındadır. Ayrıca miklebli, gri rengi mukavva, çarkuşe meşin kaplıdır. Eseri 785/1383 yılında Mahmûd b. A'lam el-Babertî istinsah etmiştir. Kenarlarında çok sayıda hâşiye bulunmaktadır.

النهاية: خلافا لـيونس وهما في غيرهما مع الضمير البارز كالمفصل فإن لم يكن
فكالمتصل ومن ثم قيل هل ترين

Ancak görüldüğü üzere hâ-i sekt konusundan sonuna kadar olan kısmı eksiktir (yani fiili muzarinin nasb hali konusuna kadardır)

3- Süleymaniye Ktp. Şehzâde Mehmed 100 numaralı mecmuanın dördüncü risâlesidir (73b-108b). 866/1461 yılında istinsah edilmiştir. Süleymaniye Vakfı'nın mührü bulunmaktadır. Genellikle yapılan neşirler bu nüshaya dayanmaktadır.

4- Diyarbakır İl Halk Ktp. nr. 29. Ceylânî tarafından 934/1527 yılında istinsah edilmiştir. 118 varaktan oluşan bu eserin her varağında beş satır bulunmaktadır. 155x110-50x40mm. Ebatlarında olup, Salbek şemseli zencirekli, köşebentli sathı ve sırtı kahverengi meşin miklebli cilt içerisindedir. Bölüm başları ve keşideler kırmızı, sayfa kenarları hâşiyelidir. Suyolu filigranlı kâğıda nesih hatla yazılmıştır.

5- Amasya Beyazıt İl Halk Ktp. 1158 numaralı mecmuanın onuncu eseridir (146b-164b). Her varakta on beş satır bulunur. Abdurrahman b. Seyyid Ahmed tarafından 949/1542 yılında istinsah

edilmiştir. Nüsha 200x140-120x60mm ebatlarında olup suyolu filigranlı kâğıda talik kırması hatla yazılmıştır. Ciltsiz olup, söz başları kırmızı mürekkeple belirlenmiştir.

6- Süleymaniye Ktp. Harput nr. 2. 1-26 varak arasındaki bu eser tarihsiz olarak kaydedilmiştir, ancak ardından 1132/1719 yılında Harput'ta istinsah edilmiş *Şerhü'l-Muğnî* nüshası gelmektedir. 1225/1810 yılında Firdevs bint Ali Bey tarafından Harput Kütüphanesi'ne vakfedilmiştir.¹²⁰ *Tenvînü't-tenkîrden* itibaren son kısmı eksiktir.

7- Almanya Berlin Devlet Ktp. nr. 6698. 1100 yılında istinsah edilmiştir.¹²¹

8- Kayseri Raşid Efendi Ktp. Râşid Efendi Eki 26199 numaralı mecmuanın dördüncü eseridir (21b-47a). Mehmed b. Osmân Tarsûsî tarafından 1104/1692 yılında istinsah edilmiştir. 192x135 mm ebadında olup nesih hatla yazılmıştır.

9- Medine el-Îmâm Muhammed b. Su'ûd Üniv. Ktp. nr. 6705. 1249/1833 yılında istinsah edilmiştir.

¹²⁰ Buradaki yazma eserler Harput halkevinden Elazığ İl Halk Kütüphanesi'ne oradan da 1955 yılında Süleymaniye'ye nakledilmiştir. Günay Kut - Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 1984), 196.

¹²¹ Wilhelm Ahlwardt, *Die Handschriften - verzeichnisse der Königlichen Bibliothek zu Berlin : verzeichniss der Arabischen handschriften* (Hildesheim: George Olms Verlag, 1980), 6: 127. nr. 6698

Tarihsiz nüshalar

1- Süleymaniye Ktp. Fatih 5070 numaralı mecmuanın 34a-63b varakları arasındadır. Ali b. Timurhan tarafından Belgrad'da istinsah edilmiştir, ancak istinsah tarihi yoktur.

2- Süleymaniye Ktp. Fatih 5068 numaralı mecmuanın üçüncü eseridir (88-155). Müstensihi İbn Behrâm Ebû Talib'dir. Her varağında yedi satır bulunmaktadır.

3- Süleymaniye Ktp. Kadızâde Mehmed nr. 509. 95 varaktan oluşan bu eserin her varağında beş satır bulunmaktadır. *İstisna* bahsine kadar yazılmış bu eksik nüshanın kenarlarında çok sayıda Seyyid Şerif ten, *Şerhü'l-Muğnî* den ve *Enmuzec* şerhlerinden nakiller vardır.

4- Burdur İl Halk Ktp. nr. 40. 49 varak olup her varağında dokuz satır bulunmaktadır. Öküzbaşı filigranlı kâğıda nesih hatla yazılmıştır. 150x105-85x65mm ebatlarında olup, söz başları kırmızıdır. Mıklebli, kahverengi meşin bir cilt içindedir.¹²²

5- Kastamonu Yazma Eser Ktp. 791 numaralı mecmuanın yedinci risâlesidir (95a-116a). 170x115-135x65 ebatlarında olup her varağında on beş satır bulunmaktadır. Kâğıdı hayvan filigranlı olup talik hatla yazılmıştır. Mıklebli, yaldızlı, şemseli, zencirekli, kahverengi meşin cild içerisindedir. Cedveller yaldızlı, söz başları kırmızıdır. Sonu eksiktir. 785/1383 tarihli Kastamonu nüshasından istinsah edilmiş olmalıdır; zira aynı şekilde bitmektedir.

¹²² *Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu: Antalya: Tekelioğlu* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 1984), 5: 3458.

6- Konya İl Halk Kütüphanesi 3121 numaralı mecmuanın dördüncü risâlesidir.

7- Konya İl Halk Kütüphanesi 5227 numaralı mecmuanın ilk risâlesidir (1-49). Her varak sekiz-dokuz satırdan oluşmaktadır. Kenarları hâşiyelidir.

8- Erzurum İl Halk Kütüphanesi 2129 numaralı mecmuanın ilk risâlesidir. 60 varaktan oluşan eserin her varağında yedi satır bulunmaktadır. Nesih hatla yazılmıştır. 180x120-100x60mm ebatlarında, gri renkli mukavva, sırtı kahverengi meşin cilt. Sözbaşları kırmızıdır.

9- İran Kum Gülpaygânî Kütüphanesi'nde iki nüsha bulunmaktadır: Nr. 7753/8 (52-93) ve Nr. 7756/2 (52-96)¹²³

10- İngiltere Bodleian Ktp. 1136 (Huntington 332) numaralı mecmuanın ilk risâlesidir.¹²⁴ On beş varaktan oluşmaktadır.

11- Vatikan Ktp. Nr. 5/1 ve Nr. 44/3.¹²⁵

12- Rusya St. Petersburg nr. 4. 942¹²⁶

13- Irak Süleymaniye Üniv. Merkez Ktp. nr. 203.¹²⁷

¹²³ Dirayeti, *DENA*, 9: 962.

¹²⁴ *Bibliothecae Bodleianae codicum manuscriptorum orientalium videlicet Hebraicorum, Chaldaicorum, Syriacorum, Aethiopicorum, Arabicorum, Persicorum, Turcicorum, Copticorumque Catalogus* (Oxford, 1787), 240.

¹²⁵ Carl Brockelmann (ö. 1375/1956), *Tarihü'l-edebi'l-Arabî*, trc. Abdülhalim en-Neccâr - es-Seyyid Yakub Bekir ([Kahire]: el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Âmme li'l-Kitâb, 1993), 7: 167. Buradaki "borg 3" *Elenco dei Manoscritti Arabi Islâmici Della Biblioteca Vaticana* adlı katalogdur.

¹²⁶ Brockelmann (ö. 1375/1956), *Tarihü'l-edebi'l-Arabî*, 7: 167.

¹²⁷ Ali Eba Hüseyin, *Fihrisu mahtûtâti'l-Bahreyn* (Bahreyn: Merkezü'l-Vesaiki't-Tarihiyye, 1404), 2: 168.

14- Irak Mûsul Evkaf Kütüphanesi'nde üç nüsha vardır: 138(313), 139(313/4), 186(302).¹²⁸

15- Irak Müzesi(Müthaf İrakî) nr. 65.¹²⁹

16- el-İmâm Muhammed b. Su'ûd Üniv. Merkez Ktp. Nr. 6705¹³⁰

17- Suriye Haleb Ahmediye Ktp. 17268 numaralı mecmuada bulunmaktadır.¹³¹

Muğnî yüzyıllarca medreselerde ders kitabı olarak okutulduğu için hakkında çok sayıda şerh-hâşiye çalışması yapılmıştır. Ancak Çârperdî'nin talebesi Mîlânî'nin şerhetmesinden sonra eserin yaygınlık kazandığı anlaşılmaktadır.

Habşî, Karabulut'a atıf yaparak musannıf şerhinden bahsetmekte ve bu şerhin bir nüshasının Süleymaniye Ktp. Fatih nr. 2068'de bulunduğunu belirtmektedir. Ancak Karabulut'ta böyle bir ifadenin olmadığı, muhtemelen Habşî'nin Fatih Nr.5068'de bulunan *Muğnî* nüshası ile karıştırdığı anlaşılmaktadır. Nitekim Fatih nr. 2068'de *el-*

¹²⁸ Brockelmann (ö. 1375/1956), *Tarihü'l-edebi'l-Arabi*, 7: 167.

¹²⁹ Bu nüshayı gören muhakkik Heyti *Şerhü'l-Muğnî* ile *Muğnî* nüshası arasında ciddi farkların bulunduğunu belirtmektedir. Bu durumun ya müellifin ikinci ibrazından kaynaklandığını (muhakkik şarihin: “*kitabın başka nüshaları var* dediğini nakletmiş [s.231], ancak orada öyle bir ifade bulunamamıştır.) ya da müellifin onu imlâ ettirdiğini ama başkalarının tasarrufla bulunmalarından kaynaklandığını belirtmektedir (Mîlânî, *Şerhü'l-Muğnî*, thk. Heyti, 15)

¹³⁰ Habşî, *Câmiü's-şürûh ve'l-havâşî*, 2017, 4: 340.

¹³¹ Ebü'l-Mekârim Fahreddin Ahmed b. el-Hasan b. Ali el-Çârperdî (ö. 746/1346), *Şerhü's-Şâfiye*, thk. Nebîl Ebû Amşe (Ebûzabî [Abudabî]: Hey'etu Ebûzabî li's-Siyaha ve's-Sekafe [Abu Dhabi Tourism & Culture Outhority], 1435), 30 (Muhakikin önsözü).

Mebisât'un on ikinci cildinin bulunduğu tespit edilmiştir.¹³² *Muğnî* üzerinde çok sayıda çalışma tespit edilmiştir:

1- Ebü'n-Nasr Muhammed b. İshak b. Esbât el-Kindî el-Mısırî en-Nahvî (ö. 754/1353) Çârperdî'nin talebesi olup *Muğnî* adlı eserini şerhetmiştir.¹³³

2- Çârperdî'nin önemli talebelerinden Bedreddin Muhammed b. Abdurrahim el-Mîlânî'nin (ö. 811/1408)¹³⁴ *Şerhü'l-Muğnî* adlı eseri yazıldığı günden beri meşhur-mütedavil bir eserdir. Tespit edilen iki nüshaya dayanarak tam adının *el-Ğanî fi şerhi'l-Muğnî* şeklinde olduğu söylenebilir.¹³⁵ Medreselerde okuyan talebelerin gözetildiği eser

¹³² Habşî, *Câmiü's-şürûh ve'l-havâşî*, 2017, 4: 340; Ali Rıza Karabulut - Ahmet Turan Karabulut, *Mu'cemü't-târihi't-türâsi'l-İslâmî fi mektebâti'l-âlem: el-mahtûtât ve'l-matbuât (Dünya kütüphanelerinde mevcut İslâm kültür tarihi ile ilgili eserler ansiklopedisi)* (Kayseri: Mektebe Yayınları, t.y.), 1: 214.

¹³³ Bağdâdî (ö. 1338/1920), *Hediyetü'l-arifîn*, 2: 159; Kâtib Çelebî adını Ebü'n-Nazar Muhammed b. Esbât el-Kindî el-Mısri olarak kaydetmiştir. Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657), *Keşfü'z-zünûn*, 2: 1751.

¹³⁴ Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657), *Keşfü'z-zünûn*, 2: 1751; Brockelmann (ö.1956), *GAL Supp. II*, 257; Habşî, *Câmiü's-şürûh ve'l-havâşî*, 2017, 4: 340; Bağdâdî (ö. 1338/1920), *Hediyetü'l-arifîn*, 2: 176; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 10: 158; Ziriklî (ö.1396/1976), *el-A'lâm*, 6:201; Karabulut - Karabulut, *Mu'cemü't-târihi't-türâsi'l-İslâmî fi mektebâti'l-âlem*, 3: 2672. Ayrıca *Şerhü'l-Misbâh* adı ile Mîlânî'ye nispet edilen eser (Nevşehir İl Halk Ktp. nr. 240, 151 vr.) *Şerhü'l-Muğnî* nüshasıdır. Mîlânî'ye ait olması muhtemel diğer eserler: *Hâşiye alâ Muğnî'l-lebîb* Kayseri Raşid Efendi Ktp. Nr. 1263 (Habşî, *Câmiü's-şürûh ve'l-havâşî*, 2017, 4: 341; Karabulut - Karabulut, *Mu'cemü't-târihi't-türâsi'l-İslâmî fi mektebâti'l-âlem.*), *Şerhü'l-Enmuzec*, Tahran, Melik Müzesi, nr. 2846 (Dirayeti, *DENA*, 4: 476.), *Şerhü'l-Kasidetü'n-nuniyye*, Berlin Devlet Ktp. Nr.7596 (*Hizânetü't-türâs*, 66: 533).

¹³⁵ 845/1441 tarihli Princeton Üniv. Ktp. Garrett nr. 443. Muhammed Ayış, *Fihrisu'l-mahtûtâtü'l-arabiyye fi camiatî Brinstûn* (Sakîfetü's-Safâ el-İlmiyye, 2011), 1: 149. Diğer nüsha ise 1122/1710 tarihli olup ABD Michigan Üniv. tarafından dijitalleştirilmiştir. Ancak zahriyede İngiltere British Museum nr.145 kaydı bulunmaktadır. <https://catalog.hathitrust.org/Record/006769588> (18.03.2018)

Muğni'nin planından çıkmadan kavluhu-ekulu şerh türünde kaleme alınmıştır. Bu şerh yüzyıllardır özellikle Doğu medreselerinde okutulmaktadır. Buna bağlı olarak bu eser üzerinde bazı hâşiye çalışmaları da tespit edilmiştir.¹³⁶

Eserin hemen her yazma eser kütüphanesinde nüshaları karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu nüshaların önemli bir kısmı X./XVI. asırdan sonra istinsah edilmiştir. Bu yüzden bu asırdan önce yazılmış, kıymetli olan nüshalar burada kaydedilmiştir. Pek çok baskısı da olan bu eserin¹³⁷ bazı önemli yazmaları şunlardır:

Bahreyn'de Abdürresûl et-Tâcir'in özel kütüphanesinde bulunan nüsha -şayet müellif, nasih zannedilmemişse- müellif nüshası olabilir; çünkü tarihsiz olan bu nüshanın nasihinin Mîlânî olduğu belirtilmiştir.¹³⁸

¹³⁶ 1- Ahmd Koğî Hilmî, Vecihüddin Hâşiyeleri (Nursabah baskısının dipnotlarında mevcuttur.) 2-Burhaneddin el-Mücahidi et-Tillovî Hâşiyesi (*Muğni* thk. Kasım Muşî, 15; ayrıca Medresetü'l-Mücahidiyye baskısında *Şerhü'l-Muğni* ile birlikte basılmıştır.) 3- Tillovi Hasan Çûri ve Cami Çûri hâşiyeleri (Mektebetü'l-İrşad 2017)

¹³⁷ Dersaadet: Mektebetü's-sanâyi 1311; *Hâşiyetü şerhu el-Muğni*, Mektebetü Seyda 2011, Mektebetü Seyda 2016, Mektebetü Seyda 2017; *Şerhu'l-Muğni fi'n-nahv*: dirâse ve taḥkîk Kâsım Halîl İbrâhim el-Evsî (doktora tezi, 2007), Câmîatü Tikrît; *Şerhü'l-Muğni fi'n-nahv* thk. Ali eş-Şûmeli Vizaretü's-Sekafeti'l-Ürdüniyye 2007 (Vizaretü's-Sekafeti'l-Ürdüniyye “*Şerhü'l-Muğni fi'n-nahv*” 28.10.2018, <http://www.culture.gov.jo/node/24827>; Muhammed b. Ömer el-Meylânî *Şerhü'l-Muğni fi'n-nahv* (kısmen Tillovi Hasan Çûri ve Câmî Çûri hâşiyeleri ile birlikte), thk. Muhammed Tarık Mağribiyye, İstanbul: Mektebetü'l-İrşad 2017. Ayrıca bu eser tercüme edilmiştir: Muhammed Ömer el-Meylânî *Şerhü'l-Muğni Tercümesi* trc. M.Ali Arslan, Seyda Kitabevi 2012; Ayrıca *Şerhü'l-Muğni*'deki beyitlerin de izah edildiği bir çalışma için bk: Molla Muhammed Şirin en-Nivelî *Tafsîlü'l-merâm (Şerhu Şi'rân)* Diyarbakır: Mektebetü Seyda 2018.

¹³⁸ Ali Eba Hüseyin, *Fihrisu mahtûtâti'l-Bahreyn*, 2: 168(605. kitap).

• Kaynaklarda Mîlânî'nin eseri 800¹³⁹ veya 801'de¹⁴⁰ tamamladığı nakledilmektedir. Ancak 772/1370 yılında istinsah edildiği belirtilen Fas Miknâs Camii Kebir Ktp. Nr.437'de bulunan nüsha¹⁴¹ şüphelere yol açmaktadır. Bu durumda ya nüsha bilgileri ya da kaynakların bilgisi hatalıdır.

• Suriye Mektebetü'l-Esed (Zahiriyye) Ktp., Nr. 3932.¹⁴² Nüsha 823/1420 yılında istinsah edilmiştir.

• Bursa İnebey Yazma Eser Ktp. Haraçcioğlu Nr. 1483. Muhammed b. Mesud el-Bâverdî 834/1430 tarihinde Kahire'de Zahiriye Medresesi'nde istinsah etmiştir.

• *el-Ğanî fi şerhi'l-Muğnî* Princeton Üniv. Ktp. Garrett nr. 443. 845/1441 tarihli bu nüsha Şam'da istinsah edilmiştir.¹⁴³

• Süleymaniye Ktp. Bağdatlı Vehbi nr. 1845. 143 varak olup her varığında on beş satır bulunmaktadır. 859/1459 yılında Bağdat'ta istinsah edilmiştir.¹⁴⁴

¹³⁹ Bağdâdî (ö. 1338/1920), *Hediyetü'l-arifin*, 2: 176.

¹⁴⁰ Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657), *Keşfü'z-zünûn*, 2: 1704; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, 10: 158.

¹⁴¹ Abdüsselâm el-Berrâk, *Fihrisü'l-mahtûtâtî'l-mahfuza fi Hizâneti'l-Camii'l-Kebir bi-Miknâs* (İrbid: Vizâretü's-Sekâfe, 2004), 307.

¹⁴² Hımsî, *Fihrisu mahtutâtî Dâri'l-Kütübi'z-Zâhiriyye*, 2: 343. (Burada üç nüsha daha bulunmaktadır.)

¹⁴³ Philip Khuri Hitti, *Descriptive catalog of the Garrett collection of Arabic manuscripts* (Princeton: Princeton University, 1938), 152. <https://www.worldcat.org/search?q=no%3A80767949&qt=advanced&dblist=638>

¹⁴⁴ Nail Bayraktar, *Bağdatlı Vehbi Efendi Kütüphanesindeki Önemli Arapça Yazmalar* (İstanbul, 1984), 118.; Nüshaların yerinden ve numarasından bashedmeyen muhakkik Tank Mağribîyye'nin "Bağda Vehbî nüshası" dediği nüsha budur;

• Topkapı Sarayı Ktp. III. Ahmed nr. 2213. Nüsha 866/1461 tarihinde istinsah edilmiştir.¹⁴⁵

• Irak Müzesi (Müthaf irakî) nr. 8325.¹⁴⁶ 877/1472 yılında istinsah edilmiştir.

• İstanbul Üniv. Nadir Eserler Ktp. nr. AY477 898/1492 yılında istinsah edilmiştir.

• İran Gülpaygânî Ktp. nr. 7762. Zeynüddin b. Şerif Muhammed tarafından 900/1494 yılında istinsah edilmiştir.¹⁴⁷

• Kastamonu Yazma Eser Ktp. nr. 2105. Ali b. Bapir tarafından 967/1559 yılında Erbil’de istinsah edilmiştir. 135 varak olup her varığında on dört satır bulunmaktadır. 150x105-100x63 mm ebadında olan nüsha talik hatla yazılmıştır.

• Suriye Mektebetü’l-Esed (Zahiriyye) Ktp. Nr. ? Nüsha 979/1571 yılında istinsah edilmiştir.¹⁴⁸

• Topkapı Sarayı Ktp. III. Ahmed nr. 2189.¹⁴⁹ 60 varak olup her varığında 27 satır bulunmaktadır. Ahmed b. Hızır tarafından 988/1580

çünkü metin kırmızı yazılmıştır. Muhammed b Abdürrahim b el-Hüseyn el-Ömerî Mîlânî (ö. 811/1408), *Şerhi’l-Muğni fi’n-nahv*, thk. Muhammed Tarık Mağribiyye (İstanbul: Mektebetü’l-irşâd, 2017), 20.

¹⁴⁵ Karatay, *Topkapı Arapça yazmalar kataloğu*, 3: 114.

¹⁴⁶ Heytî tahkikinde bu nüshayı esas almıştır (s.14). Muhtemelen Şûmelî de Zahiriyye’deki nüshayı esas almıştır.

¹⁴⁷ Dirayeti, *DENA*, 9: 962.

¹⁴⁸ Heytî tahkikinde bu nüshayı da esas aldığı belirtilmiş, ancak numarasını kaydetmemiştir. Mîlânî (ö. 811/1408), *Kitâbu şerhi’l-Muğni fi’n-nahv*, 16.

¹⁴⁹ Karatay, *Topkapı Arapça yazmalar kataloğu*, 4: 113-114.

yılında istinsah edilen bu nüsha sehven Ahmed b. el-Hasan b. İbrahim el-Carberdi eş-Şâfisi adıyla kaydedilmiştir.

3- *Şerhü'l-Muğnî* Abdurrahmân b. Halîl Boluvî. Amasya Beyazıt İl Halk Ktp. nr. 1741 *Şerhu Muğnî'l-lebîb* adıyla kaydedilen nüsha incelendiğinde Çârperdî'nin *el-Muğnî* adlı eserinin şerhi olduğu anlaşılmaktadır. Hüseyin b. Osman Merzifonî tarafından 1115/1703 yılında istinsah edilmiştir. 69 varak olup her varağında 17 satır bulunmaktadır. 200x130-135x65 mm ebadında olup miklebli, çaharkuşe meşin, ebru kâğıt kaplı mukavva bir cildi vardır. Baş tarafı *gayr-ı munsarif* bahsine kadar eksiktir. 70a'da başı eksik gibi görünen müellifi meçhul bir sigara (duhan) ile ilgili risâle vardır.

البداية: ... إلى عدم الانصراف أعني أسباب منع الصرف وهي تسعة العلمية كزبيب والتأنيث كطلحة ووزن الفعل كأحمد والوصف كأحمر... قال متى اجتمع في الاسم سببان منها أو تكرر... أقول لَمَّا عد أسباب منع الصرف أراد أن يذكر شرائطها
النهاية: وذلك لأنه شأن اشن على الاستعداد ... وعصمنا من شرورهم ... بلطفه كيد
فجورهم تمت

4- *Terkîbül-Muğnî fîn-nahv* Ankara Milli Ktp. Adnan Ötüken 2414 numaralı mecmuanın ilk risâlesidir(1b-59b). Müellifi meçhul bu eserde Çârperdî'nin *el-Muğnî* adlı eserinin i' râbı ele alınmaktadır. Az miktarda izah da içermektedir. *Hâü's-sekt* bahsinden itibaren sonu eksiktir. 57 varak olup her varağında on yedi satır bulunmaktadır. Nüsha Halid Şirvânî tarafından 1117/1705 yılında Bitlis'te Hacı Bekir Medresesi'nde istinsah edilmiştir.

البداية: الحمد لله الحكيم العليم والصلاة والسلام على رسوله الكريم ... وبعد لما لم يكن للكتاب المسمى بالمغني في علم النحو تركيب وهو من مصنفات... أحمد بن حسن الجاربردي

النهاية: قال فعل الشاعر فاعله لا تُهين فعل مضارع مؤكّد بالنون وحذفت لالتقاء الساكنين وفاعله مستتر فيه الفقير مفعول علك حرف المشبهة والكاف اسمها أن تَرْكَع فعل مضارع منصوب وفاعله مستتر فيه وأن يجعل ما بعدها

5- Ali (Ağa) b. el-Hâc Yûnus (Ağa) b. Abdülcelil el-Celîlî (ö. 1147/1734) *el-Fütûh li'l-vuğûh Şerhü'l-Muğnî*.¹⁵⁰ Aslı Mûsul Sıddîk el-Celîlî kütüphanesinde bulunan eserin dijital kopyası Kahire Yazma Eserler Kurumu nr. Nahiv- 406'da¹⁵¹ bulunmaktadır. 82 varak olan eser 1135/1722 tarihinde müellif hayatta iken istinsah edilmiştir. Mîlânî'nin şerhine göre daha veciz olup şahidleri arttırılmış, daha fazla hadis ilave edilerek zenginleştirilmiştir.

البداية: الحمد لله الذي رفع قدر ملة الاسلام...وبعد فيقول علي بن الحاج يونس...لما قرأت الشرح المغني كثير البركة والمعاني تأليف سيدي محمد بن عبد الرحيم بن محمد العمري الميلاني
النهاية: وهو كل تتوين لحق قافية مقيدة غير مطلقة وهي للترنم كما في قول رؤبة
وقاتم الأعماق حاوي المخترقن مشتبه الأعلام لماع الخفخن تم

6- Müellifi meçhul *Şerhü Muğnî'l-Câreberdî* Kum Gülpaygânî Ktp. Nr. 7610 (51-70 vr.) 1311/1893 yılında istinsah edilmiştir.¹⁵²

7- Mehmed Emin b. Abdurrahman (ö. 1330//1911) *Şerhü'l-Muğnî fi'n-nahv* İran Merkezi mütala'ât nr. 528¹⁵³

¹⁵⁰ Ebü'n-Nur İsamüddin Osman b Ali b Murad el-Ömerî (1184/1770), *er-Ravdu'n-nağr fi tercemeti üdebâi'l-'asr*, thk. Selim Nuaymî (Bağdat: Matbuatü'l-Mecmaî'l-İlmiyyi'l-Irakî, 1395), 1: 575.

¹⁵¹ İsam Muhammed eş-Şintî, *Fihrisü'l-mahtûtâtî'l-musavvere: en-Nahv* (Kahire: el-Munazzamatü'l-Arabiyye[ALESCO], 1997), 237. <http://41.32.191.214/cgi-bin/koha/opac-ISBDdetail.pl?biblionumber=29510>

¹⁵² Dirayeti, *DENA*, 6: 1072.

¹⁵³ Dirayeti, *DENA*, 6: 1072.

8- Abdullah b. Seyyid Fahreddin el-Hüseynî *şerhi*¹⁵⁴

Ayrıca Abdülkadir el-Hısnî (ö. 1244/1828) *el-Muğnî*'yi nazmetmiştir.¹⁵⁵

21. *Risâle alâ mes'ele'ti'l-kuhl mine'l-Kâfiye*¹⁵⁶

İbnü'l-Hâcib'in *Kâfiye*'de ele aldığı ism-i tafdilın amel etmesi konusu ve verdiği örnek âlimlerin ilgisini çekmiştir. Daha sonra bu mesele gerek *Kâfiye* şerhlerinde gerekse müstakil olarak ele alınmıştır. Bu meseleyi ilk defa müstakil olarak değerlendiren Çârperdi'dir. Eserin günümüze ulaşan yazmaları şunlardır:

1- Süleymaniye Ktp. Fatih 4989 numaralı mecmuanın ikinci risâlesidir (130b-131a).¹⁵⁷ Bu nüsha aslı ile mukabele edilmiştir. Ferağ kaydı olmadığı için istinsah tarihi yoktur ancak önceki eser (Gucdüvânî'ye ait *Şerhü'l-Kâfiye*) 736 yılında istinsah edilmiştir.

البداية: [قال ابن الحاجب:] ولا يعمل في مظهر إلا... تفسير: إن أراد بقوله «ولا يعمل في مظهر» الرفع فالأمر كما ذكر إلا أخرجه بالاستثناء وإن أراد لا يعمل في مظهر مطلقاً فليس بجيد
النهاية: وقيل تنبيه؟ مصدرٌ لأن التلبيث نوعٌ من الأشياfi؟ وقيل حال أي أتوه متوفقين أو ما ليس؟ والوجه الأولى لأن المعنى عليه والركب مرتفع بأقل ارتفاع الكحل بأحسن والمعنى إن ثبوتَ الركب ي وادي السباع أقل من ثبوته في غيره من الأودية

¹⁵⁴ Çârperdi, *Muğnî* (thk. Kasım Muşî), 7

¹⁵⁵ Eser yüksek lisans çalışması olarak tahkik edilmiştir.(Yakub Babagil, *Abdulkâdir el-Hısnî ve Nazmu'l-Muğnî adlı eserinin tahkiki* (İğdır Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018)

¹⁵⁶ Brockelmann (ö. 1375/1956), *Tarihü'l-edebi'l-Arabi*, 5: 309; *Fihrisü'l-kütübi'l-mevcude bi'l-mektebeti'l-Ezheriyye İlä 1366/1947* (Kahire: Matbaatü'l-Ezher, 1948), 4: 202.

¹⁵⁷ İSAM kayıtlarında ve Fatih kataloğunda bu risâleden bahsedilmemektedir. *Defter-i Kütübhâne-i Fatih* (İstanbul: Mahmûd Bey Matbaası, t.y.), 285.

2- Millet Ktp. Ali Emîrî 3659 numaralı mecmuanın 119-125 varakları arasındadır. İbnü'l-Hâcib'e nispet edilen bu nüsha incelenmiş ve Çârperdî'ye ait eserle aynı olduğu anlaşılmıştır.

Ayrıca Çârperdî'nin talebesi Necmeddin Sa'îd'in de bu konuda eserinin olması¹⁵⁸ nispeti sorunlu hale getirmektedir. Aşağıda Çârperdî'ye ya da talebesine de ait olması muhtemel iki nüsha daha tespit edilmiştir.

1- *Risâle alâ mes'eleti'l-Kuhl* Tunus Milli Ktp. nr. 2805¹⁵⁹ eser Sa'îd Çârperdî'ye nispet edilmektedir. 11 varak olup her varığında 21 satır bulunmaktadır. 13,5x19 ebadındadır.

2- Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye Kahire mülhak nr. 5802'de bulunan nüshanın müellifi Necmeddin el-Câreberdî olarak kaydedilmiştir. Eski olduğu söylenen bu nüsha on beş varaktan oluşmaktadır.¹⁶⁰

Ayrıca Abdülkadir el-Bağdâdî bu risâlenin önemli bir kısmını eserinde nakletmektedir.¹⁶¹

¹⁵⁸ İki nüshası tespit edilmiştir: İlki Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmûd Ef. Nr. 5990; diğer nüshası Mısır Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye nr. Mecâmi 145, Fuâd Seyyid, *Fihrisü'l-mahtutat*, 2: 112.

البداية: فان مولى المعظم... نجم الله والدين... يقول ان مسئله الكحل من الكافية مسئله مستغل نظمها مستصعب فهمها

¹⁵⁹ *Fihrisü'l-mahtûtât [Dârü'l-Kütübi'l-Vataniyye bi'Tânus]*, 3: 162.; <http://www.bnt.nat.tn/uhtbin/cgisirsi.exe/dfUAUPuXv7/BNT/190920012/123> (03.09.2018)

¹⁶⁰ Fuâd Seyyid, *Fihrisü'l-mahtutat*, 3: 50; Karabulut - Karabulut, *Mu'cemü't-târihi't-türâsi'l-İslâmî fi mektebâti'l-âlem*, 1: 214.

¹⁶¹ Abdülkadir b. Ömer el-Bağdâdî (ö. 1093/1682), *Hizânetü'l-edeb ve lübbu lübâbi lisâni'l-Arab*, thk. Abdüsselâm Harûn, 4. Bs (Kahire: el-Mektebetü'l-Hâncî, 1418), 8: 320-331.

22. *Şerhü's-Şâfiye*¹⁶²

Sarf ilminde, İbnü'l-Hâcib'in *Şâfiye* olarak bilinen ama aslında tam adı Kâtib Çelebî'nin de işaret ettiği gibi *el-Mukaddimetü's-Şâfiye* olan¹⁶³ eserine Çârperdî'nin yazdığı şerhtir. Çârperdî'nin en meşhur eseridir. İlk kaynaklarda bu eser *Şerhü't-tasrîf* olarak da geçmektedir. Şerhin adının *es-Sâmî* olduğu iddiasının¹⁶⁴ ve bir yazmada *Buğyetü't-tâlib fi şerhi tasrîfi İbni'l-Hâcib*¹⁶⁵ başlığı kullanılmasının kaynağı bilinmemektedir; Zira ne yazmalarında ne de kaynaklarda bu münferid kalan isimlerden bahsedilmektedir.

Çârperdî bu eserini Şevval 711'de (1312) öldürülen İlhanlı vezirlerinden Hoca Sadeddin Muhammed b. Tâceddin Ali es-Sâvî'nin işaretiyle yazmış ve ona ithaf etmiştir.¹⁶⁶ Bu durumda Çârperdî bu

¹⁶² Yâfi'î (ö. 768/1367), *Mir'âtü'l-cinân*, 231; Sübkî (ö. 771/1370), *Tabakât*, 10: 70; Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657), *Keşfü'z-zünûn*, 2: 1021; Carl Brockelmann (ö. 1375/1956), *Geschichte der Arabischen Litteratur: erster* (Leiden: E.J. Brill, 1943), 370.

¹⁶³ Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657), *Keşfü'z-zünûn*, 2: 1020. Nitekim *Kâfiye*'nin adı da *el-Mukaddimetü'l-Kâfiye*'dir. İbnü'l-Hâcib *el-Emâlî* adlı eserinde de *Kâfiye*'ye *el-Mukaddime* adı ile atıfta bulunmuştur. Bk. Ebû Amr Cemâleddin Osman b. Ömer b. Ebî Bekr İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249), *Emâlî İbni'l-Hâcib*, thk. Fahr Salih Süleyman Kaddâre (Beyrût: Dâru'l-Cil, 1989), 2: 582.

¹⁶⁴ Hansârî (ö. 1313/1895), *Ravzâtü'l-cennât*, 1: 334. Muhtemelen Ebü'l-Fadl Ahmed b. Muhammed el-Meydânî'nin eseri ile karıştırılmıştır. (Ravzâ, 1: 291). Hansârî'nin, Nukrekâr'ın Çârperdî'den önce *Şerhü's-Şâfiye*'yi yazdığını belirtmesi zühûl eseri olmalıdır. Ayrıca onun ibaresinden İbnü'l-Hatîb'in Nukrekârın hocası olduğu yorumu da çıkmaktadır.

¹⁶⁵ 745/1344 yılında istinsah edilen Nevşehir Ürgüp Tahsin Ağa İlçe Halk Ktp. nr. 11'de bulunan nüshadır. Bu tashif muhtemelen İbnü'n-Nâzım'ın *Şâfiye*'ye aynı ad ile yazdığı şerh ile karıştırılmasından kaynaklanmıştır.

¹⁶⁶ Çârperdî (ö. 746/1346), *Şerhü's-Şâfiye*, 5; Vezirin hayatı için bk. İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449), *ed-Dürerü'l-kâmine*, 4: 101; Hansârî (ö. 1313/1895), *Ravzâtü'l-cennât*, 1: 334; Muhammed Vefâdâr Murâdî, *Fihristu kütübi hattî kütübhâne-i Ayetullah celîli (Kuds Rızavi)* (Meşhed: Kitabhâne, Müze ve Merkez-i İsnâd-ı Âsitân Kuds Rızâvî, 1383), 155; Spuler, *İran Moğolları*, 313.

tarihten önce eserini telif etmiş olmalıdır. Nitekim şerhi zilhicce 705/1305 tarihinde tamamladığı kaydedilmiştir.¹⁶⁷ Şâfiye şerhleri arasında bariz kıymeti ve şöhreti vardır. Daha sonra genelde sarf ilmi ile ilgili eserlerde, özelde Şâfiye şerhlerinde Çârperdî'ye atıflar vardır. Zaten bu eser üzerine çok sayıda hâşiye yazılması da onun ilim dünyasında kabul edildiğini göstermektedir.

Çârperdî'yi bu eseri yazmaya sevkeden âmil ise bir rüyadır. Muhtemelen ders sırasında Çârperdî'nin paylaştığı bir bilgi notunu bazı talebeler nüshalarına kaydetmiştir. Bu not bazı önemli yazmalarda karşımıza çıkmaktadır. Bu notun iki rivayeti bulunmuştur. 748/1348 tarihli bir yazmada¹⁶⁸ musannıftan nakledilen ilk rivayet şu şekildedir: “Mukaddimedede (حتى توسلوا بما لا يسعني معه المخالة) ifadesinde ‘tevessül akıllılar için kullanıldığına göre men‘ olması gerekmez mi? [Yani kitabı yazmanıza vesile olanları niçin ما ile karşılıyorsunuz, zira o akıllı olmayan varlıklar için kullanılmaktadır?]]’ şeklindeki bir soruya şöyle cevap vermiştir: Buradaki tevessül rüyadır. Sözüne güvenilir büyük, salih bir zat rüyasında İbnü'l-Hâcib'i görmüş, o da: “Fahredden Çârperdî'ye git. Ona kitabıma tam ve doyurucu bir şerh yazmasını söyle.” demiştir. Çârperdî devamla dedi ki: Ona güvenip şerhe başlayınca Allah'ın tevfiğiyle hakikatler peş peşe geldi ve çok kısa

¹⁶⁷ Çârperdî, *Şerhü's-Şâfiye*, Beyazıt Ktp. Nr. 6723,112a; Fuâd Seyyid, *Fihrisü'l-mahtutat*, 2: 61. Ancak 703/1303 tarihli bir nüshadan bahsedilmektedir. (Hâdr Yezdî, *Şerhu Şâfiyeti İbni'l-Hâcib*, thk. Hasan Ahmed el-Osman (Beyrut: Müessesetü'r-Reyyan, 2008), Muhakikin Önsözü, 1:69.)

¹⁶⁸ Çârperdî, *Şerhü's-Şâfiye*, Bursa İnebey Yazma Eser Ktp. Nr. 3331, 1b

zamanda zorlanmadan bitirdim.” İkinci rivayete göre¹⁶⁹ Tebrîz’deki bir salih kişi gördüğü rüyayı Çârperdî’ye nakletmektedir. O, rüyasını şu şekilde nakletmektedir: İmâm Şâfi’î’nin Tebrîz Camii’ne geldiğini gördüm bende camiye girdim fakat onu bulamadım. Sonra [onu bulmak agyesi ile] caminin etrafını turladım ama kimseyi göremedim. Bu esnada bir ev gördüm, içeri girdim. Ayağa kalkmış bir cemâatin önünde oturmuş-yaslanmış bir şahıs gördüm. Bu kim? diye sordum, İbnü’l-Hâcib el-Mağribî denildi, ona selam verdim ve ona: Keşke *Kâfiye*’yi şerhettiğin gibi *Şâfiye*’yi de şerhetseydin, talebelere ne kadar da faydalı olurdun! Dedim. Niçin bu şehirdeki ulema şerhetmiyor? diye sordu, Kim yapabilir? diye sorunca Âlim Fazıl Ahmed b. el-Hasan el-Câreberdî. Cevabını verdi. O salih zat rüyayı Çârperdî’ye nakledince o da şerhetmeye başladı.”

Şerhü’ş-Şâfiye’ye *Tırâzü’l-lâzeverdî* adıyla hâşiye yazan Süyûtî Çârperdî’nin bu eserde kullandığı kaynaklarına vakıf olmuş ve en çok nakilde bulunduğu eserin Zencânî’nin (ö. 660/1261) *el-Kâfi şerhu’l-Hâdî* adlı sarf ve nahve dair eseri olduğunu belirtmiştir.¹⁷⁰ Gerçekten

¹⁶⁹ Melik Su’üd Üniv. nr. 4672. Ayrıca 718/1318 tarihli Kılıç Ali Paşa, 736/1336 tarihli nüshanın kenarında, Balıkesir nr. 1243 54b; Afyon Gedik Ahmet Paşa nr. 18032’da da bu not bulunmaktadır; Bazı müellifler rüya gibi bir işaretle telife başlamışlardır. Benzer şekilde Tîbî de gördüğü bir rüya üzerine *Fütûhu’l-gayb* adlı haşiyesine başlamıştır. Selim Demirci, “Şerafüddin et-Tîbî ve Eserleri”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 5 (2015): 246.

¹⁷⁰ Süyûtî (ö. 911/1505), *Bugyetü’l-vu’ât*, 2: 122; Ebü’l-Hayr İsamüddin Ahmed Efendi Taşköprüzâde (ö. 968/1561), *Miftâhü’s-sa’âde ve misbâhü’s-siyâde fî mevzu’âti’l-ulûm* (Beyrût: Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1985), 1: 136; Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657), *Keşfü’z-zünûn*, 2: 1578; Hansârî (ö. 1313/1895), *Ravzâtü’l-cennât*, 1: 291. Ahmet Özel, "Zencânî, İzzeddin", *DİA*, 44: 253. Süyûtî’nin zamanında meşhur olan bu eserin nahiv kısmını Mahmûd Yûsuf Feccâl doktora çalışmasında (Ezher Üniversitesi 1398/1978,), oğlu Enes b. Mahmûd Feccâl de

de itiraz etmeden ve istidrakte bulunmadan ondan nakiller yapmıştır. Onun eleştirmek için atf yaptığı iki şerh ise Rükneddin ve musannıf [İbnü'l-Hâcib] şerhleridir.¹⁷¹

Şerhü's-Şâfiye'nin, yazıldığı günden bugüne medreselerde sürekli ders kitabı olarak okutulması günümüze yüzlerce nüshasının ulaşmasını sağlamıştır. Osmanlılar'da 1141/1729 yılında ilk matbaa kurulmasına rağmen *Şerhü's-Şâfiye*'nin istinsahı devam etmiştir. Eserin tespit edilen son yazması 1320/1903 tarihlidir. Tespit edilen nüshaların beş yüze ulaşması tüm nüshalarını toplama hedefini sekteye uğratmıştır. Bu çalışmada tespit edilen nüshaların içinden sadece müellif hayatta iken yazılmış nüshalar ile daha sonra yazıldığı halde tahkik ilmi açısından çok kıymetli birinci ve ikinci dereceden nüshalar kaydedilmiştir.

1- Süleymaniye Ktp. Cârullah Efendi nr. 1983 (175 vr.). Ahmed b. el-Hasan b. Ali b. Mustafa tarafından 10 zilkade 713/26 Şubat 1314 tarihinde Tebrîz'de el-Mu'tezî hankahında (tekke) istinsah edilmiştir. Müstensihin müellif olabileceği akla gelse de nüshanın müellife okunduğuna dair kayıt, eserin 705/1305 yılında tamamlandığını belirten kayıt, hattın Çârperdi'nin hattından farklı olması, Çârperdi nisbesinin

yüksek lisans tezinde sarf kısmını (San'a Üniversitesi 2006) neşre hazırlamıştır. Eser 2019 yılında Dârü'n-Nûr tarafından beş cilt halinde neşredilmiştir.

¹⁷¹ Çârperdi *Hâdi*'ye 54 atıf yapmaktadır. Çârperdi (ö. 746/1346), *Şerhü's-Şâfiye (Dirase Kısmı)*, 113. Daha muhtasar bir çalışmada Çârperdi'nin en çok Sîbeveyh'e (27 kez) sonra *Şerhü'l-Hâdi*'ye (26 kez) atıf yaptığı kaydedilmiştir. *Esvâtü'l-lugaviyye*, 37. Çârperdi'nin Rükneddin'e ait şerhi yoğun kullandığı ama ona atıf yapmadığı iddia edilmiştir Ali Ebû Zeyd, "Mevsûatu a'lâmi'l-ulema", 5: 37. Çârperdi'nin kaynakçası için bk. Çârperdi (ö. 746/1346), *Şerhü's-Şâfiye*, 131-165.

zikredilmemesi ve nüshanın sonunda müstensihe verilen icazet bu ihtimali ortadan kaldırmaktadır. Bu nüsha daha sonra Şümünî'ye (ö. 872/1468) de okunmuş kıymetli bir nüshadır. Ayrıca nüshanın sonunda onun kendi hattı ile icâzeti bulunmaktadır. Ciltlenirken yer yer sayfaların karıştığı anlaşılmıştır. Başından ilk varak, 12, 13, 17-21 (20 hariç), 112-120, 122-132, 141-152, varakları eksik olup daha Cârullah Efendi tarafından tamamlanmıştır. Kenarlarında da minhuvât notları bulunmaktadır.

2- Isparta İl Halk Ktp. nr. 2036 Mehmed b. Abdulbârî tarafından 713/1313 yılında istinsah edilen nüsha ayrıca müellife okunmuştur.

3- İran Şirâz Tabatâî Ktp. nr. 711. 713/1313 tarihli bu nüsha müellife okunmuştur.¹⁷²

4- Süleymaniye Ktp. Beşir Ağa (Eyüp) nr. 185 (129 vr.) Eser 715 yılında istinsah edilmiştir. Sadullah b. Hacı Necmeddin b. Hacı Ömer'in temellük kaydı, Evliya Mehmed Efendi'nin eşi Rabia Hatun'un temellük kaydı ile ona ait vakfının mührü ve 1055/1645 tarihli bir vakıf kaydı bulunmaktadır.

5- Irak Mektebetü'l-kadiriyye nr. 1026 (118vr.) Nüsha 715/1315 yılı Rebiülahirin sonlarında Eyüb b. Hacı Abdullah er-Rûmî tarafından Tebrîz'de Orhan Medresesi'nde yazılmıştır.¹⁷³

¹⁷²

http://www.zakhair.net/showproduct.php?ProductCode=0&l_id=37670&highlight=%D8%AC%D8%A7%D8%B1%D8%A8%D8%B1%D8%AF%D9%8A

¹⁷³ İmâd Abdüsselâm Rauf, *el-Âsârü'l-hattiyye fi'l-Mektebeti'l-Kadiriyye: fi camii'ş-şeyh Abdülkadir el-Geylânî* (Bağdat: Matbaatü'l-Maârif, 1400), 3: 320.

6- İnan Kum Feyziye Medresesi Ktp. nr. 1331 (126 vr.). Mesud b. Muhammed tarafından 717/1317 yılında istinsah edilmiştir.¹⁷⁴

7- Manisa İl Halk Ktp. Akhisar Zeynelzâde 561 numaralı mecmuanın ilk eseridir (1b-92a). Her varığında 27 satır vardır. İshak b. İslâm b. Mesud tarafından 717/1317 yılında istinsah edilmiştir. Abadi kâğıda nesih hat ile yazılmıştır. 240x160-180x125mm ebatlarında Çaharkuşe, vişne rengi meşin, miklebli, sarı kağıtkaplı bir cilt içindedir.

8- Süleymaniye Ktp. Kılıç Ali Paşa nr. 977. Tarihsiz olarak kaydedilen nüsha Abdullah b. Muhammed en-Nahcuvânî tarafından 718/1318 yılında istinsah edilmiştir. 203 varaktan oluşan eserin kenarlarında tashihler de mevcuttur.

9- Topkapı Sarayı Ktp. III. Ahmed nr. 2174.¹⁷⁵ 164 varak olup her varığında 21 satır bulunmaktadır. 720/1320 yılında istinsah edilmiştir. Nüsha müellife okunmuş nüsha ile tashih edilmiş, ayrıca 763/1361 yılında başka bir nüsha ile tekrar mukabele edilmiştir.

10- Beyazıt Ktp. nr. 6652. Tarihsiz olarak kaydedilen bu nüsha Yûsuf b. Muhammed b. Muhammed et-Tebrîzî tarafından 721/1321 yılında istinsah edilmiştir.¹⁷⁶ 75 varaktır. Eksik olan baş tarafları daha sonra tamamlanmıştır.

¹⁷⁴ Dirayeti, *DENA*, 6: 780 Ayrıca burada 126 nüsha daha bulunmaktadır. [http://www.zakhair.net/showproduct.php?ProductCode=0&l_id=55187&highlight=%D8%AC%D8%A7%D8%B1%D8%A8%D8%B1%D8%AF%D9%8A](http://www.zakhair.net/showproduct.php?ProductCode=0&l_id=55187&highlight=%D8%AC%D8%A7%D8%B1%D8%A8%D8%B1%D8%AF%D9%8A;); Hüseyinî ise, aralarında mukabele görmüş, tashih edilmiş 28 nüsha tespit etmiştir. Hüseyinî, *et-Türâsü'l-Arabî*, 7: 290.

¹⁷⁵ Karatay, *Topkapı Arapça yazmalar kataloğu*, 4: 93 (katalog nr. 7806); Karabulut - Karabulut, *Mu'cemü't-târîhi't-türâsi'l-İslâmî fi mektebâti'l-âlem*, 1: 214.

¹⁷⁶ Hekimoğlu tarafından kütüphaneye vakfedilen bu nüshanın 711 yılında yazıldığı kaydedilmiştir. *Kütüphane-i umumi defteri* (İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, t.y.), 321.

11- İnan Ayetullah Maraşı Necefi Ktp. nr. 1967 (169 vr.) 721/1321 yılında istinsah edilmiştir.¹⁷⁷

12- Irak Bağdat (Kazimiye) Hüseyin Ali Mahfuz Ktp. nr. 37. Dijital kopyası Kahire Yazma Eserler Kurumu (Ma‘hedü'l-Mahtûtâti'l-Arabiyye), Sarf nr. 59’da bulunan bu nüshanın istinsah tarihi 727/1327’dir. 164 varak olup her varağında 19 satır bulunmaktadır.

13- İnan Meclis-i Şûrâ-yi İslâmî Ktp. nr. 728 (149 vr.) İbrahim b. Muhammed b. Hamza el-Erdebilî tarafından 727 yılında istinsah edilmiştir.¹⁷⁸

14- Mektebetü'l-Esed (Zahiriye) Ktp. nr. (rakamü'l-vürûd) 9182. Abdüllatif Savecî b. Halil tarafından 728/1328 yılında istinsah edilmiştir. Tashih edilmiş bu nüsha 99 varak olup her varağında 27 satır bulunmaktadır.¹⁷⁹

15- Bağdat’ta 734/1333 tarihli bir nüshanın Kasım Muhammed er-Receb’in özel kütüphanesinde olduğu kaydedilmiştir.¹⁸⁰

16- Sivas Ziya Bey Ktp. nr. 328 Mahmûd b. Ahmed tarafından 734/1333 yılında istinsah edilmiştir.

17- Beyazıt Ktp. Genel nr. 6723. Tarihsiz olarak kaydedilen bu nüsha Mesud b. Ahmed b. Muhammed es-Sâvî tarafından 736/1335 yılında Tebrîz’de el-Gaziyye Medresesi’nde istinsah edilmiştir. 112 varaktan oluşmaktadır. “Şârih 705 yılında yazdı” kaydı müellif

¹⁷⁷<http://www.aghazozorg.ir/showbookdetail.aspx?bookid=164544=>
http://www.zakhair.net/showproduct.php?ProductCode=0&l_id=3092&highlight=%D8%AC%D8%A7%D8%B1%D8%A8%D8%B1%D8%AF%D9%8A

¹⁷⁸ Dirayeti, *DENA*, 6: 780.

¹⁷⁹ Himsî, *Fihrisu mahtutâti Dâri'l-Kütübi'z-Zâhiriyye*, 1: 502.

¹⁸⁰ Korkîs Avvâd, *ez-Zehâirü's-Şarkiyye* (Beyrût: Dâri'l-Garbi'l-İslâmî, 1999), 4: 395.

nüshasından istinsah edildiği izlenimi veriyorsa da bu durum net değildir.

18- Beyazıt Ktp. nr. 6739. (111 vr.) Tarihsiz olarak kaydedilen nüsha İsmail b. Muhammed b. Mahmûd el-Kayserî tarafından 736/1335 yılında istinsah edilmiştir. Nüsha hem mukabele görmüş hem de tashihler yapılmıştır.

19- Süleymaniye Ktp. Fatih, 4989 numaralı mecmuanın üçüncü eseridir (131b-248a vr.). Ali b. Murad el-Enķirî¹⁸¹ tarafından 736/1335 yılında istinsah edilmiştir. Kenarlarında çok sayıda minhuvât notu bulunmaktadır. 133,137, 143, 156, 164, 172, 177, 179, 193, 195, 199, 202, 206, 220, 229, 233, 234 ve 239 da şukka bulunmaktadır.

20- Mısır Ezher Ktp. Nr. 1319 [69]¹⁸²

21- Süleymaniye kp. Fatih nr. 4780 (162 vr.) Tarihsiz olarak kaydedilen nüsha Hacı b. Cibril tarafından 739/1338 yılında istinsah edilmiştir. 1310 baskısının bu nüshaya dayandığı anlaşılmaktadır.

22- Bursa İnebey Yazma Eser Ktp. Nr. 1313 el-Hasan b. Ömer el-Hamevî el-Mevlevî tarafından 740/1339 yılında istinsah edilmiştir. 164 varak olup her varağı 17 satırdan oluşmaktadır.

¹⁸¹ Hîre taraflarında Ammûriye denilen yerdir. Enķirevî şeklinde de meşhurdur. Abbas b. Muhammed İbnü's-Seyyid Rıdvân el-Medenî, *Muhtasar fethu rabbi'l-erbâb bimâ uhmile fî Lübbi'l-lübâb min vâcibi'l-ensâb* (Mısır: Matbaatü'l-Maâhid, 1345), 6.

¹⁸² *Fihrisü'l-Ezheriyye*, 4: 78 (Burada on altı nüsha daha mevcuttur.); <http://makhtota.ksu.edu.sa/makhtota/423/3#.W410VegzbIV=>
<http://makhtota.ksu.edu.sa/search/makhtota/423/1#.W4100OgzbIV> (03.09.2018)

23- Mektebetü el-Harem el-Mekkî eş-Şerif nr. 5723 (sarf 3145)¹⁸³ Mahmûd b. Fahreddin tarafından 741/1340 yılında istinsah etmiştir.

24- Beyazıt Ktp. nr 6653 (97 vr.) İshak b. Yûsuf b. Ömer tarafından 743/1342 yılında Amasya Halifet (Halfet) Medresesi'nde istinsah edilmiştir. Bu nüsha iki defa mukabele edilmiştir. Bunlardan biri Mevlana Zâhîrûddin nüshası ile yapılmıştır. Baştan *ahvâlî'l-ebniye* kısmına kadar eksiktir. Nüshanın sonunda Fahreddin er-Râzî'nin Sultan Gıyaseddin'e[?] gönderdiği bir mektup bulunmaktadır.

25- İnan Maraşî Ktp. nr. 1242. 744/1343 yılında istinsah edilmiştir.

26- Suriye Mektebetü'l-Esed Ktp. nr. 9851. 744/1343 yılında istinsah edilen nüsha ayrıca 774/1372 yılı Rebiülahir'in ortalarında başka nüsha ile mukabele edilmiş ve tashihler yapılmıştır.¹⁸⁴

27- The Chester Beatty 5033 numaralı mecmuanın üçüncü eseridir (45-225vr.).¹⁸⁵ Cafer b. Ahmed b. Hâdr tarafından 744/1343 yılında istinsah edilmiştir.

28- *Buğyetü't-talib fi şerhi tasrifi İbni'l-Hâcib* adı ile Nevşehir Ürgüp Tahsin Ağa İlçe Halk Ktp. nr. 11'de bulunan nüsha 745/1344 yılında istinsah edilmiştir. 136 varak olup her varağında 21 satır

¹⁸³ Burada ayrıca biri 818/1415 tarihli üç nüsha daha vardır. Muhammed b. Seyyid Ahmed Muti'urrahman, *Fihrisü'l-muhtasar li-mahtûtâti Mektebeti'l-Haremi'l-Mekkî eş-Şerif* (Riyâd: Mektebetü'l-Melik Fehd el-Vataniyye, 1427), 4: 1594.; Muhammed b Seyyid Ahmed Muti'urrahman v.dğr., *Fihrisü'l-mahtûtâti Mektebeti'l-Haremi'l-Mekkî eş-Şerif* (Mekke: Dârü'l-Me'sûr, 2017), 10: 576. (Ancak burada istinsah tarihi zikredilmemiştir.).

¹⁸⁴ Hımsî, *Fihrisu mahtutâti Dâri'l-Kütübi'z-Zâhiriyye*, 1: 503. Burada biri 1006 tarihli diğeri tarihsiz iki nüsha daha vardır.

¹⁸⁵ Arberry, *The Chester Beatty Library a handlist of the Arabic manuscripts*, 7: 12.

bulunmaktadır. Abadi kâğıda talik hat ile yazılmıştır. 195x170-150x105mm yeşil bez kaplı miklebli mukavva cilt içerisinde. Kenarlarında minhuvât notları bulunmaktadır.

29- Tahran Milli Ktp. nr. 1748. 746/1346 yılında istinsah edilmiştir.

30- Çankırı İl Halk Ktp. nr. 307 (115 vr.) Mehmed b. Yûsuf Malatî tarafından 746/1346 yılında istinsah edilmiştir. Nüsha nesih hat ile yazılmış olup kenarlarında minhuvât notları bulunmaktadır.

Bunların dışında Çârperdi'nin vefatından sonra yazıldığı halde tahkik ilmi açısından kıymetli nüshalar kaydedilmiştir:

31- Bursa İnebey Bölge Yazma Eser Ktp.

32- Ulucami, nr.3331. 748 tarihli bu nüsha önemli münhuvat notları barındırmaktadır.

33- *Hâşiye-i Şâfiye* adı ile Ankara Milli Kütüphane Adnan Ötügen nr. 2910'da kayıtlı nüsha *Şerhü's-Şâfiye* nüshasıdır. 797 [nüshada 7,7 şeklinde]¹⁸⁶ yılında Şam'da istinsah edilen bu nüsha müellif nüshası ile mukabele edilmiş kıymetli bir nüshadır. 161 varak olup her varağında 23 satır bulunmaktadır. 185x115-140x75mm ebatlarında, şemseli, zencirekli, siyah deri cildlidir. Miklebi sertabtan ayrıktır. Söz başları kırmızıdır. Başında Şeyh Muhammed b. Seyyid Abdurrahman el-Hüseynî et-Tokadî'ye ve Mustafa b. Muhammed'e ait temellük kayıtları ile Derviş Hafız Efendi'ye ait 1262/1845 tarihli vakıf kaydı vardır. Abadi kâğıda nesih hatla yazılmıştır. Ayrıca kenarlarında

¹⁸⁶ Katalogda 244 vr. olup istinsah tarihi 997 olarak okunmuştur. *TÜYATOK-Antalya*, 103.

notlar bulunmaktadır, en sonunda bu notların müellifin oğlu Hümamüddin'e ait olduğunu belirten kayıt bulunmaktadır.

34- Kıbrıs Selimiye nr: MS-534. 787 yılında istinsah edilmiştir. Ancak 749 tarihli Cemaleddin el-Aksarayı'nın nüshasından istinsah edilmiştir.

35- Yeni cami 1115-1116. Bu iki nüsha da Zahriyede Çârperdi'ye ait olduğu yazılı olmasına rağmen İsam el-İsferâyini'ye nispet edilmiştir. Önemli bir nüsha olup kenarlarında çok sayıda minhuvat notu bulunmaktadır. Ferağ kaydı yoktur, daha doğrusu son varağı eksik olup sonradan tamamlanmıştır.

36- Avusturya Viyana Milli Ktp. nr. 155/2. 932/1525 ya da 942/1535 yılında müellif nüshasından istinsah edildiği kaydedilmiştir.¹⁸⁷

37- Bursa İnebey Yazma Eser Ktp. H.Çelebî nr. 1137. 232 varak olup her varağında 18 satır bulunmaktadır. Tarihsiz ancak müellif asrından (VIII. asır) kalma bir nüshadır.

38- Süleymaniye Ktp. Ragıb Paşa 1393 numaralı mecmuanın ilk eseridir (198 vr.) Muhammed b. Yûsuf el-Kirmastî tarafından 1005/1596 yılında 786/1384 tarihli bir nüshadan istinsah edilmiştir. 1033/1623 yılında Sahn-ı Seman müderrislerinden Ahmed b. Yûsuf el-Hamîdî müellif nüshası ile [muhtemelen Cârullah 1983 nüshası ile] mukabele yapmıştır. Daha sonra nüsha başka nüshalarla da mukabele edilmiştir. İsmihan Medresesi müderrislerinden Müminzâde

¹⁸⁷ Gustav Leberecht Flügel, *Die Arabischen Persischen Türkischen Handschriften der kaiserlichen und königlichen hofbibliothek zu Wien* (Wiemar: George Olms Verlag, 1977), 3: 1: 173.

Abdülaziz'in, Muhammed ve önemli bazı şahısların temellük kayıtları bulunmakta ancak okunamayacak şekilde üzeri çizilmiştir.

Farklı bir isimle kaydedilen bazı eserlerin de aslında *Şerhü'ş-Şâfiye* nüshası olduğu anlaşılmıştır. Safranbolu İzzet Mehmet Paşa nr. 165'te bulunan *el-İ'râb an Kavâidi'l-İ'râb* ve Kadızâde Burhan nr. 105'te bulunan *Hâşiye ala Şerhi's-Şâfiye* adlı eserler *Şerhü'ş-Şâfiye* nüshalarıdır. Ayrıca İran Meclis-i Şûrâ-yı İslâmî Ktp. nr. 2997'de bulunan *Şerhü'ş-Şâfiye* nüshasının 622/1225 yılında istinsah edildiği belirtilmiştir.¹⁸⁸ Ancak bu tarihin mümkün olmadığı ve bir hatanın varlığı aşikârdır.

Hâşiyeler

Çârperdî'nin *Şerhü'ş-Şâfiye* üzerine kendi hâşiyeleri olduğu iddiası Çârperdî'ye yanlışlıkla nispet edilen eserler bölümünde ele alınmıştır. Bunun dışında tespit edilen diğer hâşiyeler şunlardır:

1- *Hâşiyetu alâ Şerhu's-Şâfiye li'l-Çarpardi* Mukaddimesi olmayan nüshanın zahriyesinde müellifinin Mu'înüddin Muhammed es-Safevî olduğu yazılıdır. Ancak bunu destekleyen başka bilgi yoktur. Nüsha Beyazıt Ktp. Veliyyüddin Efendi nr. 3052'de bulunmaktadır. Ferağ kaydı 79b'de ilmü'r-remel ile ilgili fevaid kaydının arasında kalmıştır.¹⁸⁹ Bu kaydın hattı nasihin hattına çok yakındır. Buna göre

¹⁸⁸ Dirayeti, *DENA*, 6: 780.

¹⁸⁹ تم تسويد الاوراق .. الملك الخلاق باصبهان ارض العراق وقت الضحوة بالاتفاق على يدين العبد الضعيف كمال بن(الدين) حسين الرومي اصبح ثلاث يوم الاحد من العشر الاواخر من ربيع الاول سنة خمس وثمانين وسبعمئة

nüsha Kemal b. Hüseyin er-Rûmî tarafından 785/1383 yılında istinsah edilmiştir. Talik hat ile istinsah edilen nüsha 79 varaktır.¹⁹⁰ Üzerinde Ahmed b. Yûsuf b. Hasan el-Hasenî el-Hüseynî'nin temellük kaydı bulunmaktadır. 1310 baskısında ض harfi ile remzedilen nüsha olduğu anlaşılmaktadır.

البداية: وهو ...يا كريم قيل المراد من طيب العرق والعود الأصل والثبت قوله
بالقدحين الرقيب والمعلى إشارة عادة العرب
النهاية: قوله المَنَا ...والجمع امناء وهو افصح من المنى والمنا ايضا القدر ...

2- *ed-Dürerü'l-kâfiye fi halli Şerhi'ş-Şâfiye* Seyyid Fahreddin Hüseyin er-Rûmî el-Kemâlânî.¹⁹¹ Kâtib Çelebî İbn Cemâa'nın iki hâşiye yazdığını belirtmektedir ve *Dürer*'i de ona nisbet etmektedir.¹⁹² 1310 baskısında ise naşirler Safevî'nin yukarıdaki eserini *Dürerü'l-Kâfiye* adıyla Hüseyin er-Rûmî'ye nispet ederek yayınlamışlardır.¹⁹³ Buradan önceki eserin müstensihinin müellifi zannedildiği anlaşılmaktadır. Bu eserde Çârperdî'nin bazı ifadeleri izah edilmiş ve

¹⁹⁰ *Mecmuatü'ş-Şâfiye*, 1: 2 (eş-Şâfiye); kataloğunda 164 varak 17 satır olarak gösterilmektedir. *Defter-i Kütüphanesi Veliyyüddin* (Dersaadet: Mahmûd Bey Matbaası, 1304), 176.

¹⁹¹ Brockelmann (ö. 1375/1956), *GAL*, 1943, 1: 370 (Burada nisbesi el-Kemâlânî şeklindedir.); Brockelmann (ö. 1956), *GAL Supp. II*, 257; Brockelmann (ö. 1375/1956), *Tarihü'l-edebi'l-Arabi*, 5: 329; *Fihrisü'l-Ezheriyye*, 4: 73. Mehmet Şener, "Çârperdî", *DİA*, 8:230. 805/1402 yılında hayatta olan müellifin diğer eserleri için bk.Muhammed Ayiş, *Fihrisü'l-mahtûtâtü'l-arabiyye fi camiati Brinstân*, 4: 77.

¹⁹² Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657), *Keşfü'z-zünûn*, 2: 1021.

¹⁹³ *Mecmuatü'ş-Şâfiye*, 1: 2 (eş-Şâfiye); Ebû Amr Cemâleddin Osman b. Ömer b. Ebî Bekr İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249), *eş-Şâfiye fi ilmi't-tasrif ve'l-hat*, thk. Hasan Ahmed el-Osman, 2. Baskı (Mekke: el-Mektebetü'l-Mekkiyye, 2014), 42; Yezdî, *Şerhu Şâfiyeti İbni'l-Hâcib*, muhakkikin önsözü, 1: 17.

bazı faydalı ilaveler aktarılmıştır. Başını Kâtib Çelebi'nin kaydettiği bu eserin henüz nüshası tespit edilememiştir:

البداية: نحمدك على ما صرفت الجنان بأشرف طرف الجنان

Bazıları tarafından İbn Cemâa hâşiyesi ile karıştırıldığı tespit edilen bu eserin muhtemel nüshaları şunlardır: İskenderiye Belediye Ktp. Edeb12; 114-ق mecmuasının dördüncü eseri;¹⁹⁴ Princeton Üniv. Garrett nr. 2130/2;¹⁹⁵ Princeton Üniv. Yahuda nr. 3546;¹⁹⁶ Ezheriye Ktp. Nr. 74 (Luğa-5106).

3- Yazmalarda *Seyyid hâşiyesi* adıyla notlar bulunmaktadır.¹⁹⁷ Buradaki Seyyid'den kastın kim olduğu net değildir. Bu kişi Seyyid Fahreddin Hüseyin değildir; çünkü bu hâşiyenin başı ile onun hâşiyesinin başı birbirine benzememektedir. O halde bu kişi İbn Seyyid Ali, Seyyid Nukrekâr veya Seyyid Şerîf olabilir. Ne var ki kaynaklarda Seyyid Şerîf'in ya da Seyyid Nukrekar'ın böyle bir çalışmasından bahsedilmemektedir. Tespit edilen bazı yazmalar *Hâşiye ala Şerhi'ş-Şâfiye* adı ile Seyyid Şerîf Cürçânî'ye nispet edilmiştir. Ona nispet edilen eserin nüshaları şunlardır: Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar 1309 numaralı mecmuanın ikinci risâlesidir (38-79 vr.). 1108/1696

¹⁹⁴ *Fihrisu Mektebeti Kavala*, 2: 28.

¹⁹⁵ Brockelmann (ö. 1375/1956), *GAL*, 1949, 2: 246.

¹⁹⁶ 901/1495 (ya da 990/1582) tarihli olup İbn Cemâa'ya nispet edilmektedir. Muhammed Ayış, *Fihrisu'l-mahtûtâti'l-arabiyye fî camiati Brinstûn*, 6: 219.

¹⁹⁷ Örneğin Hacı Selim Ağa Ktp. Kemankes nr. 633'te bulunan *Şerhi'ş-Şâfiye* nüshasının üzerinde çok sayıda "Seyyid Hâşiyesi" bulunmaktadır. İbn Seyid Ali hâşiyesinden örnekler için Bk. Bursa İnebey Ktp. Genel nr. 3748, 1b; Süleymaniye Ktp. Hamidiye nr. 1341, 341a; Milli Ktp. Adnan Ötügen nr. 1240 1b. Ancak bu hâşiyeler 1310 baskısında Seyyid Nukrekar'a nispet edilerek yayınlanmıştır.

yılında istinsah edilmiştir. Diğer nüshası Süleymaniye Ktp. İsmihan Sultan nr. 293'tedir. 50 varak olup her varığında 19 satır bulunmaktadır. Eserin başı-sonu şu şekildedir:

البداية: الحمد لله... قوله فخرج بقوله إلى آخره المراد منه تفصيل لمرادفه به لا لتفصيل قوله أردفه لأن المناسب تفصيله
النهاية: وإنما أجريت من الكنى استعملت في الاطفال وأطلقت عليها... ولا يقصد معناها حقيقة

Ayrıca bu eserin Süleymaniye Ktp. Ragıb Paşa 1393/2'de (200a-227b) de nüshası bulunmaktadır. Ahmed b. Mustafa tarafından 1063 yılında istinsah edilmiştir. Ancak bu nüsha İSAM kayıtlarında ve Ragıb Paşa Ktp. kataloğunda İsmüddin İbrahim b. Muhammed b. Arabşah İsferyâinî'ye (ö. 945/1539) nispet edilmektedir.¹⁹⁸ Sonu eksik gibi görünmektedir. Bu nüsha ileride görüleceği üzere İsam el-İsferyâinî hâşiyesi ile karşılaştırılmış ve farklı olduğu görülmüştür.

4- İbn Cemâa Ebû Abdullah İzzeddîn Muhammed b. Ebû Bekr b. Abdilazîz el-Kinânî el-Hamevî'ye (ö. 819/1416) nispet edilen hâşiyeye.¹⁹⁹ İbn Cemâa'nın Şerhü's-Şâfiye ravisi olması böyle bir şerh

¹⁹⁸ Mahmûd es-Seyyid Duğeym, *Fihrisü'l-mahtûtâtî'l-Arabiyye ve't-Türkiyye ve'l-Fârisiyye fî Mektebeti Râgıb Paşa (Râgıb Paşa Kütüphanesi el yazmaları kataloğu, Catalogue of manuscripts in Ragıb Pasha Library)* ([Kuala Lumpur]: Sâkifetü's-Safâ el-İlmiyye (Saqifat al-Safa), 2016), 8: 412.

¹⁹⁹ Süyûtî (ö. 911/1505), *Bugyetü'l-vu'ât*, 1: 65; Dâvûdî (ö. 945/1539), *Tabakâtü'l-müfessirîn*, 2: 99; Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657), *Keşfü'z-zünûn*, 2: 1021; İbnü'l-İmâd (ö. 1089/1679), *Şezerâtü'z-zeheb*, 9: 206; *Fihrisü'l-Ezheriyye*, 4: 73; İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249), *Şâfiye*. Önemli bir dil âlimi olan İbn cemâa'nın tespit edilen bazı eserleri: *Gâyetü'l-emânî fî ilmi'l-meânî* (Süleymaniye Ktp. Esad Efendi, nr. 185, *Akrübü'l-makâsîd fî şerhi'l-kavâid* (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 3493. Ayrıca İbn Cemaa Meçhul İbn Cemaa'nın istifade ettiği bir meçhul hâşiyeden bahsetmektedir. *Mecmuatü's-Şâfiye*, 1: 17.

yazmış olabileceğini akla getirirse de bu hâşiyenin İbn Cemâ'a'ya nispetinde problem olduğu tespit edilmiştir;²⁰⁰ çünkü Seyyid Şerîf Cürçânî (ö. 816/1413), Fîrûzâbâdî (ö. 817/1415), Bedreddin Aynî (ö. 855/1451) ve Şümünnî'ye (ö. 872/1468) atıflar yapmakta ve *Ta'rif* adlı kitabından sürekli bahsetmektedir.²⁰¹ Bu eserin çok sayıda nüshası içerisinde -müellif hattı olduğu iddia edilen nüsha hariç- en eskisinin 917/1511 tarihli olması da bunu desteklemektedir. Ayrıca başkalarına nispet edildiği halde İbn Cemâ'a'ya nispet edilen nüsha ile aynı olan nüshalar da vardır. Örneğin Muhammed el-Berķâl'î'ye nisbet edilen

²⁰⁰ Çok sayıda nüshası tespit edilmiştir: İran Milli Ktp. Nr. 4895. 811/1408 tarihli bu nüshanın müellif hattı olduğu iddia edilmiştir: Dirayeti, *DENA*, 4: 266. Suriye Zahiriyeye Ktp. Nr. 1623 (sarf-152). 917/1511 yılında istinsah edilmiştir. (Hımsî, *Fihrisu mahtutâti Dâri'l-Kütübi'z-Zâhiriyye*, 1: 471.); Millet Ktp. Feyzullah Efendi nr. 2034 Muhammed el-Kemsîşî tarafından 937/1530 yılında istinsah edilmiştir [Bu nüsha, eserin tahkikinde esas alınmıştır.]. 224 vr.; Haleb Evkaf nr. 14296, 1037/1627 tarihli, 188vr.; Beyazıt Ktp. Veliyyüddin nr. 3054 (239 vr.)[zahriyede Gazzî'ye nispet edilmiştir. Sonunda Gazzî'nin ferağ kaydı bulunmaktadır]; Süleymaniye Ktp. Lâleli nr. 3060 (71 vr.) 952 tarihli [Zahriyede Gazzî yazmakta ancak karşılaştırıldığında İbn Cemâ'a'ya ait olduğu anlaşılmaktadır. Ancak sonunda هذا آخر ما عني kısmı yoktur]; Hacı Selim Ağa nr. 1197(184 vr.), Ragıb Paşa kataloğunda (8: 411-412) ve Habşî'de (3:89) *İsam Hâşiyesi* şeklinde kaydedilmiştir. Başlı-sonu karşılaştırılmıştır. Mektebetü Mescidi'n-Nebevî nr. 415 /11, 118vr. [Bu nüsha, eserin tahkikinde esas alınmıştır]; Kudüs Mektebetü Mescidi'l-Aksa nr:582; Bağdat Mektebetü'l-Evkâf, nr. sarf5729 (*Katalogu*, 3:364); İskenderiye Belediye Ktp. nr. Edeb-12 (Brockelmann (ö. 1375/1956), *GAL*, 1943, 1: 370.); Tunus Milli Ktp. nr.2610 [rakamü't-teselsül: 40669] (Habşî, *Câmiü's-ş-şürûh ve'l-havâşî*, 2017, 3: 654; *Fihrisü'l-mahtutât [Dâri'l-Kütübi'l-Vataniyye bi'Tânus]*, 5: 14.); Medine Melik Faysal nr. 6432,64320; Dâri'l-Kütübi'l-Mısıriyye Teymur nr. 11438 (nahiv-423 (179 vr.); Süleymaniye Ktp. M. Hilmi – F. Fehmi nr. 590/3; Berlin Devlet Ktp. 6612(Hs. or. 4529) numaralı mecmuanın ikinci risâlesidir; Dâri'l-Kütübi'l-Mısıriyye Kavala nr. Sarf-114); Rampur 1: 521 (Habşî, *Câmiü's-ş-şürûh ve'l-havâşî*, 2017, 3: 88.); Ezheriyye 5106 (74) (Habşî, *Câmiü's-ş-şürûh ve'l-havâşî*, 2017, 3: 88.)

²⁰¹ Çârperdi (ö. 746/1346), *Şerhü's-Şâfiye (Dirase Kısmı)*, 232. *Mecmuatü's-Şâfiye*, 1: 8.

hâşiye²⁰² aslında bu nüsha ile aynıdır. Nüsha Nuruosmaniye Ktp. nr. 4652'de (78vr) olup Abdülber İbnü'ş-Şeyh Süleyman el-Esyûfî el-Mâlikî tarafından 952/1545 yılında istinsah edilmiştir.

Ayrıca İbn Cemaâ hakkında bilgi veren ana kaynaklar²⁰³ onun böyle bir eserinden bahsetmemektedir.

Bu eserin İbn Kasım el-Gazzî'nin hâşiyesi olması muhtemeldir. Bununla birlikte ileride yapılacak çalışmalarla bu nispet sorunu netlik kazanabilir.

البدایة: أحمد الله على نعمه وأسأله المزيدة من فضله وكرمه... وبعد فهذه نكت لطيفة
وحواش شريفة على الشرح المشهور الشافية متكفلة لحاجة طالبيه وافية...نحمدك صدر
الكلام بالحمد اقتداء بالكتاب

النهاية: و على هذا لا حاجة إلى ما ذكره ابن الأنباري من قصد الفرق وما ذكره
الشارح من الحمل على «إلى» لكونها بمعناها فمن الغاية والانتهاء. والله سبحانه... هذا
آخر ما عني بجمعه... والسلام على عباده الذين اصطفى وعلى ألهم وسلم أمين والله سبحانه
وتعالى أعلم

²⁰² Habsî, *Câmiü'ş-şürûh ve'l-havâşî*, 2017, 3: 89. Berķâl'î hakkında bk. Ebû Abdullah Radyüüddin Muhammed b. İbrâhim b. Yusuf et-Tazifî İbnü'l-Hanbelî (ö. 971/1563), *Dürrü'l-habeb fî tarihi a'yânî Haleb*, thk. Mahmûd Muhammed el-Fahûrî ve Yahyâ Zekeriyâ Abbare (Dimaşk: Menşurâtu Vizâretü's-Sekâfe, 1972), 2: 504. Nuruosmaniye Kataloğunda ise (s.267) el-Berķâlî şeklindedir.

²⁰³ Ebü'l-Fazl Şehâbeddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449), *İnbâü'l-gumr bi-ebnâi'l-'umr*, thk. Hasan Habeşî (Kahire: Lecnetu İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî, 1389), 3: 115; İbn Kâdî Şühbe (ö. 851/1448), *Tabakâtü'ş-Şâfi'îyye (Tabakâtü'l-fukahâi'ş-Şâfi'îyye)*, 4: 60; Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Süyûtî (ö. 911/1505), *Nazmü'l-ikyân fî a'yânî'l-a'yân* (Beyrût: el-Mektebetü'l-İlmiyye, t.y.).

Bu eser İstanbul 1310 baskısında Çârperdî'nin *Şerhü'ş-Şâfiye*'si ile beraber basılmıştır.²⁰⁴ Eser başından *cemi* bahsine kadar Fehd Muhammed Dîb tarafından başından *babul cem'* konusuna kadar tahkik edilmiş (Gazze İslâm Üniv. Edebiyat Fak. 2017)²⁰⁵ ve Nasır b. Ali b. Sa'îd el-Gamidî tarafından başından *babu'l-vakf* konusunun kadar olan kısmı 1419/1998 yılında tez olarak tahkik edilmiştir.

5- Bedreddin el-Aynî (ö. 855/1451) *Hâşiyesi*. Kaynaklarda Çârperdî'nin *Şerhü'ş-Şâfiye*'sine bir hâşiye yazdığından bahsedilmiş,²⁰⁶ ancak herhangi bir nüshası tespit edilememiştir.

6- Şemseddîn Muhammed b. Hasan b. Alî b. Osmân en-Nevâcî el-Kâhirî (ö. 859/1455) *Hâşiye 'ale Şerhi'ş-Şâfiye li'l-Cârberdî*.²⁰⁷ Şerhin tamamına değil sadece bir kısmına hâşiye yazdığı kaydedilmiştir. Nevâcî'nin; İzzeddin İbn Cemâa ve Birmâvî'nin

²⁰⁴ Yûsuf b İlyân b Mûsâ Dimaşkî Serkis, *Mu'cemü'l-matbûâtî'l-Arabiyye ve'l-muarrebe* (Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, t.y.), 2: 1978. Hulusi Kılıç, "eş-Şâfiye", *DİA*, 38: 247

²⁰⁵ Bu doktora çalışmasında (s.196) nispet problemi görülmemiştir.

²⁰⁶ Sehâvî (ö. 902/1497), *et-Tibrü'l-mesbûk*, 3: 147; Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr Süyûtî (ö. 911/1505), *en-Nüket ale'l-Elfiyye ve'l-Kâfiyye ve'ş-Şâfiyye ve'ş-şüzur ve'n-nüzhe*, thk. Fahir cebr Matar (Beyrût: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2007), 223; Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657), *Keşfü'z-zünûn*, 2: 1021; İbnü'l-İmâd (ö. 1089/1679), *Şezerâtü'z-zehab*, 9: 419 [*Şerhü'l-Câreberdî*], 10: 134; Bağdâdî (ö. 1338/1920), *Hediyetü'l-arifin*, 1: 540; Habşî, *Câmiü'ş-şürüh ve'l-havâşî*, 2004, 2: 1070.

²⁰⁷ Sehâvî (ö. 902/1497), *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, 7: 229; Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr Süyûtî (ö. 911/1505), *Nazmü'l-ikyân fî a'yâni'l-a'yân* (Beyrût: el-Mektebetü'l-İlmiyye, t.y.), 1: 144; İbnü'l-İmâd (ö. 1089/1679), *Şezerâtü'z-zehab*, 9: 433. Süleyman Tülücü, "Nevâcî", *DİA*, 33: 28. Ancak Şevkânî bu nisbenin Nüvâcî şeklinde olması gerektiğini belirtmektedir. Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed Havlânî eş-Şevkânî (ö. 1250/1834), *el-Bedrü't-tâli' bi-mehâsini men ba'de'l-karni's-sâbi'*, thk. Muhammed Hasan Hallak (Dimaşk: Dâru İbn Kesîr, 2006), 2: 708.

öğrencisi olması Çârperdî'nin ilmî mirasından istifade ettiğini göstermektedir.

7- Meçhul *Hâşiye Şerhi'l-Careberdi ale'ş-Şâfiye*. 79 varak olan eser Osmanlı Sadrazamı Mahmûd Paşa'ya (ö. 878/1474) takdim edilmiştir. Tespit edilen tek nüshası İran Ayetullah Maraşî Umumi Ktp. Nr. 5337²⁰⁸

البداية: الحمد لله الذي خلق الانسان من صلصال كالفخار وأهمه صرف لسانه نحو بيان المعاني بالكلمات الخيار
النهاية: قوله وإنما اجريت اي الكنى استعملت في الاطفال واطلقت عليها نقلاً ولا يقصد معناها حقيقة

8- Ebü'l-Yüsr Nizâmeddin Muhammed b. Elçiboğa en-Nasırî el-Hanefî'nin (ö. 892/1486) *Şerhü'ş-Şâfiye*'ye bir hâşiye yazdığı nakledilmiştir.²⁰⁹

9- Süyûtî *Tırâzü'l-lâzeverdî fi havâşi'l-Câreberdî* adı ile hâşiye yazmıştır.²¹⁰ Eserin tespit edilen nüshaları Berlin Devlet Ktp. Nr.6612/2; Haleb Ahmediye Ktp. Nr. 1004; Mektebetü'l-Esed

²⁰⁸ es-Seyyid Ahmed el-Hüseynî, *Fihrist-i nüshahâ-yı hattî: Kitâbhâne-i Umûmî-i Hazret-i Ayetullah el-Uzmâ Mar'aşî Necefi* (Kum: Kitâbhâne-i Büzürg-i Hazreti Ayetullahü'l-Uzmâ Mar'aşî Necefi, t.y.), 14: 124.

²⁰⁹ Sehâvî (ö. 902/1497), *ed-Dav'ü'l-lâmi*, 7: 146.

²¹⁰ Semîr ed-Dirûbî, "es-Süyûtî ve Risaletuhu: Fihristu müellefâtü", *Mecelletu Mecmai'l-Lugati'l-Arabiyye el-Ürdünî*, 64 (2003): 65; Süyûtî (ö. 911/1505), *en-Nüket*, 223; Ebü'l-Mekârim Necmeddîn Muhammed b. Muhammed el-Âmirî ed-Dımaşkî Gazzî (ö. 1061/1651), *el-Kevâkibü's-sâire bi-a'yâni'l-mieti'l-âşire = el-Kevâkibü's-sâire bi-menâkibi a'yâni'l-mieti'l-âşire*, thk. Halil Mansur, 2. Baskı (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998), 1: 228; Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657), *Keşfü'z-zünûn*, 2: 1021, 1109; Bağdâdî (ö. 1338/1920), *Hediyetü'l-arifin*, 1: 540; İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249), *Şâfiye (Dirase kısmı)*, 44.

(Zahiriye) Ktp. 152 numaralı mecmua ve Mektebetü'l-Esed (Zahiriye) Ktp. 14296 numaralı mecmua.²¹¹

10- *Hâşiyetü'l-Gazzî alâ Şerhi'l-Câreberdî* İbn Kasım Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Kasım el-Ğazzi el-Garâbîlî (ö. 918/1512).²¹² Muhtemel nüshaları Muhammed b. Su'ûd Üniv. nr. 1959; Petersburg 3/483; ayrıca Beyazıt Ktp. Cârullah Efendi nr. 1984'te bulunan nüshada Cârullah Efendi Gazzî'nin hâşiyelerinden nakillerde bulunmaktadır. Bu esere de Şinvanî hâşiyeye yazmıştır.²¹³ Abdullah b. Serhan el-Karenî *maksûr-memdûd* konusundan sonuna kadar olan kısmını (Mekke Ümmü'l-Kura Üniv. Arap Dili Fak. 1419)²¹⁴ ve Abdülmaksûd Muhammed (Kahire: Mektebetü's-sekafe,2004) tahkik etmiştir.²¹⁵ Bu eser ile İbn Cemâa'nın hâşiyesi çok defa karıştırılmıştır. Ayrıca bu eser üzerine *Ârâü'l-Yezdî 'inde'l-Gazzî fî Hâşiyetihî ala Şerhi'l-Careberdi* adlı bir çalışma yapılmıştır.

²¹¹ Bu nüshaya vakıf olduğu anlaşılan Nebil Ebû Amşe eser hakkında bazı değerlendirmeler yapmıştır. Çârperdî (ö. 746/1346), *Şerhi'ş-Şâfiye (Dirase Kısmı)*, 239, 768.

²¹² Brockelmann (ö. 1375/1956), *GAL*, 1943, 1: 370; Habşî, *Câmiü'ş-şürûh ve'l-havâşî*, 2017, 3: 89. Cengiz Kallek, "İbn Kâsım el-Gazzî", *DİA*, 20: 105. Gazzî'nin diğer eserleri: Avusturya Viyana no:202; Princeton, Üniv. Garrett nr. 2179, Yahuda 835, 1837, 2021; *Manzume fi dal ve zal* Kudüs Mektebetü Mescid-i Aksa nr. 603; *Şerhu Muhtasari'z-Zebîdî*. Bu adla bir şerhin yazıldığından söz edilmiş ve şerhten seçilen bazı açıklamalar *et-Tecrîd*'le birlikte yayımlanmıştır (Kâhire 1347) S. Kemal Sandıkçı, *Sahih-i Buhari Üzerine Yapılan Çalışmalar* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1991), 80.

²¹³ Abdülhamid Şirvânî - Ahmed b. Kasım el-Abbâdî, *Havâşî Tuhfeti'l-muhtâc bi-Şerhi'l-Minhâc* (Kahire: Matbaatü Mustafa Muhammed, 1357), 1: 45.

²¹⁴ Ancak *Gazzî Hâşiyesi* adı ile tahkik edilen bu eser aslında İbn Cemâa'ya nispet edilen eser ile aynıdır. Muhakkikler Beyazıt Ktp Veliyyüddin nr. 3064'e dayanarak nispeti çözmeye çalışmışlardır. Durum dedikleri gibi ise elimizde henüz İbn Cemâa Hâşiyesi bulunmamaktadır.

²¹⁵ Yezdî, *Şerhu Şâfiyeti İbni'l-Hâcib*, 1: 39; İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249), *Şâfiye*, 41.

11- *Hâşiye alâ Şerhi'l-Çarparidi* İsmüddin el-İsferâyînî.²¹⁶
Süleymaniye Ktp. Cârullah nr. 1979. Müellif hattından istinsah edilen
bu nüshanın başı-sonu şu şekildedir:

البداية: قوله **والعاقبة للمتقين** والعاقبة آخر كل شئ والولد كذا في القاموس
النهاية: قوله رجل يكتب على وجهين لإجماله لأنه يمال فيظن أنه ياء أو الف الثالثة
لا تمال بالكسرة أذا كان عن الواو وتقلب كلها تاء والواو تقلب ياء دون الياء وجه انه اذا
تعارض الدليلان سقطا فبقي مجهول الاصل فينبغي أن يكتب بالألف

Tespit edilen diğer nüshaları, Bosna Gazi hüsvr nr. 3634;²¹⁷
Diyarbakır Ziya Gökalp Yazma Eser Ktp. nr. 132/6(58-107); Princeton
Yahuda nr. 3547 (32 vr.); Süleymaniye Ktp. Ragıp Paşa 1393 numaralı
mecmuanın üçüncü eseridir. Sayfalar tam olarak numaralandırılmadığı
için muhtemelen 225a'dan nüshanın sonuna kadar devam etmektedir.
Katalogda *Şerhi'ş-Şâfiye* olarak kaydedilmiş,²¹⁸ ancak
karşılaştırıldığında İsmüddin el-İsferâyînî *Şâfiye*'ye doğrudan yazdığı şerhte
Çârperdi'ye itirazlar yapmaktadır. Ayrıca *kîle* veya *şerh* derken
Çârperdi'yi kastetmektedir.²¹⁹

²¹⁶ Brockelmann (ö. 1375/1956), *GAL Supp.*, 1948, 535.

²¹⁷ Kasım Dobraca, *Katalog Arapskih, Turskih, Perzijskih i Bosanskih rukopisa: Gazi Husrev-Begova Biblioteka u Sarajevu = Fihrisü'l-mahtûâtü'l-Arabiyye ve't-Türkiyye ve'l-Fârisiyye ve Bosnaviyye: Mektebetü'l-Gazi Hüsvr Bey bi-Sarayifu = Catalogue of the Arabic, Turkish, Persian and Bosnian manuscripts: The Ghazi Husrev-Bey Library in Sarajevo* (London: al-Furqan İslâmîc Heritage Foundation [Müessesetü'l-Furkan li't-Türasi'l-İslâmî]; Sarajevo: Riasat of İslâmîc Community in B&H, 2002), 2: 38.

²¹⁸ Duğaym, *Râgıb Paşa Kataloğu*, 8: 412.

²¹⁹ Ali Benli, "Veliyyüddin Cârullah Efendi'nin Dil İlimleri ile İlgili Kitaplara Düştüğü Notlar", *Osmanlı kitap kültürü: Cârullah Efendi Kütüphanesi ve derkenar notları*, ed. Berat Açıl (Ankara: İlem kitaplığı, 2014), 323,324.

12- Ebû Talib (Sıbt Ebû'l-Kasım el-Hüseynî) el-Findiriskî (ö. XI./XVII. asır)²²⁰

13- Mustafa b. Muhammed el-Üştübî (ö. 1066'dan sonra) *et-Teshîl fi Şerhi's-Şâfiye*. Topkapı Sarayı Ktp. Emanet Hazinesi nr. 1852'de bulunan nüsha müellif hattı olup 1066/1655 yılında istinsah edilmiştir. Nüsha 184 varak olup her varığı 21 satırdan oluşmaktadır.²²¹

البدایة: الحمد لله على توفيقه... وبعد لما رأيت شافية ابن الحاجب كتابا وافيا في علم التصريف وتتبع شروحها ولم أجد من بينها أنفع وأبلغ من شرح الفاضل الجاربردي

14- Burnâz Ahmed b. Mustafa b. Muhammed Kara Hoca et-Tunûsî (ö. 1138/1726) hem *Şâfiye*'ye şerh yazmış hem de Çârperdî şerhi üzerine *Talikât*²²² yazmıştır. Bu eser *Nübze min Hâşiyeti'l-Cârberdî 'alâ Şerhi's-Şâfiye fi's-şarf* şeklinde geçmektedir.²²³

;Süleymaniye Ktp. Cârullah nr. 1984 zahriye; Süleymaniye Ktp. Cârullah nr. 1979 2a.

²²⁰ Muhammed Muhsin Tahrânî Aga Büzürg-i Tahrânî (ö. 1356/1937), *ez-Zeri 'â ilâ tasânîfi's-Şîa* (Beyrût: Dâru'l-Edvâ, 1983), 6: 105; Habşî, *Câmiü's-şürûh ve'l-havâşî*, 2017, 3: 89.

²²¹ Kenarlarında tashihler ve hâşiyeler olan nüshanın zahriyesinde tasrifin kurucusunun Muaz b. Cebel ve Müslim b. Herrâ olduğuna dair fevaid kaydı vardır. Ayrıca diğer nüshalar şunlardır: Süleymaniye Ktp. Hamidiye nr. 1343(182 vr.); Süleymaniye Ktp. Yozgat nr. 748(1100 tarihli 256 vr.). Kaynaklarda bahsedilen Süleymaniye Ktp. Fatih nr. 774'te Azîzî'nin *Câmi'ü's-sağîr*'i bulunurken Süleymaniye Ktp. Harput nr. 748 tesbit edilemedi. Muhtemelen Yozgat nüshası ile karıştırılmasından kaynaklanmaktadır. Üştübî için bk.Gazzî (ö. 1061/1651), *el-Kevâkibü's-sâire*, 2: 72.

²²² Muhammed Mazhar Bekâ, *Mu'cemü'l-usûliyyîn* (Mekke: Câmiatu Ümmi'l-Kurâ, 1414), 1: 238; Habşî, *Câmiü's-şürûh ve'l-havâşî*, 2017, 3: 89 Burada vefatı 1137/1724'tür. Hasan Hasenî Abdülvehhab, *Kitâbü'l-'Umr fi'l-musenefât ve'l-müellifin et-Tûnusiyîn* (Beyrût: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2005), 2: 109.

²²³ Ahmet Özel, "Burnâz", *DİA*, EK-1, 222

15- Veliyyüddin Cârullah *Hâşiyesi*. Süleymaniye Ktp. Cârullah Efendi nr. 1984. Cârullah Efendi'nin temellük kaydının bulunduğu bu nüshada ona ait az miktarda hâşiye bulunmaktadır. Murat Tala bu tür kenarlara ve satır aralarına yazılan ve literatüre girmemiş eserleri “müstakil olmayan hâşiye” olarak nitelendirmiştir.²²⁴

16- Ebû Abdullah Mehmed b. Abdusselam el-Fasî el-Benânî (ö. 1214/1799) *Hâşiyesi*. Bir nüshası Fas (Mağrib) Hizânetü'l-Hüseyniyye nr. 3098'de bulunmaktadır.²²⁵

17- İbrahim Fasîh b. Şıbğatullah el-Haydârî (ö. 1299/1881) *Hâşiyesi*.²²⁶ Fasîh el-Haydârî'nin *talikât* olarak da geçen eserinin 1224/1809 tarihli nüshası Bağdat Mektebetü'l-Evkaf, Mecami nr. A-1428/1'de bulunmaktadır.²²⁷

18- Mustafa b. Muhammed Hadi b. el-Mehdi b. Dildâr Ali'nin (ö. 1323/1905) *Hâşiye'si*.²²⁸

²²⁴ Murat Tala, “İlimlerin Metinleşme Sürecine Belâgat Geleneği Bağlamında Bir Not: el-Fevâidü'l-Gıyâsiyye Şerh ve Hâşiyeleri”, *İslâm İlim ve Düşünce Geleneğinde Adudüddin el-İcî*, ed. Eşref Altaş (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2017), 608.

²²⁵ Muhammed b. Muhammed b. Ömer el-Münestirî Muhammed Mahlûf (ö. 1360/1941), *Şeceretü'n-nûri'z-zekiyye fî tabakâti'l-Mâlikiyye*, thk. Abdülmecîd el-Hayâlî (Beyrût: Dâriü'l-kitâbi'l-arabî, 2007), 374; Habşî, *Câmiü's-şürûh ve'l-havâşî*, 2017, 3: 89; Ebü'l-Feyz Abdüssettar b. Abdülvehhab Bekrî, *Feyzü'l-meliki'l-vehhâbi'l-müteâli bi-enbâi evâli'l-karni's-sâlis aşer ve't-tevâlî*, thk. Abdülmelik b. Abdullah b. Dehiş (Mekke: Mektebetü'l-Esedî, 2008), 2: 1458.

²²⁶ Bağdâdî (ö. 1338/1920), *Hediyetü'l-arifin*, 1: 43; Habşî, *Câmiü's-şürûh ve'l-havâşî*, 2017, 3: 89.

²²⁷ Abdullah el-Cübürî, *Fihrisu'l-mahtûtâti'l-arabiyye fi Mektebeti'l-Evkâfi'l-Amme fi Bağdâd* (Bağdat: Matbaatü'l-İrşâd, 1393), 3: 376.

²²⁸ Tahrânî (ö. 1356/1937), *Zerî'â*, 6: 123; Habşî, *Câmiü's-şürûh ve'l-havâşî*, 2017, 3: 89.

19- Zeynüddin Dâvûd el-Âyâşî eş-Şâfi'î eş-Şâi'î *Hâşiye âlâ Şerhi's-Şâfiye li'l-Çârperdî*: İstanbul Emel Esin Ktp. nr. Y000522(146vr.)

20- Meçhul *Hâşiye ala Şerhi's-Şâfiye*, Irak Müzesi Ktp. (Müthaf irakî), Hizanetü'l-Âlûsiyye, nr. 8664

21- Meçhul *Hâşiye ala Şerhi's-Şâfiye* Mektebetü'l-Esed (Zahiriye) nr. 18, 65.²²⁹

22- Meçhul *Hâşiye ala Şerhi's-Şâfiye*²³⁰

23- Meçhul *Hâşiye ala Şerhi's-Şâfiye* Burdur İl Halk Ktp. nr. 705

البداية: قوله التصريف لما كان قوله علم شاملا للمقصود وغير المقصود
النهاية: الف والهدّة (?) باء ان كما مر وكذا صلايا والصلاية

Habşî; Tâc Ahmed b. Abdülkadir el-Kaysî'nin (ö. 749/1348), İnâyetüddin Muhammed b. Mümin b. Muhammed Bakır el-İsbahânî'nin (ö. 1074/1663) ve Muhammed Ali b. Muhammed el-Halhalî el-İsbahânî'nin (ö. 1115/1703) yazdığı hâşiyeleri Çârperdî'nin *Şerhü's-Şâfiye*'sine yazılan hâşiyelerden saymıştır. Ancak kaynak olarak kullandığı *Hediyyetü'l-arifin* ve *Zeri'a*'da bu eserler *Şâfiye*'ye doğrudan yapılan hâşiyeler olarak geçmektedirler.²³¹

²²⁹ Brockelmann (ö. 1375/1956), *GAL Supp.*, 1948, 535.

²³⁰ Tahrânî (ö. 1356/1937), *Zeri'a*, 6: 105; Habşî, *Câmiü's-şürûh ve'l-havâşî*, 2004.

²³¹ Habşî *Câmiü's-şürûh ve'l-havâşî*, 2017, 3: 89; Tahrânî (ö. 1356/1937), *Zeri'a*, 6: 105, Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, 7: 70. Bağdâdî (ö. 1338/1920), *Hediyyetü'l-arifin*, 1: 110. İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249), *Şâfiye*, 42; Habşî, *Câmiü's-şürûh ve'l-*

Bazı kaynaklarda Çârperdî'nin *Risâle fi'l-hat ve'l-implâ* adlı eserinden bahsedilmektedir.²³² Ancak karşılaştırıldığında eserin müstakil bir risâle olmadığı *Şerhü'ş-Şâfiye*'nin son kısmının ayrı bir şekilde istinsah edilmesinden kaynaklandığı anlaşılmıştır. Tûnus Milli Ktp nr. 22862'de bulunan Çârperdî'ye ait *Şerhü kitabi't-Ta'rif* adlı eser de *Şerhü'ş-Şâfiye* nüshası olmalıdır.²³³

Bu şerh üzerine ayrıca şevâhid çalışması yapılmıştır: Abdülkadir el-Bağdâdî (ö. 1093/1682) *Şerhu şevâhidi'r-Radî ve'l-Câreberdî*. Bu eser Radî'nin *Şerhü'ş-Şâfiye* adlı eserinin dördüncü cildi olarak basılmıştır.²³⁴ Bağdâdî bu çalışmasını üç aşamalı yapmıştır: ilk olarak sadece beyitleri belirlediği bir nüsha yazmıştır. Bu nüshanın müellif hattı Süleymaniye Ktp. Reîsülküttâb nr. 1177/12 (106a-113a)'de bulunmaktadır.²³⁵

البداية: الحمد لله...وبعد فقد شرحت فيما مضى شواهد شرحي الشافية الحاجية
للمحقق نجم الانمة الرضي الاسترآبادي وللمولى الفاضل الجاربردي
النهاية: وأنشد في الابدال لها اشارير من لحم تتمره ... من الثعالى ووخر من أرائنها

havâşî, 2004, 2: 1070; Ancak bu hata 2017 baskısında düzeltilmiştir. Habsî, *Câmiü'ş-şürûh ve'l-havâşî*, 2017, 3: 89.

²³² Zahirîye Ktp. nr. 54961ت

²³³ Ayrıca burada 836/1432 tarihli *Şerhü'ş-Şâfiye* nüshası da mevcuttur. *Fihrisü'l-mahtûtât [Dâriü'l-Kütübi'l-Vataniyye bi'Tânus]*, 7: 172.

²³⁴ Nazif Hoca, "Abdalqadir b. Omar Al-Bağdadi'nin Eserlerinin İstanbul'daki Yazmaları", *Şarkiyat Mecmuası*, 4 (1961): 131.

²³⁵ Diğer nüshaları Reîsülküttâb nr. 1077/6 ve 1177/11, Şehid Ali Paşa nr. 2509 (124b-137b) Şehid Ali Paşa nr. 2836 (82b-95a) Ayrıca sadece Radî'nin şerhinde geçen beyitleri açıkladığı bir eseri de mevcuttur. Süleymaniye Ktp. Reîsülküttâb nr. 1175/5(143a-146b)

Bağdâdî daha sonra bu eserin şerhini yazmaya başlamıştır. Bu şerh Millet Ktp. Feyzullah Ef. nr. 2038’de bulunmaktadır.²³⁶

البداية: فلما فرغت بتوفيق الله من شرح شواهد شرح الكافية لنجم الأئمة الشيخ الرضي الاسترآبادي رأيت ان الحق به شرح ابیات شرح الشافية له ايضا النهاية: وقد استوفينا الكلام على ترجمته وسرد مؤلفاته واحواله في شرح المقصورة ولنختم الكلام بحمد الله ذي الانعام...

Şerh bittikten sonra bu şerhte geçen şairlerin tercemeleri hakkında biyografik bir çalışma kaleme almıştır.²³⁷ Bu çalışmanın bir nüshası Süleymaniye Ktp. Raşid Ef. Nr. 1120’de (182a-182b) bulunmaktadır.

Daha sonra yazılan bazı eserlerin bu şerhin etkisinde kaldığı görülmektedir. Mustafa b. Muhammed el-Üştübî (ö. 1066’dan sonra) *et-Teshîl fi Şerhi’ş-Şâfiye* adlı eseri Çârperdî’nin şerhinden faydalanılarak yazılmıştır. Hatta Hasan el-Osman *Teshîl*’i Çârperdî’nin *Şerhü’ş-Şâfiye*’sinin muhtasarı olarak değerlendirip ayrı bir *Şâfiye* şerhi olarak kaydetmiştir.²³⁸ Ona göre eklediği-çıkardığı önemli birşey olmayıp Çârperdî nüshalarından sayılır. Abdülcélil el-Hanbelî (ö. 1119/1707) de *Şâfiye*’yi nazmedip-şerhettiği *el-Mevâridü’l-‘azbe* adlı eserinde ve İbrahim Germiyânî (ö. 1016/1607) *Şâfiye*’yi nazmedip-

²³⁶ Nüsha 186 varak olup 13 Safer 1080 / 13 Temmuz 1669 tarihinde istinsah edilmiştir. Diğer nüshalar: Süleymaniye Ktp. Reşid Ef. Nr. 1120, Reîsülküttâb nr.1178(255b-375a)

²³⁷ *Fihristü terâcüm’iş-şü’ara ellezine tercentühüm fi şerhi şevâhidi Şerhayi’ş-Şâfiye li’r -Radî ve’l-el-Çârperdî* adlı bu eser için bk. Nazif Hoca, “Abdalqadir b. Omar Al-Bağdadi’nin Eserlerinin İstanbul’daki Yazmaları”, 144; Hüseyin Varol, “Abdülkâdir b. Ömer b. Bâyezid b. el-Bağdâdî el-Hanefî”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (1994): 152.

²³⁸ İbnü’l-Hâcib (ö. 646/1249), *Şâfiye (Dirase kısmı)*, 46.

şerhettiği *el-Fevâidü'l-celîle fî şerhi'l-Ferâidi'l-cemîle* adlı eserinde Çârperdî'yi esas almışlardır.²³⁹

Eserin çok sayıda baskısı tespit edilmiştir. Bu durum yazıldığı tarihten günümüze kadar sürekli okunduğunu gösteren delillerdendir. Çoğunlukla müstakil olarak basılırken daha sonra *sarf mecmuaları* ile birlikte basıldığı, son dönemlerde de tahkiklerinin yapıldığı görülmektedir. Tespit edilen baskıları şunlardır:

Kalküta 1262/1846 (*Şerhü Hâşiyeti'ş-Şâfiye*); Kalküta (Matbatu Nasırî, t.y); Leknev 1262/1846; Tahran 1271/1854; İstanbul: Ali Rıza Efendi Matbaası 1276/1859 (324 sayfa);²⁴⁰ İstanbul 1276/1859; Delhi 1286/1870; İstanbul: Hacı Muharrem Efendi Destigahı, 1293/1876; *Sarf mecmuası* 1298/1881 (kenarlarında kısmen mevcuttur);²⁴¹ Lahor 1304/1886; İstanbul: Abdullah Efendi Matbaası, 1304/1886; İstanbul: Abdullah Efendi Matbaası, 1306/1888; Kanpûr 1309/1891; *Mecmuatü's-Sarf*, nşr. Osman Hilmi Karahisarî, İstanbul: Matbaa-i Amire 1310/1892 (384 sayfa);²⁴² Delhi 1319/1901; *Mecmuatü's-Sarf*, Kahire: Matbaatü'l-Hayriyye 1321/1903; Hind (neşr. Kerim Bahş,

²³⁹ İbrahim el-Germiyânî (ö. 1016/1607), *el-Fevâidü'l-celîle fî şerhi'l-Ferâidi'l-cemîle* (Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2014), 2: 607.

²⁴⁰ Nukrekâr'ın şerhinin kenarında basılan nüshanın bazı örnekleri için: Süleymaniye Ktp. Hasan Hüsnü Paşa nr. 1407; MÜİF Genel, 1845, 4342

²⁴¹ *Fihristü'l-kütübi'l-Arabiyye el-mahfuza bi'l-Kütübhâneti'l-Hidiviyye* (Kahire: Matbaatü'l-Osmâniye, 1307), 4: 16.

²⁴² Aslında iki cilt halinde olup birinci cildi Çârperdî ve şerh-hâşiyeleri, ikinci cildi (1311'de basıldı) Nukrekâr, Zekeriyya el-Ensârî'nin şerhleri ve Germiyânî'nin *Ferâid'*inden oluşmaktadır. Tıpkıbasımları: Alemü'l-Kütüb 1404/1984. İstanbul 1310'un 3.baskısıdır. (Hasan Osman Şâfiye,41), MÜİF Genel nr. 16803; Kahire: Mektebetü'l-Mütenebbî 1988 [İSAM nr. 27420]) Bu baskıda ikinci cildine de Çârperdî denmiş ama Nukrekâr v.dğr. olmalıydı

Matbaatu Darü'l-ulûm, t.y. ama 1940'tan önce); Lahor 1359/1940 (Muhammed Tahir'in *Kifâye* adlı *Şâfiye* şerhi ile birlikte)²⁴³; *Şerhü'ş-Şâfiye* thk. Nebîl Muhammed Ebû 'Amşe (doktora, Cami'atü Dımaşk,1990); *Şerhü'ş-Şâfiye* thk. Rıfat Abdülhamid el-Leysî (doktora Ezher Üniv.);²⁴⁴ *Şerhü'ş-Şâfiye* thk. Hüseyin 'Aydân (doktora, Kûfe, 2009); *Mecmuatü'ş-Şâfiye min ilmeyi't-Tasrif ve'l-Hat*, thk. Abdüsselam Şahin (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye 2014); *Şerhü'l-Çârperdi ale'ş-Şâfiye fi's-sarf* thk. Ali Kemal (Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabî, 1435/2014); *Şerhü'l-Careberdi ale'ş-Şâfiye* thk. Osman Ğazâl (Kahire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-türas, 1436/2015)

Modern dönemde Çârperdi'nin bu eserini esas alan bazı çalışmalar yapılmıştır: Mustafa Abdülkazım Hasnâvî, *Esvaţu'l-luĝaviyye ve zevahiruha 'inde'l-Câreberdi* Amman: Daru Sefa - Darü's-sadık, 1433; Halil Muhammed Sa'îd Mahlef el-Heyti "İtirâzâtü'l-Yezdî ale'l-Câreberdi fi Şerhi'ş-Şâfiye", *Mecelletü Camiati'l-Enbâr* 21 (2012), 74-125; Muharrem Memmedov, *Ebû'l-Mekârim Ahmed b. Hasan b. Yûsuf El-Cârberdi'nin Hayatı Ve Şerhu'ş-Şâfiye fi't-tasrif Adlı Eseri* (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enst.,2013)

²⁴³ Ahmed Han, *Mu'cemü'l-matbuât el-Arabiyye fi şibhi'l-kârreti'l-Hindiyye el-Pâkistaniyye münzü duhûli'l-matbuât ileyhâ hatta am 1980* (Riyâd: Mektebetü'l-Melik Fehd el-Vataniyye, 1421), 96. Hulusi Kılıç, "eş-Şâfiye", *DİA*, 38: 247

²⁴⁴ Hasan Ahmed el-Osman, *Şerhü-ş-Şâfiyeti li'l-Hadr el-Yezdî* (Camiatü Ümmi'l-kura, 1996), 1: 17.

23. eş-Şükûk ale'l-Hâcibiyye

İbnü'l-Hâcib, Zemahşerî'nin *Mufasssal*'ını esas alarak nahiv kısmını *el-Mukaddimetü'l-kâfiye*, sarf kısmını da *el-Mukaddimetü's-Şâfiye* adı ile yeniden değerlendirmiştir. *Kâfiye* âlimlerin dikkatini çekmiş hakkında çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu eser üzerine erken dönemde yapılmış çalışmalardan biri de Çârperdî'nin *Şükûk ale'l-Hâcibiyye* adlı eseridir. Müellif *Kâfiye*'nin tamamını değil sadece tenkitlere konu olmuş veya kendisinin tenkit ettiği noktaları ele almıştır. Ağırıklı olarak mantık ilmi açısından tenkitler yapılmıştır.

Eserin Nüshaları²⁴⁵

Eserin yedi nüshası tespit edilmiştir. Bazı nüshaların üzerinde bulunan müellif notlarından (minhuvât) eserin okutulduğu ancak sınırlı sayıdaki nüshalarından da yeterince yaygınlaşmadığı anlaşılmaktadır.

1- Lâleli Nüshası: Süleymaniye Ktp. Lâleli koleksiyonunda 3153 numaralı mecmuanın üçüncü risâlesidir. 11b-24b varakları arasında olup her varak yirmi dört satırdan oluşmaktadır. 230x140, 170x100 ebatlarında olup tarihsizdir. Oldukça eski olan nüsha tamir de görmüştür. Adı zahriyede *Es'ile ve ecvibe ale'l-Kâfiye* şeklinde kaydedilmiştir. 1217/1802 tarihli sultan III. Selim'e ait vakıf kaydı ve Muhammed Sâ'id b el-Hâc Muhammed İbn el-Hâc İbrahim el-Mevlevî'ye ait temellük kaydı bulunmaktadır. Kenarlarında bulunan

²⁴⁵ *Şükûk*'un nüshaları kısmı *İbrahim el-Çârperdî Ve Kitâbü'l-Fükûk Fî Şerhi's-Şükûk Adlı Eserinin Tahkiki Ve Tahlili* adlı çalışmamızın 103-106 sayfaları arasında bulunmaktadır. Konunun gereği buraya da alınmıştır.

minhuvât notları nüshanın kıymetini arttırmaktadır. Ancak 21a'dan itibaren yazı stili değişmektedir.

البداية: أحمد اللهم خالق الخلق ... وبعد فهذه سوالات على الكافية ... قال الكلمة إلى
آخره إن قيل اللام للجنس...
النهاية: ... لا يختلُ بخروج الأسد في الرجلِ الشجاع بل يختلُ بدخوله فكذا ههنا،
والله أعلم.

2- Mısır Nüshası: *Şükuk ale'l-Hâcibiyye* adı ile kayıtlı nüsha Dâri'l-Kütübi'l Mısriyye nr. 162'de bulunmaktadır. 802/1399 tarihli bu nüshanın talik hat ile yazıldığı bilgisi mevcuttur.²⁴⁶

3- Manisa Nüshası: “*es-Suelâtü alel-Kâfiye fîn-Nahvi Mea Cevâbihâ*” şeklinde kaydedilen nüsha Manisa Yazma Eser Ktp. 2458 numaralı mecmuanın ikinci risâlesidir. 10b-31a²⁴⁷ varakları arasında olup her varağında satır sayısı 15 ile 27 arasında değişmektedir. 183x135-133x90 mm. Ebatlarında olup Abadî kâğıda talik hatla yazılmıştır. Ayrıca eser şemseli, zencirekli, köşebentli, miklebli, lekeli, kahverengi meşin cilt içindedir. Söz başları kırmızıdır. Eser Ahmed b. Eyca? tarafından 820/1416 yılında istinsah edilmiştir. Hamza Ağa tarafından Manisa'daki Hatuniye Medresesi'ne vakfedilmiştir.

²⁴⁶ Brockelmann (ö. 1375/1956), *GAL Supp.*, 1937, 532; *Fihristü'l-kütübi'l-Arabiyye el-mahfuza bi'l-Kütübhâneti'l-Hidiviyye*, 4: 78; *Fihrisü'l-Kütübi'l-Arabiyye el-mevcûde bi'd-Dâr* (Kahire: Matbaatü Dâri'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1926), 2: 139.

²⁴⁷ Aslında 9b-30a olmalıdır; varaklar numaralandırılırken tek tek yazılmadığı için atlamalar meydana gelmiştir. Ayrıca nüshanın kıymetini gösteren hususlardan biri de nüshanın Manisa'da olmasıdır; çünkü buranın ilme düşkünlüğü ile bilinen Fatih Sultan Mehmed'in şehzâdelik yaptığı yer olması, üstelik bu bölgenin işgallere veya doğal afetlere maruz kalmaması buranın çok eski ve kıymetli yazma eserler barındırmasına vesile olmuştur.

Kenarlarına yer yer tashihler ve nüsha farklılıkları kaydedilmiştir. Harekesiz yazılan nüshada soru-cevap kelimeleri kırmızı ile yazılmıştır.

4- Beyazıt Nüshası: “*Suâlât ale'l-Kâfiye*” adıyla kaydedilen nüsha Genel koleksiyon 6471 numaralı mecmuanın içinde 133b-143b varakları arasındadır. Her varak yirmi dokuz satırdan oluşmaktadır. Ferağ kaydında nüshanın 935/1528 tarihinde istinsah edildiği bilgisi mevcuttur.

5- Bursa İnebey Yazma Eser Ktp. Haraçcıoğlu 1522 numaralı mecmuanın dördüncü risâlesidir. 74a- 89b varakları arasında olup her varak yirmi dokuz satırdan oluşmaktadır. Kısmen harekeli olup konu başlıkları kenara kaydedilmiştir. Zahriyede *hâzihi irâdât ale'l-Kâfiye maa ecvibetiha* adıyla yanlışlıkla Ebü'n-Nasr Ali el-Henkî?'ye nispet edilmiştir.

6- Ahmediye nüshası: Merkezi Dubai'de bulunan Cuma el-Mâcid Center çeşitli yerlerden el yazması eserlerin dijital kopyalarını satın alarak belli ücret karşılığında araştırmacılara göndermektedir. Bu merkezin kayıtlarında Dârü'l-Kütübi'l-Vataniyye Ahmediye nr. 4013 şeklinde kayıtlı olan nüshanın aslı, muhtemelen Suriye'nin Haleb şehrindeki Ahmediye Kütüphanesi'nde ya da Tûnus Zeytûniye'de bulunan Ahmediye Kütüphanesi'ndedir. Bu merkezdeki numarası (rakamü'l-madde) ise 247111'dir.²⁴⁸ *eş-Şükûk ve'l-Fükûk* adını taşıyan

²⁴⁸ Merkezi Cuma el-Mâcid “eş-Şükûk vel'l-Fükûk”
http://www.almajidcenter.org/ar/material_details.php?bId=247111&encQry=U0VMRUNUIGJvb2tzLmlkLCBib29rcy5wYXJhbGxlbF90aXRzZSwgYm9va3MubWF0ZXJpYWxfdlHwZSwgYm9va3MudGI0bGUzIGJvb2tzLmFsdGVybmF0aXZlX3RpdGxILCBib29rcy5wcm9wZXJfdGI0bGVfZmlsdGVyLCBib29rcy5vdGhlc190aXRzZTMzIGJvb2tzLm90aGVyX3RpdGxIMiwgYm9va3Mub3RoZXJfdGI0bGUxLCBib29rcy5zdGF0ZW1lbnRfb2ZfcmVzcG9uc2UsIGJvb2tzLmxhd

bu nüshanın ilk - son cümlelerinden ve ebatlarından sadece *Şükûk* nüshası olduğu anlaşılmaktadır. Abdülkerim b. Nasîrülhâfız tarafından 996/1587 yılında istinsah edilmiştir. 36 varak olup her varağında on beş satır bulunan nüsha nesih hatla yazılmıştır.

7- Zahiriye Nüshası: Müellifi meçhul olarak kaydedilen nüsha Şam Mektebetü'l-Esed el-Vatanî (Zahiriye Ktp.) Genel-7462 numarada kayıtlıdır. Nüshanın adı *Es'ile ale'l-Kâfiye*²⁴⁹ şeklindedir. 14 varak olup her varak 23 satırdan oluşmaktadır. Sözbaşlarının kırmızı ile işaretlendiği nüshanın kenarlarında da talikat ve tashihler bulunmaktadır. Aslı ile mukabe edilmiş bu nüsha, az harekeli olup 15,5x1,5 ebatındadır. İlk ve son cümleler karşılaştırılınca *Şükûk* nüshası olduğu anlaşılmaktadır.

Ankara'da Türk Dil Kurumu Kütüphanesi'nde B000004-04 (115b-119b) numarada “*Şükûk ale'l-Hâcibiyye (kitâb şerhu kitâbi't-tasrîf)*” adı ile kayıtlı bir nüsha bulunmaktadır. Müellif adı da “Ahmed

GluX25hbWUsIGJvb2tzLmVuX25hbWUsIGJvb2tzLmJyb2FkX25hbWUgIEZS
T00gYm9va3MgV0hfUkUgKCBib29rcy50aXRrZSZAgtEILRSAnJdin2YTYtN
mD2YjZgyUnICBPUiBib29rcy5wYXJhbGxlbF90aXRrZSZAgtEILRSAnJdin2Y
TYtNmD2YjZgyUnICBPUiBib29rcy5hbHRlcm5hdG12ZV90aXRrZSZAgtEILR
SAnJdin2YTYtNmD2YjZgyUnICBPUiBib29rcy5vdGhlc190aXRrZTEgIEJS0
UgJyXYp9mE2LTZg9mI2YMIJyAgT1IgYm9va3Mub3RoZXJfdG10bGUyICB
MSUtFICcl2KfZhNi02YPZiNmDJSgIE9SIGJvb2tzLm90aGVyX3RpdGxIMiA
gTEILRSAnJdin2YTYtNmD2YjZgyUnICBPUiBib29rcy5wcm9wZXJfdG10bG
VfZmlsdGVyICBMSUtFICcl2KfZhNi02YPZiNmDJSgIE9SgIEFORCBib29rcy
5lb19uYW1lID0gJ01hbnVzY3JpcHQnICBHUk9VUCBCWSBib29rcy5pZA==
¤t=2&total=19&in=1&by=1&how=1 (28.09.2018)

²⁴⁹ Hımsî, *Fihrisu mahtutâti Dâri'l-Kütübi'z-Zâhiriyye*, 2: 8; Ebû Amr Cemâleddin Osman b. Ömer b. Ebî Bekr İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249), *el-Kâfiye fi'n-nahv*, thk. Tarık Necm (Cidde: Mektebetü Dâri'l-Vefâ, 1986)., 46 (Muhakkikin önsözü); http://www.alassad-library.gov.sy/Search_makhtotat2013.php (29.08.2018)

b. Hüseyin el-Cabiriddi” şeklinde kaydedilmiştir.²⁵⁰ El yazmasının tavsifinde eserin *Kâfiye* şerhi olduğu ve 746/1346 tarihinde istinsah edildiği belirtilmiştir. Ancak yapılan incelemede eserin *Şükûk* nüshası değil Çârperdî’ye ait *Şerhi’ş-Şâfiye* adlı eserinin mukaddimesi olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca Süleymaniye Ktp. Fatih 4989 numaralı mecmuanın ikinci eseri *Şükûk ale’l-Hâcibiyye* adı ile Çârperdî’ye nispet edilmiştir.²⁵¹ Ancak ilgili yerde onun *Risâle alâ mes’eleti’l-kuhl* adlı eseri bulunmaktadır.

Bu eser hakkında iki çalışma tespit edilmiştir. Bunlardan biri müellifin muhtemelen kendi eserini okuturken kaydettiği notlardan (*talik*) meydana gelen *el-Emâlî* adlı çalışmasıdır. Bu eserin varlığından oğlu İbrahim bizi haberdar etmektedir.²⁵² Fakat o bu eserden bahsetmesine rağmen maalesef nakiller yapmamaktadır. Onun bahsettiği bu notlar muhtemelen Lâleli nüshası üzerinde bulunan notlar ile aynıdır. İkinci çalışma ise müellifin oğlu İbrahim el-Çârperdî’ye ait olan *Kitâbü’l-fükûk fî şerhi’ş-Şükûk* adlı çalışmasıdır.²⁵³ Son çalışma ise yaptığımız tahkik çalışmasının üçüncü bölümünde *Şükûk ale’l-Hâcibiyye* çeşitli açılardan incelenmiştir.

Habşî, Tûnus Milli Ktp. nr. 4066’de Çârperdî’nin *Şükûk* adlı eseri üzerine İbn Cemâa’nın bir hâşiyesi bulunduğunu söylemiştir.²⁵⁴ Ancak

²⁵⁰ Müjgan Cunbur v.dğr., *Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yazma Eserler Katalogu* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1999), 254.

²⁵¹ Mehmet Şener, “Çârperdî”, *DİA*, 8: 231.

²⁵² Çârperdî (ö. 760/1359’dan sonra), *Fükûk*, 14a.

²⁵³ Eser hakkında doktora çalışması yapılmıştır: Bilin, *İbrahim el-Çârperdî Ve Kitâbü’l-Fükûk Fî Şerhi’ş-Şükûk Adlı Eserinin Tahkiki Ve Tahlili*.

²⁵⁴ Habşî, *Câmiü’ş-şürûh ve’l-havâşî*, 2017, 3: 654.

kaynağa müracaat edildiğinde bu nüshanın Çârperdî'nin *Şerhü'ş-Şâfiye*'sine yazılan bir hâşiye olduğu anlaşılmıştır.²⁵⁵

VII.DİĞER ESERLERİ

24. *Havâşî'l-Metâli*'

Bu eser de İbrahim el-Çârperdî'nin naklettiği listede mevcuttur.²⁵⁶ Hakkında bilgi olmadığı için eser adından yola çıkarak iki ihtimalden söz etmek mümkündür. Bu durum da eser, ya Beyzâvî'nin *Ṭavâli*' eserine Ebü's-Senâ Şemseddin Mahmûd b. Abdurrahman b. Ahmed İsfahânî'nin (ö. 749/1349) yazdığı *Meṭâli 'ü'l-enzâr* adlı eserine ya da Sirâceddin el-Urmevî'nin (ö. 682/1283) mantığa dair *Meṭâli 'ü'l-envâr* adlı eserine yazılmış bir şerh olabilir. Ancak İsfahânî'nin, eserini Memlûk Sultanı Melikünnasır Muhammed b. Kalâvûn (ö. 741/1341) adına telif etmesi²⁵⁷ bu nispeti biraz zayıflatmaktadır.

25. *Şerhu'l-İşârât*

Bu eser de İbrahim el-Çârperdî'nin naklettiği eserlerdendir.²⁵⁸ Henüz nüshası tespit edilemediği için bu eserin de muhtevası bilinmemektedir. Bununla beraber burada iki ihtimal söz konusudur: Birincisi bu eser Rükneddin Muhammed b. Ali el-Cürçânî el-Hillî'nin 729/1329 yılında Meşhed'de tamamladığı *el-İşârât ve't-tenbihât fî*

²⁵⁵ *Fihrisü'l-mahtûtât [Dârü'l-Kütübi'l-Vataniyye bi'Tânus]*, 5: 14; Habşî, *Câmiü'ş-şürûh ve'l-havâşî*, 1425, 2: 1421; Aynı hata yeni baskıda da tekrar etmiştir: Habşî, *Câmiü'ş-şürûh ve'l-havâşî*, 2017, 3: 655.

²⁵⁶ Sübkî (ö. 771/1370), *Tabakât*, 10: 70.

²⁵⁷ Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657), *Keşfü'z-zünûn*, 2: 1116.

²⁵⁸ Sübkî (ö. 771/1370), *Tabakât*, 10: 70.

'ilmi'l-belâğa²⁵⁹ adlı eserinin şerhi olabilir; çünkü bu eser dönemin tahkik anlayışına uygun biçimde Sekkâkî ve diğer belağat âlimlerine tenkitler yöneltmektedir. Bu metodu Çârperdî de *Şükûk ale'l-Hâcibiyye* adlı eserinde kullanmıştır. Ayrıca onun *Miftâhü'l-'ulûm*'a hâşiye yazması da bu ihtimali güçlendirmektedir. Diğer ihtimal ise o dönemde Tebrîz'de aklî konuların (ma'kûlât) gelişmiş olmasından dolayı çok okutulan²⁶⁰ İbn Sînâ'nın (ö. 428) *el-İşârât ve't-tenbihât* adlı eserinin şerhi olmasıdır.

26. Şerhü'n-Nikâti'z-żarûriyyeti'l-erba'îniyye

Burhaneddin Muhammed b. Muhammed en-Nesefî (ö. 687/1289)²⁶¹ hilaf ilmi ile alakalı *en-Nikâtü'z-żarûriyyetü'l-erba'îniyye* adlı

²⁵⁹ Muhammed b. Ali el-Cürcânî (ö.726/1325'den sonra), *el-İşârât ve't-tenbihât fî 'ilmi'l-belâğa*, thk. Abdülkadir Hüseyin (Meydanü'l-Übirâ [Opera Meydanı, Kahire]: Mektebetü'l-âdâb, 1997), ج. Müellifin hayatı için Bk. Muhsin el-Emin, *A'yânü's-Şia*, 9: 425-426; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, 3: 536.

²⁶⁰ Örneğin Tebrîz'de yazılmış bir şerhi için bk. Muhammed b. Abdülvahid et-Tebrîzî *Şerhu Hutbeti'r-Reis İbn Sînâ*, Köprülü Ktp. Mehmed Asım Bey nr. 238.

²⁶¹ Nesefî'nin yazdığı eserlerin konularının birbirlerine yakın olması ve el yazması halinde olmaları karışıklıklara sebep olmuştur. Çârperdî'nin şerhini bulabilmek için bu eserlerin tamamı gözden geçirilmiştir.

Fusul=*el-Mukaddimetü'n-nazar* (cedel ilmi): Reîsülküttâb1203/1(1-11), Çorum Hasan Paşa Yazma Eser Ktp. nr. 1071, Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa nr. 2303-3(81-93vr), Süleymaniye Ktp. Lâleli nr. 739/1(1-20)

البداية: الحمد لله رب العالمين ... وبعد فالأزم على المناظر بتحرير المباحث وتقديم الإشارة إليها
النهاية: على ذلك التقدير وإيا ما كان يكون واقعا على هذا التقدير ولا يلزم اجتماع التقيضين في الواقع أو على ذلك التقدير وإنه منتف

1-Musannıf şerhi:

البداية: الحمد لله رب العالمين ... وبعد فالأزم على المناظر بتحرير المباحث والمناظر هو الذي يناظر غيره
من المناظر

النهاية: فلا يمكن ان لا يكون المتحقق في نفس الامر متحققا على ما ذكرنا من التقديم وهو المطلوب
2-Şemseddin Muhammed b. Eşref es-Semerkindî: Süleymaniye Ktp. Ragıb Paşa Nr. 1297-1(39vr); Şehid Ali Paşa nr. 2303-1(40vr). [Bu eserin mukaddimesi ayrıca şerhedilmiştir: Topkapı Sarayı Ktp. III. Ahmed nr. 1259/2 müellifi meçhul, *Şerhu şerhi mukaddimeti'n-Nesefi*; aynı şekilde müellifi meçhul *Şerhu şerhi*

- mukaddimeti'n-Nesefi* Süleymaniye Ktp. Fatih 3087, Reîsülküttâb 1203/7(40-79, 722 tarihli)]
- البداية: الحمد لله رب العالمين ... وبعد فان السعادات العاجلة والكرامات/العرياب الأجلة منوطة باكتساب العلم
النهاية: مع عدم دلالته على ثبوته في الواقع
- 3-Müellifi meçhul, Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa nr. 2303-2,(730 tarihli, 40-79vr.); Topkapı Sarayı Ktp. nr. 3371-2
- البداية: عونك اللهم احمد البناء الجميل وحمد الله الشاء عليه بصفاته الحسنی
النهاية: محققنا على ما ذكرنا من التقدير وهو المطلوب
- 4-Nu'mân el-Harizmî *Vüsûlü'n-Nu'mânî fi şerhi Fusûli'l-Burhânî* Süleymaniye Ktp. Ayasofya nr. 1006 (119a-133b), Lâleli 739/2(21-83), Konya Bölge Yazma Eser Ktp. 4458/1(Konya Bölge Yazma Eser Ktp. Isparta İl Halk 1911/1
- البداية: بعد حمد الله الذي لا تخيب قاصده...يقول نعمان الخوارزمي...لما كان المختصر المعروف بالفصول
... قوله وبعد فالأزم على المناظر اعلم انا قبل الخوض في المقصود
النهاية: من المباحث الشالفة في الفصول السابقة وليكن هذا آخر ما ... ايراده في شرح هذا المختصر مع اشعار القلب وتوجه النفس الى علوم اخرى
- 5-Müellifi meçhul *Me'ârikü'l-fuhûl fi şerhi'l-Fusûl* Süleymaniye Ktp. Reîsülküttâb 1203/12(150-177)
- البداية: الحمد لله الذي أضاء سماء عقول الحاضر..وبعد فهذه فوائد سمح بها الزمان...فالأزم على المناظر قال بعض الشارحين انا قبل الخوض النهاية:يلزم تحقق التلازم في بعض الموارد مع اتقانها بالكلية وح لا يلزمه حكمه ثبوت المطلوب وانه ظاهر
- Menşeu'n-nazar* (*Fusûl'un* geliştirilmiş hali): Reîsülküttâb 1203/2 (11b-15a), Şehid Ali Paşa 2303/4, 94-96vr,
- البداية: الحمد لله رب العالمين العاقبة... وبعد فالدلائل في المسائل والمختلفة فيها اما النقلية كالكتاب
النهاية: فاعتبروا يا اولي الاباب فان السعادة لاهل الاعتبار والحمد لله رب العالمين
- 1-Muhammed el-Keşfi: Süleymaniye Ktp. Ragıb Paşa 1297-4(91-107vr); Topkapı Sarayı Ktp. nr. 3371-1[eserin başı uygun (Şeşen musannıfa nispet ediyor: Ramazân Şeşen, *Muhtârât mine'l-mahtûtâti'l-Arabiyyeti'n-nâdire fi mektebâti Türkiyâ* (İstanbul: İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı [İSAR], 1997), 322.
- البداية: الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين.. وبعد فان منشأ النظر وان كان بحسب الصورة من المختصرات
النهاية: فذلك باتجرد والتفكر كذلك
- 2-Müellifi meçhul: Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa nr2303-5(97-111vr), Reîsülküttâb nr. 1203/8(80-94)
- البداية: الحمد... الطاهرين وبعد فان تدقيق الدلائل وتحقيق المسائل لايتصور الا بوجه المباحثات وتقرير المقدمات
- النهاية : هى الوسيلة الى تحقيق الابحاث وتدقيقها وتاليف الكتاب(وتركب الحجج) والدلائل
- 3-Müellifi meçhul Topkapı Sarayı Ktp. III. Ahmed nr. 1316(katalog no:3874), Süleymaniye Ktp. Hasan Hüsnü nr. 1229
- البداية: ان اول نفايس تجلى فيها عرائس ايكار الافكار ..اما بعد لما كان من طلبات الطلبة المترددة الى مجالس الدراسة..
- 4-*Risâle fi'l-cevâb an itirâzâtî'lleti evredeha şârihu Menşei'n-nazar* Süleymaniye Ktp. Reîsülküttâb 1203/9 (96-103)
- البداية: الحمد لله الذي جعل كواكب ...

bir eser yazmıştır.²⁶² Bu eserde Nesefî, İmâm-ı Âzam ile İmâm Şâfi'î arasındaki ihtilâflı kırk meseleyi ele almıştır.²⁶³ Hanefi mezhebi

فانه اكرم مأمول وذلك اعز مسؤول

²⁶² Kâtib Çelebî *istikşaat fi'n-Nikât* adlı eserin cedel hakkında olduğunu söylemektedir (جمع فيه النكات الأربعينية). Burada ayrıca müellifin adını İbrahim b. Muhammed şeklinde vermektedir. Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657), *Keşfü'z-zünûn*, 1: 80.; Eserin adı *Şerhü'n-Nikati'z-zarûriyyeti'l-arbainiyye* şeklindedir. *el-Fihri'sü'ş-şâmil: Fıkh*, 5: 624.; Matbu kataloğunda ise adı *Şerhü'n-Nikâti'l-arba'iniyye* şeklindedir. *Defter-i Kütübhâne-i Es'ad Efendi* (İstanbul: Mahmûd Bey Matbaası, 1262), 48. Tartışma ve cedel metodunun kullanıldığı bu küçük eserin başka şerhleri de vardır. 1-Musannıf şerhi: Vezir Hârûn b. Sâhib Şemseddin Gıyâseddin'e sunulmuştur. Süleymaniye Ktp. Nuruosmaniye nr. 1310 (169 vr.) her madde (ustukus) ayrı ayrı yeni bir eser gibi şerhedilmiştir. Yani bir sonraki sayfadan ve hamdele salvele ile başlamaktadır. İlk madde 13 varaktır. Diğer nüsha Beyazıt Ktp. Cârullah Efendi nr. 2106/2'te (166-244 vr) bulunmaktadır.

البدایة:وبالله العون والعصمة والتوفيق [الى الله تعالى عنا و عن جماعة المسلمين ولا حول] الحمد لله الذي أعلى معالم أعلام العلماء... وبعد فقد التمس مني في أوائل التحصيل طائفة من الطلبة العلم عظيم قال قال علماؤنا النية في الوضوء ليست بشرط لجواز الصلاة (شَشْنُ:.....) النهاية(الاستقص الاول):على تقدير الوجوب عدم الوجوب نهاية الكتاب: فانا نحكم بانه نفع ذلك وذلك في الغير من الصور فاعتبر بما عرفت

2-Sa'd b. Ali es-Semerkindî Süleymaniye Ktp. Fâtih nr. 2200

البدایة: الحمد لله متفرد..يقول سعد بن علي السمرقندي ان كتاب الاربعين

3- Muhammed b. Hüseyin el-İsferâyînî (Bir zaman Tebrîz'de kalmış): Süleymaniye Ktp. Ragıb Paşa nr. 1297-3 (53-86 vr. 761 tarihli, bu nüsha Süleymaniye kataloglarında Çârperdi'ye nispet edilmektedir.), Nuruosmaniye nr. 1889/2(23-82), Nuruosmaniye nr. 1337/1 (72vr., 711, Hocend), Reisülküttâb nr. 1203/11(105-150, 728 tarihli kenarda Çârperdi'den alıntı bulunmaktadır), Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa nr. 2303/6 (112-156 vr.), Süleymaniye Ktp. Lâleli nr. 2243/4 (81-148)

البدایة: الحمد لله رب العالمين وبعد فان النظر في العلوم العقلية والمعاني القطعية يشعل القرائح..قال علماؤنا..النية القصد وههنا قصد المتوضى

النهاية: اذ لو لم يتحقق اصلا يلزم افتقاره الى الثاني والتقدير بخلافه.. يسمى كل عسرا استقصا

4-Matla'u'l-yakîn fî şerhi Nüketi'l-erba'in [etekte nikât şeklinde] Mesud b. Muhammed el-Harizmî Süleymaniye Ktp. Nuruosmaniye nr. 1337/2(73-121)

البدایة: الحمد لله الذي نور بصائر أهل الاعتبار بكحل النظر وفجر..يقول مسعود بن محمد بن علي البشحواني..اما بعد فان اشرف المناقب اكتساب العلوم واعلى المرادالوقوف النهاية: مما تحقق هذه المنافاة لانه كلما يتحقق المقترض؟ الافتراض فيكون الافتراض يدور؟

²⁶³ Eserin nüshaları: Süleymaniye Ktp., Reisülküttâb Mustafa Efendi, nr. 1203/6(17-39); Süleymaniye Ktp. Lâleli, nr. 2243/3(56-81vr); Süleymaniye Ktp. Ragıb Paşa nr. 1297/2(39-52); Süleymaniye Ktp. Nuruosmaniye nr. 1889/1(22vr)

البدایة: قال علماؤنا النية في الوضوء ليست بشرط لجواز الصلاة قال الشافعي النهاية: بدون النية وقد تحقق هذا بدون الاول فى الاجمال/الجملة و هذا ظا

hakında da ciddi malumat sahibi olan Şâfi'î âlim Çârperdi de bu esere bir şerh yazmıştır.

Gazâlî ve sonrasında ciddi gelişme kaydeden hilâf ilmi Çârperdi'nin yaşadığı Tebrîz ve civarında önem verilen bir ilim dalıdır. Bölgedeki hemen her fakih ve kelamcının bu ilimle ilgilendiği, bazılarının eserler verdiği bilinmektedir.²⁶⁴ Burhaneddin en-Neseffî'nin Tebrîz ve civarında dersler vermesi de bu ilmin gelişmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca onun Tebrîz'de ders verdiği meçhul bir talebesinden bahsedilmektedir.²⁶⁵ Neseffî'nin bir eserini şerhettiği göz önüne alındığında²⁶⁶ bu şahsın Çârperdi ya da Muhammed b. Hüseyin el-İsferâyînî olması muhtemeldir. Zira adı *ustukussât* olarak da geçen bu esere Çârperdi'nin bir şerh yazdığı oğlu İbrahim tarafından ifade edilmektedir.²⁶⁷ Çârperdi şerhinin tek nüshası tespit edilmiştir.

Şerhü Nukti'l-erba'in adıyla kaydedilen nüsha Manisa İl Halk Ktp. nr. 467'de bulunmaktadır. Eser Muhammed b. Mahmûd el-Ömerî tarafından 756/1355 tarihinde istinsah edilmiştir. 140 varak olup her varağı yirmi bir satırdan oluşan eserin kenarlarında da tashihler bulunmaktadır. Zahriyede *Min telifâti'l-Câreberdi li'l-usûli'l-fikh*

²⁶⁴ Hatta bu ilim dalında talika yazmanın bir tür bitirme tezi mahiyetinde olduğu belirtilmiştir. Abdurrahim Bilik, *Fıkhın Bir Alt Disiplini Olarak İlmü'l-hilâf* (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 56.

²⁶⁵ Şükrü Özen, "İlm-i Hilâf yahut Fukahâ Metoduna Göre Cedel Hakkında Klasik Bir Metin: Menşeü'n-Nazar", *Makâlât*, 2 (1999): 176.

²⁶⁶ Süleymaniye Ktp. Reîsülküttâb, nr. 1203, 105b

²⁶⁷ Sübkî (ö. 771/1370), *Tabakât*, 10: 70. Ancak Neseffî araştırmalarında ne bu Meçhul talebeden ne de Çârperdi'ye nispet edilen bu nüshadan bahsedilmektedir.

kaydı düşünülmüştür. Talebeler gözetilerek yazılmış, kolaylaştırıcı, nüktelerini ortaya çıkaran bir şerh olması hedeflenmiştir.

البداية: الحمد لله الملك الديان... والصلاة على خاتم الأنبياء ... الإنس والجان وعلى آله وأصحابه... والأنصار الذين... ونصروا بالرحمة والرضوان أما بعد فيقول أحمد بن الحسن الجاربردي لما رأيت خواطر أكثر طلبة العلم متعلم بالنكت الأربعين ... النهاية: وقد تحقق هذا الافتقار إذا لم يكن الأول في الجملة متحققا كما عرفت فوجب ان يتحقق لاول في الجملة وهذا ظاهر

VIII. ÇÂRPERDÎ'YE NİSPET EDİLEN ESERLER

27. *Hâşiye alâ Halhâlî alâ Muhtasari''l-müntehâ*

İbnü'l-Hâcib'in *Muhtasari''l-müntehâ* adlı eserine Şemseddin Muhammed b. Muzaffer el-Halhâlî el-Hatîbî'nin (ö. 745/1344)²⁶⁸ yazdığı şerhe Çârperdî'nin de hâşiye yazdığı kaydedilmiştir. Ancak kaynaklarda bahsedilmeyen bu eserin nispeti şüphelidir.

Tespit edilen tek nüsha *Şerhu Hâşiye alâ Halhâlî alâ Muhtasari''l-müntehâ* adıyla Emel Esin Kütüphanesi 149 numaralı mecmuanın ikinci eseridir.²⁶⁹ 119b-180b varakları arasında olup her varağında 27 satır bulunmaktadır. 210x160 150x70 ebatlarında olan eserin istinsah tarihi yoktur.

البداية: قوله وعلى كلا التقدير من اي سواء كان الضمير راجعا الى المختصرا او العلم هو اي هذا الاخلا والتقسيم

²⁶⁸ *Halhalî ala Muhtasari''l-müntehâ*'nin bir nüshası Köprülü Ktp. Mehmed Asım Bey nr. 224'te bulunmaktadır.

البداية : قال مص وينحصر في المباديء... أقول معناه ضمير الفاعل المستر في لفظ. النهاية (وهي ناقص من آخره): ومجهولا كونه مسمى للفظ فالمعنى

Ayrıca bu müellifin *Miftâhu'l-'ulûm*'a şerhi vardır. Bk.Musa Alak, *Sekkâkî ve Miftâhu'l-'ulûm Adlı Eseri* (İstanbul, 2011), 65.

²⁶⁹ Mine Esiner Özer, *Dr. Emel Esin Kütüphanesi Kataloğu: (Yazma eserler)* (İstanbul: TEK-ESİN (Türk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Vakfı), 1995), 142.

النهاية (ناقص من آخره): هذا المصنف يزيد الشرط اكتفاء وهذا (...) يكون معلوما من قوله وهكذا فاسم كلي لازم مع ملزومه

28. *Şerhü'l-Lübâb*

Ali Ebû Zeyd, İbrahim el-Çârperdî'nin bu eserden bahsettiğini nakletmektedir.²⁷⁰ Ancak elimizdeki *Seyfü's-şârim* nüshasında ve Sübkî'nin aktardığı metinde bu eserin adı bulunmamaktadır. Muhtemelen Ali Ebû Zeyd Zahiriyî Kütüphanesi'nde bulunan *Seyfü's-şârim* nüshasından bu bilgiyi tesbit etmiştir. Burada Çârperdî'nin *Lübâb* ile hangi eseri kastettiği bilinmemektedir. Zira Lübâb adı ile çok sayıda eser kaleme alınmıştır. Bu ihimallerden birisi de fıkıh ile ilgili bir eser olmasıdır. Onun *Emâlî* nüshasının zahriyesinde *Şerhü'l-Lübâb* adlı fıkıh ile ilgili bir eseri kullandığını ifade etmesi bu şerhe hâşiye yazmış olabileceğini düşündürmektedir. Bu durumda şerh değil hâşiye olması gerekir. Bu ifade ayrıca eserin Şâfi'î fıkıhı ile alakalı olduğunu göstermektedir. Ancak Şâfi'î fıkıhında hem Mehâmilî'nin (ö. 415/1025) hem de Kazvî'nin (ö. 665/1266) aynı adla eserleri bulunmaktadır. Yine bu eserlerin Çârperdî öncesi şerhlerinin de olması konunun muğlak kalmasına sebep olmaktadır.

IX. ÇÂRPERDÎ'YE YANLIŞLIKLA NİSPET EDİLEN ESERLER

Bir eserin müellifine aidiyetinin kesin olmaması nispet sorununu beraberinde getirmektedir. Bu genellikle yazma eserler ile ilgilenen araştırmacıların karşılaştığı bir sorundur. Öncelikle bir yazma eser, herhangi bir müellife aidiyeti kesin olan başka bir yazma veya matbu

²⁷⁰ Ali Ebû Zeyd, "Mevsûatu a'lâmi'l-ulema", 5: 38; Habşî, *Câmiü's-şürûh ve'l-havâşî*, 2017, 3: 797.

bir eser ile aynı ise o yazma üzerindeki kayıtlar veya katalog bilgileri tashih edilerek yazmanın nispeti sağlanmalıdır. Ancak bir eserin herhangi bir müellife aidiyetini kesin biçimde ortaya koymak için genellikle iki yöntem takip edilmektedir. İlki iç tevsiktir. Burada yazmanın bizzat kendisine müracaat ederek, atıfları araştırarak, üslubu gözetilerek eserin müellife aidiyeti ortaya konulur. Diğer yöntem ise dış tevsiktir. Burada müellifin diğer eserlerine, aynı konu ile ilgili daha sonra yazılmış kitaplara, tabakât, tarih, icazet, biyografik veya bibliyografik kaynaklara başvurarak bu nispet kurulmalıdır.

Bu çalışmada eserlerin Çârperdî'ye aidiyetleri her iki yöntem kullanılarak belirlenmeye çalışılmıştır. Çârperdî'ye nispet edilen on yedi farklı esere ait toplam otuz iki nüshanın ona ait olmaması sorunun büyüklüğünü göstermektedir. Sadece eserlerde değil diğer kayıtlarda da nispet problemi olmaktadır. Örneğin 1057/1647 tarihli bir *Şerhü'l-Muğni* nüshası üzerinde Çârperdî'nin temellük kaydı olduğu belirtilmiştir.²⁷¹ Hâlbuki Çârperdî istinsah tarihinden çok önce yaşamıştır. Bunun yanı sıra nüsha üzerinde Maraş müftüsü Ahmed b. Derviş Muhammed'in 1099/1688 tarihli temellük kaydı bulunmaktadır. Çârperdî'ye nispet edilip de ona ait olmadığı anlaşılan eserler şunlardır:

²⁷¹ Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, “Şerhü'l-Mugni (Adana İl Halk Ktp. Nr. 408)” 27.10.2018 <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/serhul-mugni/7928>

1. *Hâşiye ale'l-Keşşâf*

Şanlıurfa İl Halk Ktp. nr. 13'te kayıtlı eser Çârperdî'nin *Keşşâf* hâşiyesi olarak kaydedilmiştir.²⁷² Mücadele sûresinden başlayıp sona kadar olan bu nüshanın başlangıç cümleleri karşılaştırıldığında eserin mezkûr hâşiye değil *Keşşâf*'ın metni olduğu anlaşılmıştır. Bununla beraber kenarlarında bulunan haşiyelerin Çârperdî'ye ait olduğu tespit edilmiştir.²⁷³

Yine İran'da Sipehsâlâr Ktp. Nr. 349'da bu haşiyenin bir nüshasının olduğu kaydedilmiştir.²⁷⁴ Ancak Kütüphanenin kataloğuna müracaat edildiğinde sayfa 349'da Çârperdî'nin *Şerhü'ş-Şâfiye*'sinden bahsedilmektedir.²⁷⁵

2. *Hâşiye alâ şerhihi li'ş-Şâfiye*

Çârperdî'nin *Şerhü'ş-Şâfiye* adlı eserine bir haşiye yazıp yazmadığı tartışma konusudur. Onun eserlerini sürekli geliştirdiği, ilaveler yaptığı anlaşılmaktadır. Çârperdî hayatta iken yazılmış pek çok *Şerhü'ş-Şâfiye* nüshasında zaten müellif notları (minhuvât) mevcuttur. Bu notların mütalaa esnasında talebeler tarafından kaydedildiğini söylemek mümkündür. Ancak müellifin kendi eserine yaptığı bu haşiyelerin daha sonra toplanmış olması zayıf görünmektedir. Böyle bir eseri Çârperdî'ye ilk nispet eden Kâtib Çelebî'dir. O, Fahreddin

²⁷² <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/hasiye-alal-kessaf-an-hakaikit-tenz%C3%AEl/35470> (18.03.2019)

²⁷³ Boyalık, *el-Keşşâf Literatürü (Zemahşerî'nin Tefsir Klasığının Etki Tarihi)*, 85.

²⁷⁴ Murad Tedğût, *Fihrisü'l-mahtûtâtî'l-musavvere, Tefsir ve ulümü'l-Kurân* (Kahire: Ma'hadi'l-Mahtûtâtî'l-Arabiyye, 2013) 1/2: 115

²⁷⁵ İbn Yusuf Şîrâzî - Ziyaeddin Hadaik, *Fihrist-i Kitabhane-i Medrese-i al-i Sipehsâlâr* (Tahran: Meclis-i Şûra-i Milli, 1316), 2: 349.

Hüseyinî Kemâlâtî er-Rûmî'nin *ed-Dürerü'l-Kâfiye fî halli şerhi'ş-Şâfiye* adlı eserinde müellif nüshasını ve üzerindeki hâşiyeleri gördüğünü ifade etmiştir.²⁷⁶ Hasan Osman bu nüshayı Süleymaniye Ktp. Nuruosmaniye'de gördüğünü belirtmiştir.²⁷⁷ Ancak o, yer numarası belirtmediği için böyle bir nüsha henüz tespit edilememiştir. *Şâfiye* ve şerhlerini mecmua halinde neşredenler (İstanbul: Matbaa-i Amire 1310) Hüseyin er-Rûmî'nin gördüğü bu hâşiyeleri ض harfi ile kaydettiklerini söylemektedirler. Ancak bu nispette problem görülmektedir. Bu hâşiyelerin bazıları incelendiğinde bunların Çârperdî'ye değil başka bir muhaşşiyeye ait olduğu anlaşılmaktadır; Zira bu hâşiyelerde Çârperdî'ye tenkitler ve reddiyeler vardır.²⁷⁸ Sonuçta bu hâşiyelerin bir kısmının karşılaştırılması ve 1310 naşirlerinin ifadeleri neticesinde; bu hâşiyelerin Mu'inüddin Safevî'ye ait hâşiyeler olduğu anlaşılmaktadır. Zira naşirlerin tavsif ettikleri nüsha Beyâzıt Kütüphanesi'nde bulunan Safevî'ye ait hâşiyedir. Bu durumda müellife ait *şerhü'ş-Şâfiye haşiyesi* henüz bulunmamaktadır.

Ayrıca Süleymaniye Kütüphanesi Kadızâde Burhaneddin nr.105/2 ve Mehmed Sefayihî nr. 497/3'te *Haşiyeye ala Şerhi'ş-Şâfiye* adı ile kayıtlı eserler de *Şerhü'ş-Şâfiye* nüshalarıdır.

²⁷⁶ Burada İbn Cema ile Hüseyinî Kemâlâtî karıştırılmıştır. Bk.Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657), *Keşfü'z-zünnûn*, 2: 1021. Aynı hatayı 1310 neşrini gerçekleştirenler ve başkaları devam ettirmişlerdir.

²⁷⁷ İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249), *Şâfiye*, 42; Yezdî, *Şerhu Şâfiyeti İbni'l-Hâcib*, (Dirase Kısmı), 1: 17.

²⁷⁸ *Mecmuatü'ş-Şâfiye*, 1: 15, 37; Ayrıca bu tespiti Nebil Ebû Amşe de yapmıştır. Bk. Çârperdî (ö. 746/1346), *Şerhü'ş-Şâfiye (Dirase Kısmı)*, 230-231.

3. *Hâşiye Şerhu Muğni'l-lebîb*

Şirâz Umumi (Milli-yi Fars) Ktp. nr. 133.²⁷⁹ Ancak kaynaklarda Çârperdi'nin böyle bir eserinden bahsedilmemektedir. Mîlânî'nin *Şerhü'l-Muğni*'sine yazılan hâşiyelerden biri olması muhtemeldir. Ayrıca *Muğni'l-lebîb* Çârperdi'nin vefatından sonra yazılmıştır.

4. *Hidâyetü'l-insan li fadli ta'ati'l-imam*

Mevizeye dair bir olan bu eser anonim olarak zikredilmektedir. Topkapı Sarayı Ktp. Bağdat köşkü nr. 94'te bulunan nüshası²⁸⁰ Memlük Sultanı Kansu el-Gavrî (906-922/1501-1516) için Cânberdî tarafından istinsah edilmiştir. Ancak Topkapı Sarayı Kütüphanesi yazmalarını dijital olarak temin eden Kahire Yazma Eserler Kurumu (Me'hadî'l-Mahtutati'l-Arabiyye) eseri el-Mülûk Câreberdî'ye nispet etmiştir.²⁸¹ Müstensihin müellif zannedilmesi sonucu böyle bir hatanın oluşması kuvvetle muhtemeldir.

5. *Muhtasaru'l-Avâmili'l-Mie*

Amasya Beyazıt Ktp. 1507 numaralı mecmuanın dördüncü risâlesidir (38b-40b). Süleymaniye kataloglarında Çârperdi'ye nispet edilmektedir. İbrahim b. Yûsuf tarafından 1265/1848 yılında istinsah edilmiştir.

البداية: فان العوامل في النحو على ما الفه الشيخ مائة عامل وهي تنقسم الى قسمين

..

²⁷⁹ Dirayeti, *DENA*, 4: 290.

²⁸⁰ Karatay, *Topkapı Arapça yazmalar kataloğu*, 3: 207.

²⁸¹ Kahire Yazma Eserler Kurumu (Me'hadî'l-Mahtutati'l-Arabiyye), "en-Nedim: kâ'idetü beyânâtî'l-mahtût", 10.09.2018, <http://alnadeem-malecso-db.cf/cgi-bin/koha/opac-MARCdetail.pl?biblionumber=20255>

النهاية: ورافع الفعل المضارع نحو يضرب زيد

6. *Risâle alâ Mes'eleti'l-kuhli mine'l-Kâfiye*

Kahire Ezheriyye Ktp. 27749 (1927) numaralı mecmuada 105-113 varakları arasında bulunan nüsha Çârperdi'ye nispet edilmiştir.²⁸² Ancak nüsha karşılaştırıldığında ona değil talebesi Necmeddin Sa'îd'e ait olduğu anlaşılmıştır.

7. *el-Muğrib fi tertîbi'l-mu'rib*

Konya Bölge Yazma Eserler Ktp. Nr.8204/2'de bulunan bu eser Süleymaniye kataloglarında Çârperdi'ye nispet edilmiştir. Ancak onun bu isimde bir eserinden bahsedilmediği gibi mezkûr eserin müellifi de Mutarrizî'dir (ö. 610/1213).

8. *Risâle fi'l-Mantık*

Hacı Selim Ağa Ktp. 663 numaralı mecmuanın 30-50 (aslında 25a-45b) varakları arasındaki dördüncü risâlesidir. Karabulut'un kataloğunda ve İSAM kayıtlarında nüsha Çârperdi'ye nispet edilmiştir.²⁸³ Ancak Çârperdi'nin böyle bir eserinden bahsedilmemektedir. 25a'da Çârperdi'ye yapılan bir atfın bu hataya sebep olduğunu söylemek mümkündür.²⁸⁴

²⁸² *Fihrisü'l-Ezheriyye*, 4: 202.

²⁸³ Karabulut, *Mu'cemü'l-mahtutât el-mevcude fi mektebât İstanbul ve Anadolu*, 1: 104; kataloğunda meçhul olarak geçmektedir. *Defter-i Kütübhâne-i el-Hâc Selim Ağa* (İstanbul: (A. Asaduryan) Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1310), 123-124.

²⁸⁴ Ayrıca ferağ kaydında eserin adı *Derâirü eş'ar* olarak geçmektedir

البداية: الحمد لله الكاشف للضرائر واقف على السرائر
النهاية: أقمنا بها يوما وقت الترحل خاسر

9. *es-Sirâcü'l-Vehhâc fi'l-keîâmî alâ ehâdîsi'l-Minhâc*

Beyazıt Ktp. 7951 numaralı mecmuanın 134a-140a varakları arasında bulunan eser Karabulut'un katalogunda ve İSAM kayıtlarında Çârperdi'ye nispet edilmiştir.²⁸⁵ Eser Tâceddin es-Sübki'nin *el-Kelâm alâ ehâdîsi'l-Minhâc* adlı eseridir.

10. *Şerh-i Bina*

Ankara Milli Kütüphane FB 46 numarada kayıtlı eser "Çârperdi"ye nispet edilmiştir. Zahriyesinde de Çârperdi'ye ait olduğu kaydedilmiştir. Ancak eser incelendiğinde Çârperdi'ye ait olmadığı kesindir. Zira müellifi 1159/1746 tarihinde İzmir'de Mustafa Efendi Medresesi'nde²⁸⁶ nüshasını temize çektiğini belirtmektedir.²⁸⁷

11. *Şerhü'l-Kâfiye*

Bu isimle Çârperdi'ye nispet edilen eserin iki nüshasından bahsedilmiştir:²⁸⁸ İlki, Süleymaniye Ktp. Fatih 4989 numaralı mecmuanın ikinci eseridir (130-248 vr.). Bu eser katalogunda da

²⁸⁵ İSAM kayıtlarında numarası 7951 iken Karabulut 7961 olarak kaydetmiştir. Karabulut, *Mu'cemü'l-mahtutât el-mevcûde fi mektebât İstanbul ve Anadolu*, 1: 104.

²⁸⁶ İzmir medreselerini ele alan bir çalışmada bu medresenin adı tespit edilememiştir. Bk. Münir Aktepe, "İzmir Şehri Osmanlı Medreseleri Hakkında Ön Bilgi", *Tarih Dergisi*, 26 (2011): 97-118.

²⁸⁷ Ankara Milli kütüphane nr. FB [Fahri Bilge] - 46, 38a.

البداية: أحمد حمدا لله الذي علم قواعد التصريف ...
النهاية: وأما بدل الكل من هذا البيت

Bu nüsha "Muslihiddin Lâzi"ye nispet edilen Kütahya nüshası (Vahid Paşa İl Halk Kütüphanesi nr. 860) ile Sürûri'ye nispet edilen Şam nüshası (Zahiriye Ktp. Nr. 6606 (Himsî, *Fihrisu mahtutâti Dâri'l-Kütübi'z-Zâhiriyye*, 1: 484.) ile aynıdır. Ancak karşılaştırıldığında eserin ikisine de ait olmadığı anlaşılmaktadır.

²⁸⁸ Karabulut, *Mu'cemü'l-mahtutât el-mevcûde fi mektebât İstanbul ve Anadolu*, 1: 104.

belirtildiği gibi²⁸⁹ *Şerhü’ş-Şâfiye* nüshasıdır. Eser Süleymaniye ve İSAM kayıtlarında da yanlışlıkla *Şerhu’l-Kâfiye* şeklinde kaydedilmiştir. Diğer nüsha olan Süleymaniye Ktp. Çorlulu nr. 414’te ise Mîlânî’nin *Şerhü’l-Muğnî* adlı eseri bulunmaktadır.

12. *Şerhü’l-Muğnî*

Topkapı Sarayı Ktp. nr. 2189’da kayıtlı nüsha “Ahmed b. el-Hasan b. İbrahim el-Carberdi eş-Şâfisi”ye nispet edilmiştir.²⁹⁰ Ancak eser talebesi Muhammed b. Abdurrahim el-Mîlânî’ye aittir.²⁹¹

13. *Şerhu Muğnî’l-lebîb*

Süleymaniye Ktp. Lâleli nr. 3429, 3430 ve Atıf Efendi Ktp. Nr. 2614’te bulunan nüshalar *Şerhu Muğnî’l-lebîb* adı ile Çârperdi’ye nispet edilmiştir.²⁹² Ancak her üç nüsha da Mîlânî’nin *Şerhu’l-Muğnî* adlı eseridir.

14. *Şerhü’n-Nikâti’z-zarûriyyeti’l-erba’îniyye*

Bu eserin iki nüshası Çârperdi’ye yanlışlıkla nispet edilmiştir:

²⁸⁹ *Deftter-i Küttübhâne-i Fatih*, 285.

²⁹⁰ Karatay katalogda Mîlânî’ye nispet etmiş (Karatay, *Topkapı Arapça yazmalar katalogu*, 1: 114.) olmasına rağmen Topkapı’nın internet sayfasında sehven Çârperdi’ye nispet edilmiştir. https://topkapisarayi.gov.tr/tr/yazma-eserler?field_adi_value=&field_bolum_value=&field_ciltsayfa_value=&field_dil_value=&field_envanter_value=2189&field_konu_value=&field_yayintarihi_value=&field_yazar_value=&field_yazituru_value=

²⁹¹ Princeton Üniv. Ktp. Garrett 2135 numaralı mecmuanın ikinci risâlesi *Şerhü’l-Muğnî fi’n-nahv* adı ile Abdullah b. Fahreddin el-Hüseynî’ye nispet edilmektedir Muhammed Ayış, *Fihrisu’l-mahtûtâtî’l-arabiyye fi camiati Brinstûn*, 2: 267.

²⁹² Karabulut - Karabulut, *Mu’cemü’t-târihi’t-türâsi’l-İslâmî fi mektebâti’l-âlem*, 1: 214.

Topkapı Sarayı Ktp. III. Ahmed nr. 3371'de bulunan nüsha müellifi meçhul olarak *Şerhü Menşei'n-nazar* adı ile kayıtlıdır.²⁹³ Ancak dijital kopyasını temin edip ona katalog hazırlayan Kahire Yazma Eserler Kurumu (Me'hadü'l-mahtutati'l-Arabî) nüshanın iki eserden oluştuğunu belirleyerek ikincisini (90-162) *Şerhü'n-Nüketi'l-erba'in* adıyla Çârperdi'ye nispet etmiştir.²⁹⁴ Nüşhayı Şerefeddin Muhammed b. Muhammed el-Arabî 726/1326 yılında Tebrîz'de istinsah etmiştir. Eserin *Fusul'un (el-Mukaddimetü'n-nazar)* şerhlerinden biri olduğu düşünülmektedir.

النهاية: على ما ذكرنا من التقدير الموصوف فيلزم ان يكون المتحقق في نفس الامر
متحققا على ما ذكرنا من التقدير وهو المطلوب

Şerhü'n-Nüketi'l-erba'iniyye adı ile Çârperdi'ye nispet edilen Süleymaniye Ktp. Esad Efendi nr. 782 (73 vr.) nüshası, karşılaştırıldığında musannıf şerhi ile aynı olduğu anlaşılmaktadır. Zahriyede başlığın sol üst köşesinde küçük puntolarla Çârperdi yazılmıştır. Bu ibarenin sonradan eklendiği, bu durumun da karışıklıklara sebebiyet verdiği çok açıktır. Nitekim zahriyede kitabın adı şu şekildedir: *Şerhü nikâti'l-erba'in li'l-musannıf rahimehullah.*

²⁹³ Karatay, *Topkapı Arapça yazmalar kataloğu*, 3: 692 (katalog no:6878). 162 varak denilmesi ikinci eserin gözden kaçtığını göstermektedir.

²⁹⁴ Fuâd Seyyid, *Fihrisü'l-mahtûtâti'l-musavvere* (Kahire: Dâri'r-Riyâd, 1954), el-Cüzü'l-evvel: 332. Nüşhadaki ilk eser (1a-68b) her iki katalogda da müellifi meçhul olarak *Şerhu Menşei'n-nazar* adı ile kaydedilmiştir. Karatay bu eserin bir nüshasının Süleymaniye Ktp. Hasan Hüsnü Paşa nr. 1229'da kayıtlı olduğunu söylemektedir. Karatay, *Topkapı Arapça yazmalar kataloğu*, 2: 507. Yine Mısır'da Darü'l-kütübi'l-Mısriyye nr. 844'te bir nüshasının olduğu ifade edilmiştir. Fuad Seyyid, *Fihrisü'l-mahtutat*, 1: 442.

15. Şerhü'ş-Şâfiye

Kastamonu Yazma Eser Ktp. 2771 numaralı mecmuanın ikinci eseri (83a-185a) Çârperdî'ye nispet edildiği halde²⁹⁵ ona ait değildir. Eser Kemalpaşazâde'in (ö. 940/1534) *el-Felâh şerhü'l-Merâh* adlı eseridir.

Süleymaniye Ktp. Fatih 4781'te bulunan *Şerhü'ş-Şâfiye* nüshası da Çârperdî'ye nispet edilmiştir.²⁹⁶ Zahriyede Çârperdî'ye ait olduğu yazılıdır, daha sonra üzeri çizilerek Radî el-Esterâbâdî'ye ait olduğu kaydedilmiştir. Ancak nüsha matbu Radî nüshası ile de uyuşmamaktadır.

البدایة: حمدا لله على تولي نعمه وتواتر كرمه... فالتمس مني جماعة ان اشرح المقدمة
في التصريف... قوله التصريف علم انما قال علم لانه لا يمكن تعريف
النهاية: واما كتابة بلى بالياء فلقوة امالتها واستقلال الامالة في الدلالة على الياء
غالبا

Süleymaniye Ktp. Lâleli nr. 3077'de bulunan nüsha da Çârperdî'ye nispet edilmiştir.²⁹⁷ Ancak Radî'nin *Şerhü'ş-Şâfiye*'si olduğu anlaşılmıştır. Nitekim katalogunda da *Radî şerhi* olarak kayıtlıdır.²⁹⁸ Ayrıca Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar nr. 7593'te

²⁹⁵ <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/serhus-saf%C3%AEeye/79004> (10.09.2018)

²⁹⁶ Karabulut - Karabulut, *Mu'cemü't-târihi't-türâsi'l-İslâmî fî mektebâti'l-âlem*, 1: 2014.

²⁹⁷ Karabulut, *Mu'cemü'l-mahutât el-mevcûde fî mektebât İstanbul ve Anadolu*, 1: 104.

²⁹⁸ *Defter-i Kütüphanesi-i Laleli* (İstanbul: Kasbar Matbaası, 1311), 252.

bulunan eser Çârperdî'ye ait *Şerhü'ş-Şâfiye* de değildir.²⁹⁹ Eser Farsça olup Osmanlı'da bürokratik hitap şekillerinden örnekler vermektedir.

Brockelmann'ın zikrettiği Süleymaniye Ktp. Kılıç Ali Paşa nr. 979'da bulunan nüsha da³⁰⁰ Çârperdî'nin değil İsmüddin'in *Şerhü'ş-Şâfiye*'sidir.

İstanbul Üniversitesi sarf nahiv yazmalarının katalogunda Çârperdî'ye nispet edilen *Şerhü'ş-Şâfiye* nüshası³⁰¹ aslında Seyyid Abdullah Nukrekâr'a aittir. 1058/1648 tarihli bu nüshanın kenarlarında Çârperdî de dâhil olmak üzere çok sayıda nakil vardır.

Manisa Yazma Eser Kütüphanesi'ne kayıtlı bazı nüshalarda nispet problemi dikkat çekmektedir. Nr. 2321'te kayıtlı³⁰² nüsha aslında Mîlânî'nin *Şerhü'l-Muğnî* adlı eseridir.³⁰³ Nr. 2567³⁰⁴ ve Nr. 8336'da³⁰⁵ bulunan *Şerhü'ş-Şâfiye* nüshaları da Çârperdî'ye ait değildir. Manisa Yazma Eser Ktp. nr. 681'de bulunan eser de

²⁹⁹ Karabulut, *Mu'cemü'l-mahtutât el-mevcûde fi mektebât İstanbul ve Anadolu*, 1: 104.

³⁰⁰ Brockelmann (ö. 1375/1956), *GAL Supp.*, 1937, 536.

³⁰¹ İsmail Alan, *İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde Bulunan Sarf ve Nahve Dair Yazma Eserler* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), 161.

³⁰² Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, "*Şerhü'ş-Şâfiye*" 30.10.2018 <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/serhus-saf%C3%AEye/35736>

³⁰³ Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, "*Şerhü'ş-Şâfiye*" 30.10.2018 <http://www.yazmalar.goö.tr/eser/serhus-saf%C3%AEye/35736>

³⁰⁴ Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, "*Şerhü'ş-Şâfiye*" 30.10.2018 <http://www.yazmalar.goö.tr/eser/serhus-saf%C3%AEye/67670>

البداية: اما بعد حمد الله تعالى ... فقد عزمت على أن أشرح مقدمة ابن الحاجب في التصريف والخط وأبسط الكلام في شرحها كما في شرح أختها

³⁰⁵ <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/serhus-saf%C3%AEye/82910>

Çârperdî'ye nispet edilmiştir.³⁰⁶ Hâlbuki bu eser sarf ilmine dair Necmeddin Ömer el-Herevî'ye ait *Hârûniye* adlı eserin şerhlerinden biridir. Ancak bu şerh müellifi belirtilmediği için meçhuldür. Ayrıca yapılacak araştırmalarla *Harûniye* ve şerhlerinin ortaya çıkarılması ilim dünyasına katkı sağlayacaktır.

16. *Şerhu Şir 'ati'l-İslâm*

İzmir Milli Ktp. Nr. 1683 ve 1880'da bulunan bu iki nüshayı Karabulut Çârperdî'ye nispet etmektedir.³⁰⁷ Yakub b. Seyyid Ali er-Rûmî Bursevî Seyyid Alizâde (ö. 1087/1676) *Şerhu Şir 'ati'l-İslâm*'in sonunda kaynakçasını zikrederken *Şerhü 'ş-Şâfiye*'yi de zikretmektedir.³⁰⁸ Muhtemelen eserin sonundaki bu bilgi yanlış kayda sebep olmuştur.

17. *Şerhü Tasrîfi'l- İzzî*

İran Yezd Vezîrî Ktp. nr. 1269'da kayıtlı *Şerhü Tasrîfi'l- İzzî* adlı eser Hasan Çârperdî'ye nispet edilmiştir.³⁰⁹ Görme imkânı bulamadığımız bu nüshanın Çârperdî'nin *Şerhü 'ş-Şâfiye* nüshası olması muhtemeldir. Zira XII. asırda istinsah edilen ve münferid kalan bu eser

³⁰⁶ <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/serhus-saf%C3%AEeye/82832> (10.09.2018)

³⁰⁷ Karabulut - Karabulut, *Mu'cemü't-târihi't-türâsi'l-İslâmî fî mektebâti'l-âlem*, 1: 214; Habsî, *Câmü 'ş-şürûh ve'l-havâşî*, 2017, 3: 114.

³⁰⁸ Yakub b. Seyyid Ali Rûmî Bursevî Seyyid Alizâde (ö. 1087/1676), *Mefâtihi'l-cinân [ve mesâbihü'l-cenân] şerhu Şir 'ati'l-İslâm* (İstanbul: Hakikat kitabevi[Mektebetü'l-Hakika], 1403), 582.

³⁰⁹ Dirayeti, *DENA*, 6: 548; Ancak kütüphanenin katalogunda nr. 1610'da kayıtlı olduğu belirtilmiş, ayrıca eserin *İzzî* şerhi olduğuna dair bir kayıt da bulunmamaktadır. Muhammed Saîd Turayhi, *Fihrisu Mektebeti'l-Vezîri Yezd* (Beyrut: Merkezü'd-Dirasat ve'l-Buhusi'l-İlmiyye, 1989), 158.

kaynaklarda da zikredilmemektedir. Babasına ait olma ihtimali ise tevsike muhtaç zayıf bir konudur.

X.ESERLERİNİN ETKİSİ

Çârperdî'nin eserleri yazıldıktan kısa bir süre sonra hızlı biçimde yayılmıştır. Pek çok yazma eser kütüphanesinde ona ait en az bir - iki yazma eser görmek mümkündür. Kayıp eserlerinin yanı sıra günümüze ulaşan eserlerinin tüm nüshalarının tespit edildiğini söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte bazı eserlerinin müellif henüz hayatta iken çok sayıda nüshasının tespit edilmesi Çârperdî'nin, döneminde saygın ve etkili bir âlim olduğunu, yazdıklarının da ilmî ciddiyete haiz olduğunu göstermektedir. Yazdığı eserlerin istinsah yerlerine bakıldığında Tebrîz, Kahire, Şam, İstanbul gibi pek çok ilim merkezinde, medreselerde ve hankahlarda okutulduğu-istinsah edildiği görülmektedir. Hatta Avrupa'da Makedonya'ya kadar uzandığını söylemek mümkündür.³¹⁰

İlim merkezlerinde özellikle Kahire'de Çârperdî'nin eserlerine gösterilen ilgiyi IX./XIV. asır İslâm dünyasının ilmî ortamını tanıtan Sehâvî'nin *ed-Dav'u'l-lâmi* adlı eserinden takip etmek mümkündür. Buna göre tanınmış bazı âlimlerin Çârperdî'nin eserlerine ilgi duyduğu söylenebilir. Halep'te Arap dili âlimi Ru'aynî (ö. 779/1378),

³¹⁰ Makedonya'da İshak Çelebi 917/1511 yılında kütüphanesine bağışladığı kitaplar arasında *Kitabı el-Çârperdî* de bulunmaktadır. Nasır Mehdi Ramazânî, *Cüzûru's-sekâfeti'l-İslâmiyye fî cumhuriyyeti Makedunya* (Ammân: Dâru'l-Me'mûn, 2010), 170. Manastırlı İshak Çelebi için bk: Ebü'l-Hayr İsamüddin Ahmed Efendi Taşköprüzâde (ö. 968/1561), *eş-Şekâiku'n-nu'mâniyye fî ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye* (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1395), 295.

İstanbul'da Molla Hüsrev (ö. 885/1480), Cemâleddin el-Aksarâyî (ö. 791/1388-1389) ve Ali b. Bâlî (ö. 992/1584) onun eserlerini istinsah eden önemli âlimlerdendir. Yine İbn Hacer'in (ö. 852/1449) *es-Sirâcü'l-vehhâc*'ı bizzat istinsah ettiğini talebesi Sehâvî bize haber vermektedir.³¹¹ Bunun yanı sıra Şam'da Sübkî (ö. 756/1355) *Şerhü'l-Minhâc*'ında hemen her sayfada alıntı yapmıştır.³¹² Kahire ve İskenderiye'de yaşamış İzzeddin İbn Cemâa Çârperdî'nin eserlerine özel ilgi duymuş, onun talebelerinden Ebü's-se'âdât Muhammed b. Ahmed b. Ebû Yezîd (ö. 859/1454) Çârperdî'den etkilenerek eser kaleme almıştır. Kahire'de el-Alâ el-Kalkaşendî, Bisâtî (ö. 842/1438) ve Şümünnî'nin (ö. 872/1468) Çârperdî'nin çeşitli eserlerini okutmaları da³¹³ bunun delillerindendir. Süyûtî (ö. 911/1505) ise hocası Şems el-Merzubânî'den *Şerhü's-Şâfiye*'yi dinlemiş,³¹⁴ Çârperdî'nin bu eserine bir hâşiye yazmış ve diğer eserlerinde de ona atıflar yapmıştır.³¹⁵ Süyûtî, Çârperdî'nin eserlerinden nakiller yapmakta ve onun düşüncelerine katıldığını ifade etmektedir.³¹⁶ Süyûtî Çârperdî'nin

³¹¹ Sehâvî (ö. 902/1497), *el-Cevâhir ve'd-dürer*, 2: 715.

³¹² Çârperdî (ö. 746/1346), *es-Sirâcü'l-vehhâc (Dirase Kısmı)*, 1: 50.

³¹³ Sehâvî (ö. 902/1497), *ed-Dav'ü'l-lâmi*, 5: 249; 6: 82; 7: 113. Sehâvî'nin kastettiği 767/1366 yılında vefat eden İzzeddin Abdülaziz İbn cemaâ değil 819 yılında vefat eden İzzeddin Muhammed İbn Cemâa olmalıdır. Ayrıca Süleymaniye Ktp. Cârullah Ef. Nr.1983'te bulunan müellife okunmuş en eski nüsha Şümünnî'ye de okunmuştur.

³¹⁴ İbnü'l-İmâd (ö. 1089/1679), *Şezerâtü'z-zeheb*, 10: 75.

³¹⁵ Örneğin Süyûtî bir ayeti sarf açısından incelerken Çârperdî'ye başvurmuştur. Diğer örnekler için bkz. Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Süyûtî (ö. 911/1505), *el-Hâvî li'l-fetâvâ*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid (Kahire: Matbaatü's-Saade, 1378), 1: 479.

³¹⁶ Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr Süyûtî (ö. 911/1505), *el-Müzhir fi ulûmi'l-luğa ve envâ'ihâ*, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim v.dğr. (Beyrût: Mektebetü'l-Asriyye, 1986), 1: 187; Süyûtî (ö. 911/1505), *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, 2: 120,180; 5: 275.

özellikle sarf konularındaki düşüncelerinden pek çok yerde istifade etmiştir. O *Nevâhidü'l-ebkâr* adlı eserinde de Çârperdî'nin düşüncelerine atıf yapmıştır.³¹⁷ Şâfi'î fakihî İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1567) de Hattâbî'den ve Nasîrüddin el-Leşkânî'den *Şerhü'ş-Şâfiye* dersleri almıştır.³¹⁸ Çârperdî'nin eserlerini en çok kaynak olarak kullanan müelliflerden biri de Abdülkadir Bağdâdî'dir (ö. 1093/1682). O *Kâfiye*'nin beyitlerini açıklama gayesiyle yazdığı ancak Arap dili ve edebiyatında ansiklopedik hüviyet kazanan *Hizânetü'l-edeb ve lübbü lübâbi lisâni'l-Arab* adlı eserinde Çârperdî'nin *Kuhl* mesesine dair risâlesini ve *Şerhü'ş-Şâfiye*'sini kaynak olarak kullanmıştır.³¹⁹ Cemâleddin el-Kasımî de tefsirinde onun hem *Keşşâf* şerhinden hem de *Şerhü'ş-Şâfiye*'sinden faydalanmıştır.³²⁰ Tüm bunlar sonraki önemli âlimlerin çeşitli alanlarda onun görüşlerine değer verdiğini göstermektedir.

Bakara sûresi yirmi üçüncü ayetle ilgili İcî'nin sorduğu soruya Çârperdî'nin cevabı tartışma konusu olmuş lehte aleyhte yazılar yazılmıştır.³²¹ Çârperdî'nin *Tetimmetü'l-Keşşâf*ı ise daha sonraki *Keşşâf* çalışmalarında, bazen destek için bazen de tenkit için başvuru olan önemli bir kaynak olmuştur. Öncelikle bu eser Tîbî'nin

³¹⁷ Süyûtî (ö. 911/1505), *Nevâhidü'l-ebkâr*, 2: 485, 488, 491, 494, 495.

³¹⁸ Ebü'l-Abbâs Şehabeddin Ahmed İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1567), *el-Fetâvâ'l-kübrâ el-fikhiyye* (Kahire: Matbaatü Abdülhamid Ahmed Hanefî, 1938), 1: 4.

³¹⁹ Bağdâdî (ö. 1093/1682), *Hizânetü'l-edeb*, 1: 208, 2: 454-455, 6: 160, 8: 105, 323.

³²⁰ Cemâleddin Muhammed b. Muhammed Saîd el-Kasımî (ö. 1332/1914), *Mehâsinü't-te'vil (Tefsirü'l-Kasımî)* (Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1386), 3: 732, 7: 2816.

³²¹ Bu tartışmanın etkisini gösteren bir çalışma için bk.Bilin, "Adudüddin el-İcî ile Çârperdî Arasındaki Tartışma ve Arka Planı = The Argumentation between İjî and Jarbardi and Its Background".

kaynaklarındandır.³²² Fâzıl el-Yemenî *Dürerü'l-aşdâf* ve *Tuhfetü'l-eşrâf* adlı *Keşşâf* çalışmalarında Çârperdi'den alıntılar yapmaktadır.³²³ Yemenî bu alıntılarının önemli bir kısmını isim vermeden yapmaktadır. Hatta isim vermeden yapılan alıntılarının neredeyse tamamının Çârperdi'ye ait olduğu tespit edilmiştir. Yemenî bu alıntılarda ağırlıklı olarak ona ya cevap vermiş ya da tenkit etmiştir. Daha sonra Sirâceddin el-Kâzvînî ve Bâbertî onun şerhlerine başvurmuşlardır.³²⁴ İbn Kemal (Kemalpaşazâde) ismini hiç anmadan bazen desteklemek bazen de itiraz etmek düşüncesi ile pek çok yerde atıf yapmaktadır. İbn bint Aksarayî (ö. 859/1454) olarak bilinen Ebû's-se'âdât Muhibbüddin Muhammed b. Mevlanazâde Ahmed başta Çârperdi ve Tîbî olmak üzere *Keşşâf* hâşiyelerinde görülen ihtilaflarda ortak noktayı bulma düşüncesiyle *talikât* yazmıştır.³²⁵ Şehâbeddin el-Hafâcî *Înâyetü'l-kâdî* adlı hâşiyesinde çok yerde Çârperdi'nin şerhinden ve *Şerhü's-Şâfiye*'sinden alıntılar yapmaktadır. Şâfi'î fakihî İbn Abdüsselâm el-Menûfî tasavvufa dair eserinde *Çârperdi tefsiri* diyerek alıntılar

³²² Boyalık, “Yemenî'nin Tuhfetü'l-Eşrâf Adlı el-Keşşâf Şerhinde Mu'tezile Savunusu”, 36. Her ne kadar *Fütûhu'l-gayb*'ın tahkikli neşrinde Çârperdi'den bahsedilmese de en azından Çârperdi'ye ait olan beyitleri “Ehl-i sünnet âlimlerinden biri” diyerek nakletmiştir. Tîbî (ö. 743/1343), *Fütûhu'l-gayb*, 6: 563.

³²³ Boyalık, “Kutbüddin eş-Şîrâzî'ye el-Keşşâf Şerhi Nispeti Meselesi”, 113 vd.; Boyalık, “Kutbüddin eş-Şîrâzî'ye el-Keşşâf Şerhi Nispeti Konusunda Yeni Veriler”, 178-179; Boyalık, “Yemenî'nin Tuhfetü'l-Eşrâf Adlı el-Keşşâf Şerhinde Mu'tezile Savunusu”, 34.

³²⁴ Boyalık, *el-Keşşâf Literatürü (Zemahşeri'nin Tefsir Klasığının Etki Tarihi)*, 84, 109, 119, 183.

³²⁵ Sehâvî (ö. 902/1497), *ed-Dav'ü'l-lâmi*, 7: 116; Ahmed b. Muhammed Edirnevî (ö. 1069/1658), *Tabakâtü'l-müfessirîn*, thk. Süleyman b. Salih el-Huzzî (Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1997), 332.

yapmaktadır.³²⁶ İbnü'l-Hatib [Hatibzâde] Muhyiddin Muhammed b. İbrahim (ö. 901/1495) de *Keşşâf* hâşiyesinde Çârperdî'den alıntılar yapmaktadır.³²⁷ Teftazânî'de ondan faydalanmıştır.³²⁸ Seyyid Şerîf Cürçânî hâşiyesinde onun ismini anmadan,³²⁹ Kâşânî tefsirinde ismini anarak Çârperdî'ye itiraz etmektedirler.³³⁰ Taşkoprüzâde de *Hâşiyeye alâ Şerhi'l-Keşşâf li'l-Cürçânî* adlı eserinde Çârperdî'den istifade etmiştir.³³¹ Bu şerh aynı zamanda onun uzak kaynakları arasında sayılmaktadır.³³² Sun'ullah Efendi ve Ahizâde Abdülhalim Efendi de Dersiâm risalelerinde Çârperdî'den alıntılar yapmışlardır.³³³ Âlûsî *Rûhu'l-me'ânî*'de,³³⁴ Cemâleddin el-Kasımî *Mehâsinü't-te'vîl*'de³³⁵ bu şerhten alıntılar yapmışlardır. Ayrıca el yazması bazı *Keşşâf* ve *Envârü'tenzîl* nüshalarının kenarlarında da Çârperdî şerhinden yapılan alıntılara rastlamak mümkündür.

³²⁶ Ebü'l-Hayr Şehâbeddîn Ahmed b. Muhammed İbn Abdüsselâm el-Menûfî (ö. 931/1524), *en-Nasîha bimâ ebdethu'l-karîha*, Mektebetü'l-Esed el-Vatanî (Zahiriye), Tasavvuf, nr. 135, 28a, 32a, 33a.

³²⁷ Ebü'l-Hayr İsamüddin Ahmed Efendi Taşkoprüzâde (ö. 968/1561), *Hâşiyeye alâ Şerhi'l-Keşşâf li'l-Cürçânî*, thk. Mehmet Taha Boyalık (İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 2016), 281.

³²⁸ Boyalık, *el-Keşşâf Literatürü (Zemahşerî'nin Tefsir Klasığının Etki Tarihi)*, 125.

³²⁹ Taşkoprüzâde (ö. 968/1561), *Hâşiyeye alâ Şerhi'l-Keşşâf li'l-Cürçânî*, 406, 418.

³³⁰ Fethullah b. Şükrullah Kâşânî (ö. 988/1580), *Zübdetü't-tefâsir* (Kum: Müessesetü'l-Meârifî'l-İslâmiyye, 1423), 1: 402.

³³¹ Taşkoprüzâde (ö. 968/1561), *Hâşiyeye alâ Şerhi'l-Keşşâf li'l-Cürçânî*, muhakkikin önsözü, 18. Taşkoprüzâde üçünde isim vererek toplam on yerde Çârperdî'den bahsetmiştir.

³³² Mesut Kaya, *Şerh ve Hâşiyeleri Bağlamında el-Keşşâf'ın Tefsire Etkileri: Tefsir Tarihine Bibliyografik Bir Katkı* (Ankara: İlahiyat, 2015), 67.

³³³ Boyalık, *el-Keşşâf Literatürü (Zemahşerî'nin Tefsir Klasığının Etki Tarihi)*, 216-217.

³³⁴ Ancak Âlûsî hakkında yapılan müstakil bir çalışmada Çârperdî hâşiyesinden bahsedilmemektedir. Muhsin Abdülhamid, *el-Âlûsî müfessiren* (Bağdat: Matbaatü'l-Maârif, 1968).

³³⁵ Kâsimî (ö. 1332/1914), *Mehâsinü't-te'vîl*, 2: 731, 7: 2853.

Çârperdî fıkıh ve usûl-i fıkıh alanlarında otorite olduğu için kendinden sonraki çalışmalara kaynaklık etmiştir. Şâfi'î fakih Remlî (ö. 957/1550) Zekeriyya el-Ensârî'nin (ö. 926/1520) *Esna'l-metâlib*'ine yazdığı hâşiyesinde³³⁶ ve Ebûbekir ed-Dimyâtî (ö. 1302/1885) *Î'ânetü't-tâlibîn*³³⁷ adlı eserinde Çârperdî'nin *Şerhü'l-Hâvî* eserinden alıntılar yapmışlardır.

es-Sirâcü'l-vehhâc ise yazıldıktan kısa bir süre sonra usûl-i fıkıh kitaplarında kaynak olarak kullanılmaya başlanmıştır. Takiyyüddin es-Sübki'nin (ö. 756/1355) başlattığı ama oğlu Tâceddin es-Sübki'nin (ö. 771/13370) tamamladığı *Ref'ü'l-Hâcib* adlı eserde Çârperdî'den faydalanılmıştır.³³⁸ Zerkeşî de *Bahru'l-muhît*'te Çârperdî'den alıntı yapmıştır.³³⁹ İbn bint Aksarayî İzz b. Cemâa'dan *es-Sirâcü'l-vehhâc*'ı

³³⁶ Ebû'l-Abbâs Şehâbeddîn Ahmed b. Ahmed b. Hamza el-Menûfî el-Ensârî Remlî (ö. 957/1550) - Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekeriyyâ b. Muhammed b. Ahmed es-Süneykî el-Hazrecî Ensârî (ö. 926/1520), *Esna'l-metâlib şerhu Ravzi't-tâlib* (Mısır, 1313), 1: 392, 2: 500.

قال الجاربردي في شرح الحاوي والأرز خير من الشعير. فيه نظر إذ لم يخرج عن كونه محكوما بكفره قوله ويدخل المميز به الجنة إلخ قال الجاربردي ويرد في خاطري أن الجواب أن يقال اعتبار القول إنما هو للدلالة على ما في القلب كما قال الشاعر إن الكلام لفي الفؤاد وإنما جعل اللسان على الفؤاد دليلا وإذا كان اعتباره لدلالة ما في القلب وغير البالغ لا يدل كلامه على موافقة القلب إذ لا اعتداد بإخباره فلا يحكم بإسلامه وإن كان قلبه موافقا له لأنه سر لا نعلمه ولما كان الله تعالى مطلعاً على ضميره وكان موافقة قلبه للسانه معلوماً عنده تعالى كان فائزاً بالجنة لا محالة

³³⁷ Ebû Bekr Seyyid Bekri b. Seyyid Muhammed Şettâ ed-Dimyâtî (ö. 1302/1884), *[Hâşiyetu] Î'âneti't-talibîn [alâ Fethi'l-mu'în şerhi Kurreti'l-'ayn bi-mühimmâti'd-dîn]* (Kahire: Matbaatu Dâri'l-İhyai'l-Kütübî'l-Arabiyye, t.y.), 2: 93. Nakil ölü üzerine Yasin okunmasının hikmeti hakkındadır

³³⁸ Takiyyüddin Ali b. Abdilkâfi es-Sübki (ö. 756/1355) - Ebû Nasr Taceddin İbnü's-Sübki Abdülvehhâb b. Ali b. Abdilkâfi es-Sübki (ö. 771/1370), *Ref'ü'l-hâcib an Muhtasari İbni'l-Hâcib*, thk. Ali Muhammed Muavvaz ve Adil Ahmed Abdülmevcûd (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb (World of Books), 1419), 3: 400. Özaykan, sübki'nin Çârperdî'den çok sayıda nakil yaptığını hatta bazı nakillerin yarım sayfa tuttuğunu ancak onun ismini zikretmediğini belirtmektedir. Çârperdî (ö. 746/1346), *es-Sirâcü'l-vehhâc (Dirase Kısım)*, 1: 50.

³³⁹ Çârperdî (ö. 746/1346), *es-Sirâcü'l-vehhâc*, 1: 372; Ebû Abdullah Bedreddin Muhammed b. Bahadır b. Abdullah ez-Zerkeşî (ö. 794/1392), *Bahru'l-muhît fi*

okumuştur. Daha sonra Merdâvî (ö. 885/1480) *et-Tahbîr şerhü't-tahrîr* adlı eserinde kullandığı kaynaklar arasında Çârperdî'yi de zikretmektedir.³⁴⁰ Ancak Çârperdî'den en çok etkilenen âlimler arasında Muhammed b. Hasan el-Bedaşî (ö. 922/1516) gelmektedir. O Çârperdî'nin hem üslubundan hem de ilminden etkilenmiştir.³⁴¹ Örneğin onun *Şerhü'l-Minhac*'a başlarken, Çârperdî'nin *Şerhü's-Şâfiye*'de kullandığı üslûba benzer ifadeler kullanması etkisini gösteren bir örnektir. O *Menâhîcu'l-'ukûl fî şerhi'l-Minhâc* adlı eserini Çârperdî'den yoğun istifade ederek yazmıştır. Bu eserin tahkikli neşrinin indeksi çok sayıda atfın tespitini kolaylaştırmasının yanı sıra Bedaşî'nin *şarihan* şeklinde sık sık bahsettiği iki şarihin Çârperdî ve İbrî olduğu da unutulmamalıdır.³⁴² Mutî'î de İsnevî'ye yazdığı hâşiyesinde Çârperdî'nin görüşlerini değerlendirmiş, yer yer tenkit etmiştir.³⁴³ Beyzâvî'nin usûl düşüncesinin ortaya konulduğu bir

usûli'l-fikh, thk. Abdülkadir Abdullah Ani (Kuveyt: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 1992), 2: 220. Çârperdi burada vaz' ilmine katkı sağlamıştır. Ona göre özel isimlerin mecaz olması mümkün değildir. Ancak Mutî'î buna itiraz etmektedir.

³⁴⁰ Ebû'l-Hasan Alaeddin Ali b. Süleyman b. Ahmed Merdâvî (ö. 885/1480), *et-Tahbîr şerhü't-Tahrîr fî usûli'l-fikhi'l-Hanbelî*, thk. Abdurrahman b. Abdullah el-Cibrîn (Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 2000), 1: 25, 289.

³⁴¹ Çârperdî (ö. 746/1346), *es-Sirâcü'l-vehhâc (Dirase Kısmı)*, 1: 49. Ayrıca Bedaşî sanki Çârperdî'ye cevap verme çabası içerisinde. Çârperdî (ö. 746/1346), *es-Sirâcü'l-vehhâc (Dirase Kısmı)*, 1: 90.

³⁴² Hafnâvî, *el-Fethü'l-mübîn*, 236.

³⁴³ Ebû Muhammed Cemâleddin Abdürrahim b. el-Hasan İsnevî (ö. 772/1370), *Nihâyetü's-su'l fî şerhi Minhâci'l-vüsûl* (Beyrût: Âlemü'l-Kütüb, t.y.), 3: 185.

makalede de onun talebesi olması sebebiyle Çârperdî'den istifade edilmiştir.³⁴⁴

Dil ilimlerinde esas görüşlerini belirttiği *Kitâbü'l-mu'teber*, *Kavâ'id* gibi kitaplarının günümüze ulaşmaması ve *Hâşiye ale'l-Îzâh* gibi eserlerinin başka nüshalarının tespit edilmemesi onun görüşlerinden istifadeye engel olmaktadır. Oğlu İbrahim'den başka bu eserlere henüz atıf yapan tespit edilmemiştir. Ancak onun *Muğnî* ve *Şerhü's-Şâfiye*'sine yoğun atıflar olduğu görülmektedir. Yoğun biçimde okutulan bu eserler üzerinde daha önce bahsedildiği gibi çok sayıda şerh-hâşiye çalışması da yapılmıştır. Medrese talebeleri için yazdığı muhtasar nahiv kitabı olan *Muğnî* âlimlerin özellikle Irak-ı acem bölgesinde bulunan Kürt âlimlerin elden düşürmediği bir ders kitabı haline gelmiştir. Bu bölgelerde *Kâfiye* yoğun biçimde okutulurken zamanla *Muğnî* onun yerine geçmiştir. Sehâvî'nin naklettiğine göre Tebrîz'den göç eden Osman b. Süleyman el-Cezerî el-Kürdî (ö. 890/1485) Halep'te Yûsuf er-Rûmî'den *Şerhü's-Şâfiye* dersleri almasının yanı sıra Ömer b. Osman el-Marûnisî'den de *Muğnî*'yi *Kâfiye* ile birlikte okumuştur.³⁴⁵

Çârperdî'nin sarf alanında İbnü'l-Hâcib'in (ö. 646/1249) *Şâfiye* adlı eserine yazdığı şerh bu alanda önemli bir boşluğu doldurmuş ve başucu kitabı haline gelmiştir. Taşköprüzâde'ye göre bu eser bu alanda

³⁴⁴ Hasan Hacak - İmâm Rabbani Çelik, "Kâdî Beyzâvî'nin Usûl Düşüncesi", *İslâm İlim ve Düşünce Geleneğinde Kâdî Beyzâvî*, ed. Mustakim Arıcı (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2017), 213-354.

³⁴⁵ Sehâvî (ö. 902/1497), *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, 5: 129.

geniş (mebsût) kitapların ilki ve *Şâfiye* şerhlerinin de en iyisidir.³⁴⁶ Hindistan taraflarında Abdüla'la el-Leknevî (ö. 1207/1792) de uyguladığı eğitim programında temel eğitimden sonra *Şerhü'ş-Şâfiye*'nin okutulması gerektiğini belirtmiştir.³⁴⁷ Şevkânî'nin müctehidlerin yetişmesi için önerdiği eğitim modeline göre, ilim talibinin sarf konusunda önce en güzel şerh olan Çârperdî şerhinden, ardından Radî el-Esterâbâdî'nin *Şerhü'ş-Şâfiye*'sinden okumalar yapması gerektiğini, bunlardan müstağni kalınamayacağını bildirmektedir. O, ayrıca hem birinci hem de ikinci seviyedeki öğrencilerin okuması gereken³⁴⁸ bir eser olduğunu da vurgulamaktadır. Hansârî eserin hem Sünnî hem de Şîî çevreler tarafından çok tutulduğunu en dakik, en faydalı eserlerden biri olduğunu, meselelerin çok iyi araştırıldığını ve taksimatlarının da orijinal olduğunu ifade etmiştir.³⁴⁹

Çârperdî'nin bu eserini yazdıktan kısa bir süre sonra hızla yayılması ve müellif hayatta iken atıflar yapılması eserin etkisini

³⁴⁶ Mustafa Necip Yılmaz, *Taşköprülüzâde ve es-saadetü'l-fahire fi siyadeti'l-ahire adlı eseri* (Yüksek Lisans, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1991), (metin kısmı) 22; Taşköprüzâde (ö. 968/1561), *Miftahü's-saade*, 1: 135.

³⁴⁷ eş-Şerif Abdülhay b. Fahreddin el-Hasenî, *İ'lâm bimen fi tarihi'l-Hind mine'l-a'lâm (Nüzhetü'l-havâtır ve behcetü'l-mesâmî ve'n-nevâzır)* (Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1420), 7: 998.

³⁴⁸ Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed Havlânî eş-Şevkânî (ö. 1250/1834), *Edebü't-taleb ve münteha'l-ereb.*, thk. Abdullah b. Yahyâ es-Süreyhî (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2008), 179. Hafid İbn Rüşd'ün (ö. 595) *el-Bidâye*'si çerçevesinde ictihad melekesi hakkında yapılan bir doktora çalışmasında Şevkânî'nin bu sistemi uygun görülmektedir Muhammed Evşerif Bülûz, *Terbiyetü meleketi'l-ictihâd min hilâli kitabi "Bidâyeti'l-müctehid ve kifâyeti'l-muktesid" li İbn Rüşd el-Hafid* (Riyad: Dâru Künûzi İşbiliyâ, 1433), 402.

³⁴⁹ Hansârî (ö. 1313/1895), *Ravzâtü'l-cennât*, 1: 334.

gösteren önemli delillerdir. Nitekim 720/1320 yılında *Şerhü'ş-Şâfiye* adlı kitabını tamamlayan Hağr el-Yezdî Çârperdî'den ciddi şekilde istifade etmiş ve çok sayıda nakil yapmıştır.³⁵⁰ Murâdî'nin (ö. 749/1349) kaynak göstermeden ona atıf yapması da³⁵¹ eserin hızla yayılmasına ve kabul görmesine bir başka örnektir.

Sarf alanında çalışma yapan sonraki âlimlerin önemli bir kısmının bu eserden istifade ettikleri anlaşılmaktadır. Mîlânî'nin *Şerhü'l-Muğni*'de yaptığı sarf açıklamaları *Şerhü'ş-Şâfiye*'den etkilendiğini göstermektedir.³⁵² Hasan Paşa (ö. 827/1424) *el-Mifrâh fi şerhi'l-Merâh* adlı eserini yazarken Çârperdî'nin *Şerhü'ş-Şâfiye*'sinden faydalanmıştır. Onun itiraz-cevap formunda yazdıklarını isim vermeden kullanmıştır.³⁵³ Cevcerî (ö. 889/1484) Çârperdî'nin ilmî mirasını hocası Bedeşî'den (ö. 846/1442) alıp Muhammed eş-Şarinkaşî el-Ğazzî'ye (ö. 897/1491) ve diğer talebelerine aktardığı görülmektedir.³⁵⁴ Takî el-Hısî de, Muhammed Celâl'den³⁵⁵ *Şerhü'ş-Şâfiye*'yi okumuştur.³⁵⁶ Halid el-Ezherî (ö. 905/1499) *Evdahü'l-Mesâlik*'i şerh ederken bu kitabı en önemli kaynakları arasında

³⁵⁰ Yezdî, *Şerhu Şâfiyeti İbni'l-Hâcib*, muhakkikin önsözü, 1: 38, 73. Yezd; Nisâbur, Şirâz, İsbahân üçgeninde bulunmaktadır.

³⁵¹ Çârperdî (ö. 746/1346), *Şerhü'ş-Şâfiye (Dirase Kısmı)*, 252.

³⁵² Mîlânî, *Şerhü'l-Muğni*, thk. Tarık Mağribiyye, 14

³⁵³ Hasan Paşa b. Alâeddin Ali Esved en-Niksârî (ö. 827/1424), *el-Mifrâh fi şerhi Merâhi'l-ervâh fi't-tasrif*, thk. Şerif Abdülkerim en-Neccâr (Ammân: Dâru Ammâr, 1427), 31-32.

³⁵⁴ Sehâvî (ö. 902/1497), *ed-Dav'ü'l-lâmi*, 5: 249; 8: 123, 204; Muhammed b. Abdülmün'im el-Cevcerî (ö. 889/1484), *Şerhu Şüzûri'z-zeheb*, thk. Nevâf el-Harisî (Medine: İmâdetü'l-Bahsi'l-İlmî bi'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye, 2004), 1: 54, 65.

³⁵⁵ Bu kişi aynı zamanda Çârperdî'nin rivayet senesinde bulunmaktadır

³⁵⁶ Sehâvî (ö. 902/1497), *ed-Dav'ü'l-lâmi*, 10: 92; 11: 76.

zikretmekte ve çok sayıda alıntı yapmaktadır.³⁵⁷ Ayrıca Kemalpaşazâde (ö. 940/1534) de *el-Felâh şerhü'l-Merâh* eserinde,³⁵⁸ Şeyh Muhammed Kocevî (ö. 950/1543) ise İbn Hişâm'ın *Kavâ'idü'l-i'râb*'ını şerh ederken³⁵⁹ *Şerhü'ş-Şâfiye*'yi kaynak olarak kullanmışlardır. Süyûtî de görüşlerini desteklemek amacıyla bu şerhi kaynak olarak kullanmıştır.³⁶⁰ Mısırda Senhûrî (ö. 894/1488) hocası ez-Zeyn Tâhir'den okuduğu bu eseri daha sonra talebelerine okutmuştur.³⁶¹ ez-Zeyn Zekerriyya hocası Muhammed b. Ahmed el-Geylânî'den bu eseri okumuştur.³⁶² Muhammed b. Bahâeddin el-Hemazânî hocası Şirvânî'den,³⁶³ Şîî âlim Şehîd-i şânî (ö. 966/1558) hocası Molla Muhammed el-Ceylânî'den,³⁶⁴ İbnü'l-Hanbelî et-Tazîfî (ö. 971/1563) hocası Abdurrahman b. Muhammed el-Kilisî'den (ö. 930/1523),³⁶⁵ İbn

³⁵⁷ Ebü'l-Velid Zeynüddin Halid b. Abdullah b. Ebü Bekr Vakkâd Ezherî (ö. 905/1499), *et-Tasrîh bi-mazmûni't-tavzîh*, thk. Muhammed Basil Uyûn (Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000), 1: 11(Dirase kısmı), 3: 174.

³⁵⁸ Şemseddin Ahmed b. Süleyman Kemalpaşazâde (ö. 940/1534), *el-Felâh şerhü'l-Merâh*, thk. Muhammed Seyyid Osman (Beyrût: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1435), 170. Ayrıca mukaddimesinde Çârperdi'nin ifadelerine benzer ifadeler kullanması *Şerhü'ş-Şâfiye*'den etkilendiğini göstermektedir.

³⁵⁹ Muhyiddin Mehmed Kocevî Şeyhzâde (ö. 950/1543), *Şerhu Kavâ'idü'l-i'râb*, thk. İsmail Merve (Beyrût: Dârü'l-Fikri'l-Muasır, 1416), 103, 109, 182. Ancak müellifin vefat tarihi ve eserin nisbetinin net olmadığı ve tahkike muhtaç olduğu anlaşılmaktadır. Kocevî özellikle şaz tanımı, şey kelimesi, muzâf ileyhten bedel tenvîn gibi konularda Çârperdi'den faydalanmıştır. Şeyhzâde'nin eserini yazarken *Keşşâf* hâşiyesinden istifade ettiği iddiası (Dursun Hazer, "Şeyh-zâde'nin Kavâ'idü'l-i'râb'ı Şerhi Penceresinden Osmanlı Arapça Şerh Çalışmalarına Bakış", *EKEV Akademi Dergisi* 7/15 (2003): 222.) doğru değildir. Zira eserin matbu tahkikli nüshasında Çârperdi'den yapılan alıntılar *Şerhü'ş-Şâfiye* adlı eserine aittir.

³⁶⁰ Süyûtî (ö. 911/1505), *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, 2: 120,180; 5: 275.

³⁶¹ Sehâvî (ö. 902/1497), *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, 10: 78; 3: 68.

³⁶² Sehâvî (ö. 902/1497), *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, 7: 129.

³⁶³ Sehâvî (ö. 902/1497), *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, 7: 206.

³⁶⁴ Hansârî (ö. 1313/1895), *Ravzâtü'l-cennât*, 3: 357.

³⁶⁵ Ebü Abdullah Radyüddin Muhammed b. İbrâhim b. Yûsuf et-Tazîfî İbnü'l-Hanbelî (ö. 971/1563), *Dürri'l-habeb fî tarihi a'yâni Haleb*, thk. Mahmûd

Haşib Muhammed b. Ali ed-Dımaşkî (ö. 1082/1671) Kahire’de hocası Leḳānî’den,³⁶⁶ Necmeddin el-Gazzî (ö. 1061/1651)³⁶⁷ İsmail Nablûsî (ö. 1062/1652)³⁶⁸ ile beraber Arap dilinde derya kabul edilen Molla Esed b. Mu’înüddin eş-Şirâzî et-Tebrîzî’den (ö. 998/1589) *Şerhü’ş-Şâfiye* dersleri okumuşlardır. Nukrekâr ve Zekeriyya el-Ensârî ise *Şâfiye*’ye yazdıkları şerhlerinde kaynak olarak Çârperdî’yi esas alırken,³⁶⁹ Lütfullah b. Muhammed b. Gıyâs Zâfirî Haccâcî, *el-Menâhilü’s-sâfiye ilâ keşfi me’ânî’-ş-Şâfiye* adlı eserinde büyük oranda Çârperdî’ye dayanmıştır.³⁷⁰ Bu şerh Üşmûnî’nin (ö. 918/1512) ve Sabbân’ın da kullandığı kaynaklar arasındadır.³⁷¹ İbrahim b. Muhammed Birmâvî (ö. 1106/1695), Zekeriyya el-Ensârî’nin (ö. 926/1520) *Fethü’l-vehhâb*’ına yazdığı hâşiyesinde Çârperdî’den

Muhammed el-Fahûrî ve Yahyâ Zekeriyyâ Abbare (Dımaşk: Menşurâtu Vizâretü’s-Sekâfe, 1972), 1: 758.

³⁶⁶ Muhammed Emin b. Fazlullah b. Muhibbillah ed-Dımaşkî el-Muhibbî (ö. 1111/1699), *Hulâsatü’l-eser fi a’yânî’l-karnî’l-hâdi aşer* (Kahire: Matbaatü’l-Vehbiyye, 1284), 4: 60.

³⁶⁷ Gazzî (ö. 1061/1651), *el-Kevâkibü’s-sâire*, 3: 128; Ebü’l-Mekârim Necmeddîn Muhammed b. Muhammed el-Âmirî ed-Dımaşkî el-Gazzî (ö. 1061/1651), *Lutfü’s-semer ve katfü’s-semer*, thk. Mahmûd Şeyh (Dımaşk: Vizâretü’s-Sekâfe ve’l-İrşadü’l-Kavmî, t.y.), muhakkikin araştırması, 33; Muhibbî (ö. 1111/1699), *Hulâsatü’l-eser*, 4: 192.

³⁶⁸ Muhibbî (ö. 1111/1699), *Hulâsatü’l-eser*, 4: 193.

³⁶⁹ Çârperdî (ö. 746/1346), *Şerhü’ş-Şâfiye (Dirase Kısmı)*, 242-250.

³⁷⁰ İbnü’l-Hâcib (ö. 646/1249), *Şâfiye (Dirase kısmı)*, 42; Ahmed b. Salih İbn Ebi’r-Ricâl (ö. 1092/1681), *Matla’ü’l-büdü’r ve mecmau’l-buhûr fi terâcimi ricâlî’z-Zeydiyye*, thk. Abdurrahkîb Muhammed (Sa’d: Merkez-ü Ehli’l-Beyt li’d-Dirâsâtü’l-İslâmiyye, 2004), 4: 121; Şevkânî (ö. 1250/1834), *el-Bedri’-t-tâli*, 2: 626. Hulusi Kılıç, "eş-Şâfiye", *DİA*, 38: 247.

³⁷¹ Ebü’l-İrfan Muhammed b. Ali Sabbân (ö. 1206/1792), *Hâşiyetü’s-Sabbân ala şerhi’l-Üşmûnî ala Elfîyeyi İbn Mâlik*, thk. Abdür-rauf sa’d (Kahire: el-Mektebetü’t-Tevfikîyye, t.y.), 1: 23, 4: 149, 213, 244, 265, 273, 294, 312, 427, 445, 465, 473. Ancak buradaki nakillerin çoğu Ezherî’nin *Şerhü’ş-Şâfiye*’den yaptığı nakillerdir.

istifade etmiştir.³⁷² Çârperdî'nin *Şerhü'ş-Şâfiye*'si, Konevî hâşiyesinin de önemli kaynaklarından olup sık sık atıf yapılmaktadır.³⁷³ Müstakimzâde de Çârperdî'den istifade edenler arasındadır.³⁷⁴ Tecvid âlimleri de yer yer Çârperdî'nin görüşlerine müracaat etmişlerdir.³⁷⁵

Şerhü'ş-Şâfiye Osmanlı son dönem ve modern araştırmalarda da kaynak olarak kullanılmaktadır. Vakfikebirli Ali Rıza Efendi *Netâicü'l-efkâr* hâşiyesinde,³⁷⁶ Mehmed Zihnî Efendi de *Müntahab* adlı eserinde bu şerhten faydalanmışlardır.³⁷⁷ Abdulhâlik Udayme de *el-Muğnî fi taşrîfi'l-ef'âl* adlı eserinde onu kaynak olarak kullanmıştır.³⁷⁸ Çârperdî modern bir ilim olan İlmü'l-esvât konusundaki çalışmaların da önemli

³⁷² Süleyman b. Ömer el-Ezherî el-Cemel (ö. 1204/1790), *Fütühâtü'l-vehhâb bi tavzih-i Şerhi Menheci't-tullâb (Hâşiyetü'l-Cemel ala Şerhi'l-Menhec)* (Kahire: Matbaatu Mustafa Muhammed, 1305), 1: 410.

³⁷³ Ebü'l-Müfeddâ İsamüddin İsmail b. Muhammed b. Mustafa Konevî (ö. 1195/1780), *Hâşiyetü'l-Konevî alâ tefsiri'l-Beyzâvî* (Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001), 1: 59,329, 331,336,347, 2: 302, 3: 33, 96,131, 238, 320, 466, 4: 224, 6: 126, 8: 119, 406, 9: 56, 75, 89, 143, 170, 418, 10: 451, 11: 38, 15: 442, 16: 89, 19: 289, 20: 5, 15, 446; Şükrü Maden, "Osmanlılar'da el-Keşşâf ve Envâru't-Tenzil Hâşiyeleri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 9/18 (2011): 255.

³⁷⁴ Süleyman Sa'deddin Efendi Müstakimzâde (ö. 1202/1788), *Mecelletü'n-nisâb fi'n-neseb ve'l-künâ ve'l-ekâb*, tıpkıbasım: Süleymaniye ktp. Halet Nr. 628 (Ankara: Kültür Bakanlığı, 2000), 291.

³⁷⁵ Bu durum sarf ilminin aslında tecvid ilminin temeli olmasından kaynaklanmaktadır. Ganim Kaddûrî el-Hamed, *ed-Dirâsâtü's-savtiyye inde ulemâi't-tecvid* (Bağdat: Matbaatü'l-Hulûd, 1986), 130, 357, 397, 434.

³⁷⁶ Ali Benli, "Klasik Arapça Tedrisatında Tablo ve Şemaların Kullanımına Bir Örnek: Vakfikebirli Ali Rıza Efendi'nin Netâicü'l-Efkâr Hâşiyesi -Adalî-i Cedîd-", *Şarkiyat Mecmuası*, 28 (2016): 55.

³⁷⁷ Hamza Ermiş, *Mehmed Zihni Efendi: Hayatı, Eserleri ve Arapça Öğretimindeki Yeri* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2011), 144.

³⁷⁸ Abdulhâlik Udayme, *el-Muğnî fi taşrîfi'l-ef'âl*, 2. Bs (Kahire: Darü'l-Hadis, 1999), 47, 81, 95, 102, 108, 118, 144, 155, 157, 163, 170, 175, 178, 182, 185.

kaynakları arasındadır. Bu konu ile ilgili yapılan çalışmalarda Çârperdî'ye atıflar yapılmaktadır.³⁷⁹

Çârperdî sarf-nahiv'de kullanılan bazı terimleri yeniden tanımlamış, daha sonra gelen âlimler de bu terimleri benimsemiştir. Süyûtî *Fasîh* kavramını tanımlarken,³⁸⁰ Tehânevî sarf, şâz, cemi gibi bazı terimleri tanımlarken *Şerhü'ş-Şâfiye*'ye kaynak olarak müracaat etmişlerdir.³⁸¹ Muhammed b. Mustafa el-Hudarî ise Çârperdî'nin maksûr memdûd tanımlarından³⁸² faydalanmıştır.

Çârperdî'nin bu eseri medreselerde Teftazânî'nin *İzzî* şerhi ile birlikte okutulurdu. Özelde *İzzî*'ye yazılan şerhlerde ve genelde sarf kitaplarının yazma nüshalarının kenarlarında Çârperdî'den çok sayıda nakil yapılması o ilimdeki yerine de işaret etmektedir. Buna bağlı olarak ilk basılan *Şâfiye* şerhlerinin kenarlarında açıklama olarak Çârperdî'den alıntılar yapılırdı. Örneğin Nukrekâr'ın (ö. 776/1374) ve İsmâüddin'in

³⁷⁹ Bu konuda bk: Ali Süleyman el-Cevabire, *Tahavvülatü's-savtiyye fi binyeti'l-esmâ inde tasrîfihâ*, (Yüksek Lisans Tezi, Mü'te Üniv., 2007); Mustafa Abdülkâzım Hasnâvî, *Esvâtü'l-luğaviyye ve zevâhiruhâ inde'l-Câreberdî* (Ammân: Dâru Sefâ - Dârü's-sâdik, 1433).

³⁸⁰ Süyûtî (ö. 911/1505), *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, 2: 180; Süyûtî (ö. 911/1505), *el-Müzhir*, 1: 187. (قال الجاربردي في شرح الشافية : فان قلت : ما يقصد بالفصح وبأي شيء يعلم أنه غير فصيح وغيره فصيح قلت أن يكون اللفظ على السنة الفصحاء الموثوق بعربيتهم أدور واستعمالهم لها أكثر

³⁸¹ Muhammed b. A'la b. Ali el-Farûkî el-Hanefî Tehânevî (ö. 1158/1745'ten sonra), *Mevsûatu Keşşâfu islâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*, thk. Ali Dahrûc, ed. Refik el-Acem, trc. Corc Zeynâtî - Abdullah Halidî, 2 c. (Beyrût: Mektebetu Lübnân [Librairie du Liban], 1996).

³⁸² Muhammed b. Mustafa ed-Dimyâtî el-Hudarî (ö. 1287/1870), *Hâşiyetü'l-Hudarî alâ şerhi İbn Akîl alâ Elfîyyeti'l-İmam Mâlik*, Tıpkıbasım (Dârü'l-Fikr, t.y.), 2: 148.

(ö. 945/1539) *Şâfiye* şerhlerinin eski baskılarında, pek çok yazmasının kenarlarında hatta neredeyse tamamında bu tür nakiller mevcuttur.³⁸³

Çârperdî'nin belâğat, mantık ve kelim gibi alanlar ile alakalı görüşlerine henüz atıf tesbit edilememiştir.

³⁸³ İstanbul Üniv. Nadir Eserler Ktp. Nr.4186 (1058/1648 tarihli 116vr.) ve Nr. 211 (tarihsiz) kenarlarında Çârperdî şerhinin önemli bir kısmı bulunmaktadır. Ayrıca burada Çârperdî dışında neredeyse talikat yoktur, bazı tashih kayıtları vardır. Ayrıca bu şerh Nukrekâr'ın *Şerhi's-Şâfiye*'sinin kenarında da iki defa basılmıştır: Hasan el-Çârperdî, *Hâsiye ala Şerhi's-Şâfiye*, [İstanbul] : Ali Rıza Efendi Destgâhı, 1276/1859-1860 [Milli Ktp. EHT (Eski Harfli Türkçe Matbu Eserler) nr. A 46104; Milli Ktp. EHT nr. A 10172; Milli Ktp. EHT nr. A 25075]; diğeri [İstanbul] : Esad Efendi Taş Destgâhı,324 s. 1285/1868 [Milli Ktp. EHT nr. A 33752; Milli Ktp. EHT nr. A 40609; Milli Ktp. EHT nr. A 46104]

SONUÇ

VIII./XIII asrın önemli âlimlerinden biri olan Ahmed el-Çârperdî İlhânlılar'ın başkenti Tebriz'de yaşamıştır. Bu âlim hakkında yeterli çalışma mevcut olsa da eserleri üzerinde çok durulmamıştır. Bunun sebeplerinden bir tanesi de bu eserlerin tespit edilememesidir. Kayıp olan eserlerin yanı sıra mevcut eserlerinin nüshalarının bilinmemesi bizi böyle bir çalışmaya sevk etmiştir. Zira hayatı hakkında mütedavil kaynaklarda yeterli malumat bulunmadığı için yazma eserlere müracaat edilmesi gerektiği fikri doğmuştur. Nitekim el yazması eserlerden çok sayıda yeni veri temin edilmiştir. Böyle bir bibliyografik çalışma ile onun hakkında daha sonra yapılacak çalışmalara zemin hazırlanması hedeflenmiştir. Çârperdî'ye ait eserler incelenirken onların nispet problemi ile karşılaşmış ve buna göre başlıklandırmalar yapılmıştır. Bu problemin bir sonucu olarak ilmî hatalar ortaya çıkmakta ve nice eserler de meçhul kalmaktadır. Onun bazı eserlerinin meçhul olarak kaydedildiği, bazılarının da ona ait olduğu halde başkalarına nispet edildiği görülmüştür. Ayrıca bu çalışmada İbn Cemaâ haşiyesi gibi bazı meşhur şerh ve haşiyelerin de nispeti hakkında şüpheler ortaya atılmıştır. Tefsir ilmine ait iki, hadis ilminde iki, usûl-i fıkıhta üç, furû-i fıkıhta biri Hanefî mezhebi üçü Şâfi'î mezhebi ile alakalı toplam dört, kelim ilminde iki, Arap dil ilmlerinde sarf ile alakalı iki, nahiv ile alakalı yedi, belağat ile alakalı bir, toplam on, hilaf ilmi ile alakalı bir ve muhtevası meçhul iki eser olmak üzere toplam 26 eserin ona ait olduğu kabul edilmiştir. Kaynaklarda zikredilen iki eserin ise nispeti teyit edilememiştir. Bunun yanı sıra on yedi farklı esere ait toplam otuz iki

nüshanın da Çârperdi'ye nispet edildiği halde ona ait olmadığı tespit edilmiştir.

Çârperdi'nin VIII/XIII. asırdan X./XV asra kadar iyi bilindiği ancak daha sonra belli eserlerinin yaygınlaşmasıyla yıldızının söndüğünü söylemek mümkündür. Özellikle X./XVI asırdan sonra sarf âlimlerinden biri olarak zikredilmektedir. Örneğin Taşköprüzâde *Miftâhü's-sa'ade ve misbâhü's-siyâde fî mevzu'âti'l-ulûm* adlı eserinde Çârperdi'yi sadece sarf ilminde zikretmektedir. Ayrıca ondan hemen sonra özellikle yazdığı alanlarla alakalı otorite isimlerin veya metinlerin ortaya çıkması da onun geri plana düşmesinin sebeplerindedir. Örneğin *Keşşâf* şerh - hâşiyelerinde Tîbî, Teftâzânî, Cürcânî; Fıkıhta Sübkî, İbn Hâcer Heytemî, nahivde İbn Hişâm gibi âlimler ortaya çıkmıştır.

Çârperdi bibliyografyasına bakıldığında özel olarak kendi mederesesinde genel olarak bölge medreselerinde mevcut olan müfredat hakkında bir fikir elde edilebilir. *Keşşâf*, *Hâvî*, *Mesabîhü's-sünne*, *Minhac Kafiye*, *Şafiye* gibi kitapların okutulduğu görülmektedir.

Ayrıca yapılan bu çalışma ile Çârperdi'ye ait yazmaların önemli olanların çoğunluğunun Türkiye'de olduğu tespit edilmiştir. Bu da yazma eserler bakımından ülkemizin ne kadar zengin olduğunu, bu konuda yapılacak çalışmalarda müstağni kalınamayacağını göstermiştir. İstanbul hem yazma sayısı bakımından hem de nüshaların kalitesi bakımından Dünya'da önemli bir merkezdir.

Ek-1 Hâşiye alâ Meşâbihî's-sünne'nin müellif hatlı nüshasının ilk-son varacağı (Köprülü Ktp. Fazıl Ahmed Paşa nr. 281)

Ek-2 Siracü'l-vehhâc'ın müellif hatlı nüshasının ilk ve son varığı (Süleymaniye Ktp. Ayasofya nr. 1006)

Ek-3 el-Emâlî fi'l-keşf 'ani'l-Hâvî'nin müellif hattı (Murad Molla 859

Handwritten manuscript page with dense Arabic script. The text is arranged in columns, with some larger headings or section markers. The ink is dark, and the paper shows signs of age and wear.

Handwritten manuscript page with dense Arabic script, continuing the text from the previous page. The layout is consistent, with multiple columns of text and some marginalia.

Ek 4 Hâşiye ale'l-İzâh li İbni't-Hâcib ale't-Mufasssal'ın müellif hath nüşhası (Millet Ktp. Feyzullah Ef. nr.2007)

KAYNAKÇA

- Abbâdî. *Zeylu Tabakâti'l-fukahâi's-Şafi'iyîn*. Thk. Ahmed Ömer Haşım - ve Muhammed Zeynühüm Muhammed Azeb. [Kahire]: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, 1413.
- Abdullah, İbrahim Muhammed. *İbnü'l-Hâcib en-Nahvî*. Dımaşk: Dâru Sa'deddin, 1426.
- Abdurrahman, Celaleddin. *el-Kâdî Nasrüddin el-Beyzâvî ve eseruhu fî Usûli'l-fikh*. Kahire: Dârü'l-Kitâbi'l-Câmii, 1981.
- Abdülhamid, Muhsin. *el-Âlûsî müfessiren*. Bağdat: Matbaatü'l-Maârif, 1388.
- Abdülvehhab, Hasan Hasenî. *Kitâbü'l-'Umr fî'l-musennefât ve'l-müellifîn et-Tûnusiyîn*. Beyrût: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 2005.
- Ahlwardt, Wilhelm. *Die Handschriften - verzeichnisse der Königlichen Bibliothek zu Berlin: verzeichniss der Arabischen handschriften*. Hildesheim: George Olms Verlag, 1980.
- Ahmed, Salim Abdürrezzâk. *Fihrisu mahtûtâti mektebeti'l-evkâfi'l-amme fî'l-Musul*. Bağdat: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şüûni'l-İslâmiyye, 1977.
- Aktepe, Münir. "İzmir Şehri Osmanlı Medreseleri Hakkında Ön Bilgi". *Tarih Dergisi*. 26 (2011): 97-118.
- Alak, Musa. *Sekkâkî ve Miftâhu'l-ulûm Adlı Eseri*. İstanbul, 2011.
- Alan, İsmail. *İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde Bulunan Sarf ve Nahve Dair Yazma Eserler*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Ali Eba Hüseyin. *Fihrisu mahtûtâti'l-Bahreyn*. Bahreyn: Merkezü'l-Vesaiki't-Tarihiyye, 1404.
- Ali Ebû Zeyd. "el-Câreberdî". *Mevsûatu a'lâmi'l-ulema ve'l-üdeba el-Arab ve'l-Müslimîn*. 5: 35-38. Beyrût-Tûnus: Dârü'l-Cîl - el-Munazzamatü'l-Arabiyye li't-Terbiye ve's-Sekâfe ve'l-Ulûm [ALECSO], 2005.
- Altıkulaç, Tayyar. "İbnü'l-Bârizî", *DİA*, 20: 526
- Altınay Sernikli - Servet Bayoğlu. *Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu: İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi: Mustafa Aşir Efendi Koleksiyonu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı, 1994.
- Arberry, A. J. *The Chester Beatty Library a handlist of the Arabic manuscripts*. Dublin: Hodges Figgis & Co., Ltd, 1963.

- Arıcı, Mustakim. “Bir Biyografinin Yeniden İnşası: Kâdî Beyzâvî, İlişki Ağları ve Eserleri”. *İslâm ilim ve düşünce geleneğinde Kadî Beyzâvî*. Ed. Mustakim Arıcı. 23-103. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2017.
- Avvâd, Korkîs. *ez-Zehâirü’ş-Şarkiyye*. Beyrût: Dârü’l-Garbi’l-İslâmî, 1999.
- Bağdâdî (ö. 1093/1682), Abdülkadir b. Ömer el-. *Hizânetü’l-edeb ve lübbu lübâbi lisâni’l-Arab*. Thk. Abdüsselâm Harûn. 4. Bs, 13 Cilt. Kahire: el-Mektebetü’l-Hâncî, 1418.
- Bağdâdî (ö. 1338/1920), Babanzâde İsmail Paşa el-. *Hediyetü’l-arifîn esmâü’l-müellifîn ve âsârü’l-musannifîn*. Thk. istinsâh ve tsh. Kilisli Rifat Bilge, İbnülemin Mahmûd Kemal İnal. Tıpkıbasım: Ankara, 1951. Tahran: Mektebetü’l-İslamiyye, 1387.
- Bâ-Mahremre (ö. 947/1565), Ebû Muhammed Afifüddin Abdullah Tayyib b. Abdullah b. Ahmed. *Kılâdetü’n-nahr fi vefeyâti a’yâni’d-dehr*. Thk. Bu-Cum’a Bekrî - ve Halid Zevârî. 6 Cilt. Beyrût: Dârü’l-Minhâc, 2008.
- Bayraktar, Nail. *Bağdathî Vehbi Efendi Kütüphanesindeki Önemli Arapça Yazmalar*. İstanbul, 1984.
- Bekâ, Muhammed Mazhar. *Mu’cemü’l-usûliyyîn*. Mekke: Câmiatu Ümmi’l-Kurâ, 1414.
- Bekrî, Ebü’l-Feyz Abdüssettar b. Abdülvehhab el-. *Feyzü’l-meliki’l-vehhâbi’l-müteâli bi-enbâi evâili’l-karni’s-sâlis aşer ve’t-tevâlî*. Thk. Abdülmelik b. Abdullah b. Dehîş. Mekke: Mektebetü’l-Esedî, 1429.
- Benli, Ali. “Klasik Arapça Tedrisatında Tablo ve Şemaların Kullanımına Bir Örnek: Vakfikebirli Ali Rıza Efendi’nin Netâicu’l-Efkâr Hâşiyesi -Adalî-i Cedîd-”. *Şarkiyat Mecmuası*. 28 (2016): 43-72.
- Benli, Ali. “Veliyyüddin Carullah Efendi’nin Dil İlimleri ile İlgili Kitaplara Düşüğü Notlar”. *Osmanlı kitap kültürü: Carullah Efendi Kütüphanesi ve derkenar notları*. Ed. Berat Açıl. Ankara: İlem kitaplığı, 2014.
- Bergamalı Ahmed Cevdet Bey (ö. 1926). *Tefsir Tarihi*. İstanbul: Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi Talebe Cemiyeti, 1927.
- Berrâk, Abdüsselâm el-. *Fihrisü’l-mahtûtâti’l-mahfuza fî Hizâneti’l-Camii’l-Kebir bi-Miknâs*. İrbid: Vizâretü’s-Sekâfe, 2004.
- Bibliothecae Bodleianae codicum manuscriptorum orientalium videlicet Hebraicorum, Chaldaicorum, Syriacorum,*

- Aethiopicorum, Arabicorum, Persicorum, Turcicorum, Copticumque Catalogus*. Oxford, 1787.
- Bilik, Abdurrahim. *Fıkhun Bir Alt Disiplini Olarak İlmü'l-hilâf*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- Bilin, Abdullah. “Adudüddin el-Îcî ile Çârperdî Arasındaki Tartışma ve Arka Planı = The Argumentation between İjî and Jarbardi and Its Background”. *BİDER: Bitlis İslamiyat Dergisi* I/2 (2019): 1-16.
- Bilin, Abdullah. *İbrahim el-Çârperdî Ve Kitâbü'l-Fükûk Fî Şerhi'ş-Şükûk Adlı Eserinin Tahkiki Ve Tahlili*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Boyalık, Mehmet Taha. *el-Keşşâf Literatürü (Zemahşerî'nin Tefsir Klasığının Etki Tarihi)*. Ankara: İSAM Yayınları, 2019.
- Boyalık, Mehmet Taha. “el-Keşşâf Şerh-Hâşiye Geleneğinde Tefsir İlminin Mahiyeti Tartışması”. *Nazariyat: İslâm Felsefe ve Bilim Tarihi Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2017): 91-118.
- Boyalık, Mehmet Taha. “Kutbüddin eş-Şîrâzî'ye el-Keşşâf Şerhi Nispeti Konusunda Yeni Veriler”. *İslâm Araştırmaları Dergisi*. 40 (2018): 175-181.
- Boyalık, Mehmet Taha. “Kutbüddin eş-Şîrâzî'ye el-Keşşâf Şerhi Nispeti Meselesi”. *İslâm Araştırmaları Dergisi*. 37 (2017): 101-118.
- Boyalık, Mehmet Taha. “Yemenî'nin Tuhfetü'l-Eşrâf Adlı el-Keşşâf Şerhinde Mu'tezile Savunusu”. *İslâm Araştırmaları Dergisi*. 39 (2018): 29-53.
- Brockelmann (ö. 1375/1956), Carl. *Geschichte der Arabischen Litteratur: erster*. Leiden: E.J. Brill, 1943.
- Brockelmann (ö. 1375/1956), Carl. *Geschichte der Arabischen litteratur : erster supplementband*. Leiden: E.J. Brill, 1937.
- Brockelmann (ö. 1375/1956), Carl. *Geschichte der Arabischen Litteratur: zweiter*. Leiden: E.J. Brill, 1949.
- Brockelmann (ö. 1375/1956), Carl. *Geschichte der Arabischen Litteratur : zweiter supplementband*. Leiden: E.J. Brill, 1948.
- Brockelmann (ö. 1375/1956), Carl. *Tarihü'l-edebi'l-Arabî*. Trc. Abdülhalim en-Neccâr - es-Seyyid Yakub Bekir. 10 Cilt. [Kahire]: el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Âmme li'l-Kitâb, 1993.
- Brockelmann (ö.1956), Carl. *Geschichte der Arabischen litteratur : zweiter supplementband*. Leiden : E.J. Brill, 1938.

- Bûlûz, Muhammed Evşerif. *Terbiyetu meleketi'l-ictihâd min hilâli kitabi "Bidâyeti'l-müctehid ve kifâyeti'l-muktesid" li İbn Rüşd el-Hafîd*. Riyad: Dâru Künûzi İşbilyâ, 1433.
- Bursalı Mehmed Tahir (ö. 1344/1925). *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333.
- Cemel (ö. 1204/1790), Süleyman b. Ömer el-Ezherî el-. *Fütühâtü'l-vehhâb bi tavzih-i Şerhi Menheci't-tullâb (Hâşiyetü'l-Cemel ala Şerhi'l-Menhec)*. Kahire: Matbaatu Mustafa Muhammed, 1305.
- Cevcerî (ö. 889/1484), Muhammed b. Abdülmün'im el-. *Şerhu Şüzûri'z-zeheb*. Thk. Nevâf el-Harisî. Medine: İmâdetü'l-Bahsi'l-İlmî bi'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye, 2004.
- Cunbur, Müjgan - Kaya, Dursun - Ünver, Niyazi - Yılmaz, Hacı. *Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yazma Eserler Katalogu*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1999.
- Cübûrî, Abdullah el-. *Fihrisu'l-mahtûtâtî'l-arabiyye fi Mektebeti'l-Evkâfi'l-Amme fi Bağdâd*. Bağdat: Matbaatü'l-İrşâd, 1393.
- Çârperdî (ö. 746/1346), Ebü'l-Mekârim Fahreddin Ahmed b. el-Hasan b. Ali el-. *Cevâbü'l-Câreberdî ala suâli'l-îcî fi tefsiri {Fe'tû bi-sûretin}*. Amasya Beyâzıt İl Halk Ktp., 1849.
- Çârperdî (ö. 746/1346), Ebü'l-Mekârim Fahreddin Ahmed b. el-Hasan b. Ali el-. *el-Emâlî fi'l-keşf 'ani'l-Hâvî (müellif hattı)*. Süleymaniye Ktp. Murad Molla, 859.
- Çârperdî (ö. 746/1346), Ebü'l-Mekârim Fahreddin Ahmed b. el-Hasan b. Ali el-. *es-Sirâcü'l-vehhâc fi şerhi'l-Minhâc*. Thk. Ekrem Özaykan. Riyad: Dârü'l-Mi'râc ed-Devliyye, 1418.
- Çârperdî (ö. 746/1346), Ebü'l-Mekârim Fahreddin Ahmed b. el-Hasan b. Ali el-. *es-Sirâcü'l-vehhâc fi şerhi'l-Minhâc (Dirase Kısmı)*. Thk. Ekrem Özaykan. Riyad: Dârü'l-Mi'râc ed-Devliyye, 1418.
- Çârperdî (ö. 746/1346), Ebü'l-Mekârim Fahreddin Ahmed b. el-Hasan b. Ali el-. *Şerhü'ş-Şâfiye*. Thk. Nebîl Ebû Amşe. Ebûzabî [Abudabi]: Hey'etu Ebûzabî li's-Siyaha ve's-Sekafe [Abu Dhabi Tourism & Culture Outhority], 1435.
- Çârperdî (ö. 746/1346), Ebü'l-Mekârim Fahreddin Ahmed b. el-Hasan b. Ali el-. *Tetimmetü'l-Keşşâf*. Süleymaniye Ktp. Damad İbrahim, 162.
- Çârperdî (ö. 760/1359'dan sonra), İbrahim. *Kitâbü'l-Fükûk fi şerhi'ş-Şükûk*. Manisa. Manisa Yazma Eser Ktp. Genel, 641.
- Davûdî (ö. 945/1539), Şemseddin Muhammed b Ali b Ahmed el-. *Tabakâtü'l-müfessirîn*. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y.

- Defter-i Kütübhâne-i Damad İbrahim Paşa*. Dersaâdet: Atik Zabtiye Sokağında 63 Numaralı Matbaa, 1312.
- Defter-i Kütübhâne-i el-Hâc Selim Ağa*. İstanbul: (A. Asaduryan) Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1310.
- Defter-i Kütübhâne-i Esad Efendi*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1262.
- Defter-i Kütübhâne-i Fatih*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, t.y.
- Defter-i Kütübhâne-i Lâleli*. İstanbul: Kasbâr Matbaası, 1311.
- Defter-i Kütübhâne-i Veliyyüddin*. Dersaâdet: Mahmud Bey Matbaası, 1304.
- Defter-i Kütüphane-i Laleli*. İstanbul: Kasbar Matbaası, 1311.
- Demirci, Osman. “Tavâliu’l-Envâr’ın Şerh ve Hâşiyeleri Üzerine”. *İslâm İlim ve Düşünce Geleneğinde Kâdî Beyzâvî*. Ed. Mustakim Arıcı. 737-767. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2017.
- Demirci, Selim. “Şerafüddin et-Tîbî ve Eserleri”. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*. 5 (2015): 233-259.
- Dimyâtî (ö. 1302/1884), Ebû Bekr Seyyid Bekri b. Seyyid Muhammed Şettâ ed-. [*Hâşiyetu*] *Î‘âneti’t-talibîn [alâ Fethi’l-mu’in şerhi Kurreti’l-‘ayn bi-mühimmâti’d-din]*. 4 Cilt. Kahire: Matbaatu Dâri’l-İhyai’l-Kütübi’l-Arabiyye, t.y.
- Dirayeti, Mustafa. *Fihristvare-i dest nüviştehâ-yı İnan (DNA)*. Tahran: Kitâbhane, Müze ve Merkez-i İsnâd-ı Meclis-i Şûra-yı İslâmî, 1389.
- Dobraca, Kasım. *Katalog Arapskih, Turskih, Perzijskih ı Bosanskih rukopisa: Gazi Husrev-Begova Biblioteka u Sarajevu (Fihrisü’l-mahtûtâtü’l-Arabiyye ve’t-Türkiyye ve’l-Fârisiyye ve Bosnaviyye: Mektebetü’l-Gazi Hüsrev Bey bi-Sarayıfu, Catalogue of the Arabic, Turkish, Persian and Bosnian manuscripts: The Ghazi Husrev-Bey Library in Sarajevo)*. London: al-Furqan Islamic Heritage Foundation [Müessesetü’l-Furkan li’t-Türasi’l-İslâmî]; Sarajevo: Riasat of Islamic Community in B&H, 2002.
- Duğaym, Mahmud es-Seyyid. *Fihrisü’l-mahtûtâtü’l-Arabiyye ve’t-Türkiyye ve’l-Fârisiyye fî Mektebeti Râgıb Paşa (Râgıb Paşa Kütüphanesi el yazmaları katalogu, Catalogue of manuscripts in Ragıb Pasha Library)*. 10 Cilt. [Kuala Lumpur]: Sâkifetü’s-Safâ el-İlmiyye (Saqifat al-Safa), 1437.

- Edirnevî (ö. 1069/1658), Ahmed b. Muhammed. *Tabakâtü'l-müfessirîn*. Thk. Süleyman b. Salih el-Huzzî. Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1997.
- el-Fihrisü's-şâmil li't-türâsi'l-Arabiyyi'l-İslâmiyyi'l-mahtût: el-fıkhı ve usûluhu*. Amman: Mecmaü'l-Melekî li-Buhûsi'l-Hadâratı'l-İslâmiyye [Müessesetu Âli'l-Beyt], 1421.
- el-Fihrisü's-şâmil li't-türâsi'l-Arabiyyi'l-İslâmiyyi'l-mahtût: ulümü'l-Kur'an: mahtûtâtü't-tefsir*. Amman: Mecmaü'l-Melekî li-Buhûsi'l-Hadâratı'l-İslâmiyye [Müessesetu Âli'l-Beyt], 1407.
- Ellis, A.G. - Edwards, Edward. *A descriptive list of the Arabic manuscripts acquired by the Trustees of the British Museum since 1894*. London: British Museum, 1912.
- Ermiş, Hamza. *Mehmed Zihni Efendi: Hayatı, Eserleri ve Arapça Öğretimindeki Yeri*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2011.
- Erünsal, İsmail E. "Fethedilen Arap Ülkelerindeki Vakıf Kütüphaneleri Osmanlılar Tarafından Yağmalandı mı?" *Osmanlı Araştırmaları (Dergi)*. 43 (2014): 19-66.
- Ezherî (ö. 905/1499), Ebü'l-Velid Zeynüddin Halid b. Abdullah b. Ebû Bekr Vakkâd el-. *et-Tasrîh bi-mazmûni't-tavzîh*. Thk. Muhammed Basil Uyûn. 3 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- Fihristü'l-kütübi'l-Arabiyye el-mahfuza bi'l-Kütübhâneti'l-Hidiviyye*. Kahire: Matbaatü'l-Osmâniye, 1307.
- Fihrisu Mektebeti Kavala*. Kahire: Matbaatü Dâri'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1350.
- Fihrisü'l-hizâneti't-Teymûriyye*. Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1367.
- Fihrisü'l-Kütübi'l-Arabiyye el-mevcûde bi'd-Dâr*. Kahire: Matbaatü Dâri'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1926.
- Fihrisü'l-kütübi'l-mevcude bi'l-mektebeti'l-Ezheriyye İlâ 1366/1947*. Kahire: Matbaatü'l-Ezher, 1948.
- Fihrisü'l-mahtûtât [Dârü'l-Kütübi'l-Vataniyye bi'Tûnus]*. Tûnus: Dârü'l-Kütübi'l-Vataniyye, 1978.
- Fikret, Muhammed Asâf. *Fihrist-i elifbâ-yi kütüb-i hattı Kitâbhane-i Merkez-i Âsitân-ı Kuds Rezevî*. Meşhed: Kitâbhane-i Merkez-i Âsitân-ı Kuds Rezevî, t.y.

- Flügel, Gustav Leberecht. *Die Arabischen Persischen Türkischen Handschriften der kaiserlichen und königlichen hofbibliothek zu Wien*. Wiemar: George Olms Verlag, 1977.
- Fuâd Seyyid. *Fihrisü'l-mahtûtât [Dâri'l-Kütübi'l-Mısriyye]*. Kahire: Matbaatü Dâri'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1382.
- Fuâd Seyyid. *Fihrisü'l-mahtûtâtî'l-musavvere*. Kahire: Dâri'r-Riyâd, 1954.
- Gazzî (ö. 1061/1651), Ebü'l-Mekârim Necmeddîn Muhammed b. Muhammed el-Âmirî ed-Dımaşkî el-. *el-Kevâkibü's-sâire bi-a'yâni'l-mieti'l-âşire = el-Kevâkibü's-sâire bi-menâkabi a'yâni'l-mieti'l-âşire*. Thk. Halil Mansur. 2. Bs, 3 Cilt. Beyrût: Dâri'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- Gazzî (ö. 1061/1651), Ebü'l-Mekârim Necmeddîn Muhammed b. Muhammed el-Âmirî ed-Dımaşkî el-. *Lutfü's-semer ve katfü's-semer*. Thk. Mahmûd Şeyh. Dımaşk: Vizâretü's-Sekâfe ve'l-İrşadü'l-Kavmî, t.y.
- Germiyânî (ö. 1016/1607), İbrahim el-. *el-Fevâidü'l-celîle fî şerhi'l-Ferâidi'l-cemîle*. Beyrût: Dâri'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2014.
- Habşî, Abdullah Muhammed el-. *Câmiü's-şürûh ve'l-havâşî: mu'cemun şâmilün li-esmâi'l-kütübi'l-meşruha fî't-türâsi'l-İslâmî ve beyâni şürûhiha*. 3 Cilt. Ebûzabî [Abudabi]: el-Mecmâü's-Sekâfi, 1425.
- Habşî, Abdullah Muhammed el-. *Câmiü's-şürûh ve'l-havâşî: mu'cemun şâmilün li-esmâi'l-kütübi'l-meşruha fî't-türâsi'l-İslâmî ve beyâni şürûhiha*. 5 Cilt. Beyrût: Dâri'l-Minhâc, 2017.
- Hacak, Hasan - Çelik, İmam Rabbani. "Kâdî Beyzâvî'nin Usûl Düşüncesi". *İslâm İlim ve Düşünce Geleneğinde Kâdî Beyzâvî*. Ed. Mustakim Arıcı. 213-354. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2017.
- Hafnâvî, Muhammed İbrahim. *el-Fethü'l-mübîn fî ta'rihi: Mustalahâti'l-fukahâ ve'l-usûliyyîn*. 4. Bs. Kahire: Dâri's-Selâm, 2011.
- Hamed, Ganim Kaddûrî el-. *ed-Dirâsâtü's-savtiyye inde ulemâi't-tecvîd*. Bağdat: Matbaatü'l-Hulûd, 1986.
- Han, Ahmed. *Mu'cemü'l-matbuât el-Arabiyye fî şibhi'l-kârreti'l-Hindiyye el-Pâkistaniyye münzü duhûli'l-matbuât ileyhâ hatta am 1980*. Riyâd: Mektebetü'l-Melik Fehd el-Vataniyye, 1421.
- Handmîr (ö. 942/1535), Gıyâseddin Handmîr b. Hâce Hümâmüddin Muhammed b. Hâce Celâleddin Muhammed. *Tarihu Habîbi's-*

- siyer fi ahbâri efrâdi beşer*. Thk. Muhammed Debîr-i Siyâkî. Tahran: Kitâbfurûş-i Hayyâm, 1362.
- Hansârî (ö. 1313/1895), Muhammed Bakır b. Zeynelabidin b. Cafer el-Musevî el-. *Ravzâtü'l-cennât fi ahvâli'l-ulemâ ve's-sâdât*. Thk. Esedullah İsmailiyyân. 8 Cilt. Tahran-Kum: Mektebetu İsmailiyyân, 1390.
- Hasan Ahmed el-Osman. *Şerhüş-Şâfiyeti li'l-Hadr el-Yezdî*. Câmiatü Ümmi'l-kurâ, 1996.
- Hasenî, eş-Şerif Abdülhay b. Fahreddin el-. *Î'lâm bimen fi tarihi'l-Hind mine'l-a'lâm (Nüzhetü'l-havâtir ve behcetü'l-mesâmî ve'n-nevâzir)*. Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1420.
- Hasnâvî, Mustafa Abdülkazım. *Esvâtu'l-luğaviyye ve zevâhiruhâ 'inde'l-Câreberdî*. Ammân: Dâru Sefâ - Dârü's-sâdik, 1433.
- Hazer, Dursun. "Şeyh-zâde'nin Kavâ'idü'l-İ'râb'ı Şerhi Penceresinden Osmanlı Arapça Şerh Çalışmalarına Bakış". *EKEV Akademi Dergisi* 7/15 (2003): 211-228.
- Hımsî, Esmâ. *Fihrisu mahtûtâti Dâri'l-Kütübi'z-Zâhiriyye : ulümü'l-lugati'l-Arabiyye*. Dimaşk: Matbuatu Mecmai'l-Lugati'l-Arabiyye, 1393.
- Hısnî (ö. 829/1425), Ebû Bekr Takıyyüddin b. Muhammed b Abdülmü'min el-. *Kifâyetü'l-ahyâr fi halli gâyeti'l-ihtisâr*. Thk. Abdullah İbn Sümeyt - ve Muhammed Şadi Arbeş. 2. Bs. Devhâ [Doha]: Dârü'l-Minhâc, 2008.
- Hitti, Philip Khuri. *Descriptive catalog of the Garrett collection of Arabic manuscripts*. Princeton: Princeton University, 1938.
- Hudarî (ö. 1287/1870), Muhammed b. Mustafa ed-Dimyâtî el-. *Hâşiyetü'l-Hudarî alâ şerhi İbn Akîl alâ Elfıyyeti'l-İmam Mâlik*. Tıpkıbasım., 2 Cilt. Dârü'l-Fikr, t.y.
- Hüseynî, es-Seyyid Ahmed el-. *et-Türâsü'l-Arabiyyü'l-mahtût fi mektebâti İrâni'l-âmmе*. Kum: İntişârât Dalilemâ, 1431.
- Hüseynî, es-Seyyid Ahmed el-. *Fihrist-i nüshahâ-yı hattî : Kitâbhâne-i Umûmî-i Hazret-i Ayetullah el-Uzmâ Mar'aşî Necefî*. Kum: Kitâbhâne-i Büzürg-i Hazreti Ayetullahü'l-Uzmâ Mar'aşî Necefî, t.y.
- İbn Abdüsselâm el-Menûfî (ö. 931/1524), Ebü'l-Hayr Şehâbeddîn Ahmed b. Muhammed. *en-Nasîha bimâ ebdethu'l-karîha*. Şam. Mektebetü'l-Esed el-Vatanî (Zahiriye), Tasavvuf, 135.
- İbn Ebi'r-Ricâl (ö. 1092/1681), Ahmed b. Salih. *Matla'ü'l-büdûr ve mecmâu'l-buhûr fi terâcimi ricâli'z-Zeydiyye*. Thk. Abdurrakîb

- Muhammed. Sa'de: Merkez-ü Ehli'l-Beyt li'd-Dirâsâtî'l-İslâmiyye, 2004.
- İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449), Ebü'l-Fazl Şehâbeddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *ed-Dürerü'l-kâmine fî a'yâni'l-mieti's-sâmine*. 4 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Cîl, 1414.
- İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449), Ebü'l-Fazl Şehâbeddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *İnbâü'l-gumr bi-ebnâi'l-'umr*. Thk. Hasan Habeşî. Kahire: Lecnetu İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî, 1389.
- İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1567), Ebü'l-Abbas Şehâbeddin Ahmed. *el-Fetâvâ'l-kübrâ el-fikhiyye*. Kahire: Matbaatü Abdülhamid Ahmed Hanefî, 1357.
- İbn Kâdî Şühbe (ö. 851/1448), Ebü's-Sıdk Takıyyüddin Ebû Bekr b. Ahmed. *Tabakâtü's-Şâfi'iyye (Tabakâtü'l-fukahâi's-Şâfi'iyye)*. Thk. Hafız Abdülhalim Han. 5 Cilt. Haydarâbâd: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 1978.
- İbn Kalkaşandî (ö. 922/1516). *Meşyehatu ibn Kalkaşandî*. Berlin Devlet ktp, 18.
- İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249), Ebû Amr Cemâleddin Osman b. Ömer b. Ebî Bekr. *el-Kâfiye fî'n-nahv*. Thk. Tarık Necm. Cidde: Mektebetü Dâri'l-Vefâ, 1986.
- İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249), Ebû Amr Cemâleddin Osman b. Ömer b. Ebî Bekr. *Emâlî İbni'l-Hâcib*. Thk. Fahr Salih Süleyman Kaddâre. 2 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Cîl, 1989.
- İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249), Ebû Amr Cemâleddin Osman b. Ömer b. Ebî Bekr. *eş-Şâfiye fî ilmi't-tasrîf ve'l-hat*. Thk. Hasan Ahmed el-Osman. 2. Bs. Mekke: el-Mektebetü'l-Mekkiyye, 1435.
- İbnü'l-Hanbelî (ö. 971/1563), Ebû Abdullah Radıyyüddin Muhammed b. İbrâhim b. Yusuf et-Tazifî. *Dürri'l-habeb fî tarihi a'yâni Haleb*. Thk. Mahmûd Muhammed el-Fahûrî - ve Yahyâ Zekerıyyâ Abbare. Dımaşk: Menşurâtu Vizâretü's-Sekâfe, 1972.
- İbnü'l-Mülakkın (ö. 804/1401), Ebû Hafs Siraceddin Ömer b. Ali b. Ahmed. *el-Akdü'l-müzheb fî tabakâti hamaleti'l-mezheb*. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417.
- İbnü'l-İmâd (ö. 1089/1679), Ebü'l-Felah Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed. *Şezerâtü'z-zeheb fî ahbâri men zeheb*. Thk. Mahmud el-Arnaut. 10 Cilt. Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 1986.

- İbnü's-Seyyid Rıdvân el-Medenî, Abbas b. Muhammed. *Muhtasar fethu rabbi'l-erbâb bimâ uhmile fî Lübbi'l-lübâb min vâcibi'l-ensâb*. Mısır: Matbaatü'l-Maâhid, 1345.
- İmâdetü Şüûni'l-Mektebât. *Fihrisu kütübi'l-kavâidi'l-fikhiyye ve usûli'l-fikh*. Medine: [Câmiatü'l-İslâmiyye], 1415.
- İsnevî (ö. 772/1370), Ebû Muhammed Cemâleddin Abdürrahim b. el-Hasan el-. *Nihâyetü's-su'l fî şerhi Minhâci'l-vüsûl*. Beyrût: Âlemü'l-Kütüb, t.y.
- Kallek, Cengiz. "İbn Cemâa, Muhammed b. Ebû Bekir", *DİA*,19: 394
- Kallek, Cengiz. "el-Havi's-Sağır" *DİA*, 16: 536
- Karabulut, Ali Rıza. *Mu'cemü'l-mahtûtât el-mevcûde fî mektebât İstanbul ve Anadolu (İstanbul ve Anadolu kütüphanelerinde mevcut elyazması eserler ansiklopedisi)*. t.y.
- Karabulut, Ali Rıza - Karabulut, Ahmet Turan. *Mu'cemü't-târihi't-türâsi'l-İslâmî fî mektebâti'l-âlem: el-mahtûtât ve'l-matbuât (Dünya kütüphanelerinde mevcut İslâm kültür tarihi ile ilgili eserler ansiklopedisi)*. 6 Cilt. Kayseri: Mektebe Yayınları, t.y.
- Karatay, Fehmi Edhem. *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu*. İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi, 1962.
- Karatay, Fehmi Ethem. *İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1953.
- Kâsımî (ö. 1332/1914), Cemâleddin Muhammed b. Muhammed Saîd el-. *Mehâsinü't-te'vîl (Tefsirü'l-Kasımî)*. Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1386.
- Kâşânî (ö. 988/1580), Fethullah b. Şükrüllah el-. *Zübdetü't-tefâsir*. Kum: Müessesetü'l-Meârifî'l-İslâmiyye, 1423.
- Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657). *Keşfü'z-zünûn an esâmî'l-kütüb ve'l-fünûn*. Tıpkıbasım: Tahran :Mektebetü'l-İslâmiyye,1967., 2 Cilt. Beyrût: Dâru İhyai't-Türasi'l-İslâmî, t.y.
- Kâtib Çelebî (ö. 1067/1657), Hacı Halife Mustafa b. Abdullah. *Süllemü'l-vüsûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*. Thk. Mahmud Abdülkadir el-Arnaut. İstanbul: Ma'hedü'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyye (İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi) (IRCICA), 2010.
- Eyüp Said Kaya. "Şerh (Fıkıh)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38: 560. Ankara: TDV Yayınları, 2010
- Kaya, Mesut. *Şerh ve Haşiyeleri Bağlamında el-Keşşâf'ın Tefsire Etkileri: Tefsir Tarihine Bibliyografik Bir Katkı*. Ankara: İlahiyat, 2015.

- Kehhâle, Ömer Rızâ. *Mu'cemü'l-müellifîn : terâcimu musannifî'l-kütübi'l-Arabiyye*. 5 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1414.
- Kemalpaşazâde (ö. 940/1534), Şemseddin Ahmed b. Süleyman. *el-Felâh şerhü'l-Merâh*. Thk. Muhammed Seyyid Osman. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1435.
- Konevî (ö. 1195/1780), Ebü'l-Müfeddâ İsamüddin İsmail b. Muhammed b. Mustafa el-. *Hâşiyetü'l-Konevî alâ tefsiri'l-Beyzâvî*. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- Kut, Günay - Bayrakar, Nimet. *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 1984.
- Kütüphane-i umumi defteri*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, t.y.
- Maden, Şükrü. "Osmanlılar'da el-Keşşâf ve Envâru't-Tenzîl Hâşiyeleri". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 9/18 (2011): 241-273.
- Mahlûf (ö. 1360/1941), Muhammed b. Muhammed b. Ömer el-Münestirî Muhammed. *Şeceretü'n-nûri'z-zekiyye fî tabakâti'l-Mâlikiyye*. Thk. Abdülmecîd el-Hayâlî. 2 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 2007.
- Mahtûtâtü'l-mektebeti'l-Abbasiyye fî'l-Basra*. Beyrût: Âlemü'l-Kütüb, 1407.
- Mecmuatü'ş-Şâfiye min ilmeyi's-Sarf ve'l-Hat*. İstanbul, 1310.
- Merdâvî (ö. 885/1480), Ebü'l-Hasan Alâeddin Ali b. Süleyman b. Ahmed el-. *et-Tahbîr şerhü't-Tahrîr fî usûli'l-fikhi'l-Hanbelî*. Thk. Abdurrahman b. Abdullah el-Cibrîn. 8 Cilt. Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1421.
- Mîlânî (ö. 811/1408), Muhammed b Abdürrahim b el-Hüseyn el-Ömerî el-. *Kitâbu şerhi'l-Muğni fî'n-nahv*. Thk. Abdülkadir el-Heytî. Bingazi: Menşuratu Câmîiatu Karyûnus, 1998.
- Mîlânî (ö. 811/1408), Muhammed b Abdürrahim b el-Hüseyn el-Ömerî el-. *Şerhü'l-Muğni fî'n-nahv*. Thk. Muhammed Tarık Mağribiyye. İstanbul: Mektebetü'l-İrşâd, 2017.
- Muhammed Ayış. *Fihrisu'l-mahtûtâti'l-arabiyye fî camîati Brinstûn*. Sakîfetü's-Safâ el-İlmiyye, 2011.
- Muhammed b. Ali el-Cürcânî (ö.726/1325'den sonra). *el-İşârât ve't-tenbihât fî 'ilmi'l-belâğa*. Thk. Abdülkadir Hüseyin. Meydanü'l-Ûbirâ [Opera Meydanı, Kahire]: Mektebetü'l-Âdâb, 1997.

- Muhibbî (ö. 1111/1699), Muhammed Emin b. Fazlullah b. Muhibbillah ed-Dimaşkî el-. *Hulâsatü'l-eser fi a'yâni'l-karni'l-hâdi aşer*. Kahire: Matbaatü'l-Vehbiyye, 1284.
- Murâdî, Muhammed Vefâdâr. *Fihristu kütübi hattî kütübhâne-i Ayetullah celîlî (Kuds Rezevi)*. Meşhed: Kitabhâne, Müze ve Merkez-i İsnâd-ı Âsitân Kuds Rezevî, 1383.
- Muti'urrahman, Muhammed b. Seyyid Ahmed. *Fihrisü'l-muhtasar li-mahtûtâtî Mektebeti'l-Haremi'l-Mekkî eş-Şerif*. Riyâd: Mektebetü'l-Melik Fehd el-Vataniyye, 1427.
- Muti'urrahman, Muhammed b Seyyid Ahmed - İyd, Adil - Timsahî, Muhammed et- - Abdülkayyum b. Abdürabbinnebi. *Fihrisü'l-mahtûtati Mektebeti'l-Haremi'l-Mekkî eş-Şerif*. Mekke: Dârü'l-Me'sûr, 2017.
- Müstakimzâde (ö. 1202/1788), Süleyman Sa'deddin Efendi. *Mecelletü'n-nisâb fi'n-neseb ve'l-künâ ve'l-elmâb*. Tıpkıbasım: Süleymaniye ktp. Halet Nr. 628. Ankara: Kültür Bakanlığı, 2000.
- Nazif Hoca. "Abdalqadir b. Omar Al-Bağdadi'nin Eserlerinin İstanbul'daki Yazmaları". *Şarkiyat Mecmuası*. 4 (1961): 119-145.
- Niksârî (ö. 827/1424), Hasan Paşa b. Alâeddin Ali Esved en-. *el-Mifrâh fi şerhi Merâhi'l-ervâh fi't-tasrîf*. Thk. Şerif Abdülkerim en-Neccâr. Ammân: Dâru Ammâr, 1427.
- Ömerî (1184/1770), Ebü'n-Nur İsamüddin Osman b Ali b Murad el-. *er-Ravdu'n-nağr fi tercemeti üdebâi'l-'asr*. Thk. selim Nuaymî. Bağdat: Matbuatü'l-Mecmai'l-İlmiyyi'l-Iraki, 1395.
- Özen, Şükrü. "İlm-i Hilâf yahut Fukahâ Metoduna Göre Cedel Hakkında Klasik Bir Metin: Menşeu'n-Nazar". *Makâlât*. 2 (1999): 171-198.
- Özer, Mine Esiner. *Dr. Emel Esin Kütüphanesi Kataloğu: (Yazma eserler)*. İstanbul: TEK-ESİN (Türk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Vakfı), 1995.
- Özgüdenli, Osman G. "İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Farsça Yazmaların Öyküsü: Bir Giriş = The Story of Persian Manuscripts in Istanbul Libraries: An Introduction". *Tarih Araştırmaları Dergisi XXVII/43* (2008): 1-75.
- Ramazânî, Nasır Mehdi. *Cüzûru's-sekâfeti'l-İslâmiyye fi cumhuriyyeti Makedunya*. Ammân: Dârü'l-Me'mûn, 2010.

- Rauf, İmâd Abdüsselâm. *el-Âsârü'l-hattiyye fi'l-Mektebeti'l-Kadiriyye: fî camii's-şeyh Abdülkadir el-Geylânî*. Bağdat: Matbaatü'l-Maârif, 1400.
- Remlî (ö. 957/1550), Ebül-Abbâs Şehâbeddîn Ahmed b. Ahmed b. Hamza el-Menûfî el-Ensârîn er- - Ensârî (ö. 926/1520), Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekeriyâyâ b. Muhammed b. Ahmed es-Süneykî el-Hazrecî el-. *Esna'l-metâlib şerhu Ravzi't-tâlib*. Mısır, 1313.
- Sabbân (ö. 1206/1792), Ebü'l-İrfan Muhammed b. Ali es-. *Hâşiyetü's-Sabbân alâ şerhi'l-Üşmûnî ala Elfiyyeti İbn Mâlik*. Thk. Abdür-rauf Sa'd. 4 Cilt. Kahire: el-Mektebetü't-Tevfikiyye, t.y.
- Sandıkçı, S. Kemal. *Sahih-i Buhari Üzerine Yapılan Çalışmalar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1991.
- Sehâvî (ö. 902/1497), Ebü'l-Hayr Şemseddîn Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed es-. *ed-Dav'ü'l-lâmi' [li-ehli'l-karni't-tâsi']*. Tıpkıbasım: Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1354. Beyrût: Dâru Mektebeti'l-Hayat, t.y.
- Sehâvî (ö. 902/1497), Ebü'l-Hayr Şemseddîn Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed es-. *el-Cevâhir ve'd-dürer fî tercemeti Şeyhi'l-İslâm İbn Hacer el-Askalânî*. Thk. İbrahim Bacis Abdülhamid. Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1999.
- Sehâvî (ö. 902/1497), Ebü'l-Hayr Şemseddîn Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed es-. *et-Tibriü'l-mesbûk fî zeyli's-Sülûk*. Thk. Necvî Mustafa Kamil - ve Lebibe İbrahim Mustafa. 4 Cilt. Kahire: Matbaatü Dari'l-kütüb ve'l-vesâiki'l-kavmiyye, 2002.
- Semîr ed-Dirûbî. "es-Süyûtî ve Risaletuhu: Fihristu müellefâtî". *Mecelletu Mecmai'l-Lugati'l-Arabiyye el-Ürdünî*. 64 (2003): 29-97.
- Serkis, Yûsuf b İlyân b Mûsâ Dımaşkî. *Mu'cemü'l-matbûâtî'l-Arabiyye ve'l-muarrebe*. Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, t.y.
- Seyyid Alizâde (ö. 1087/1676), Yakub b. Seyyid Ali Rûmî Bursevî. *Mefâtihi'l-cinân [ve mesâbihü'l-cenân] şerhu Şir'ati'l-İslâm*. İstanbul: Hakikat kitabevi[Mektebetü'l-Hakika], 1403.
- Spuler, Bertold. *İran Moğolları: Siyaset, İdare ve Kültür: İlhanlılar Devri 1220-1350*. Trc. [A.] Cemal Köprülü. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1957.
- Sübki (ö. 756/1355), Takiyyüddin Ali b. Abdilkâfi es- - Sübki (ö. 771/1370), Ebû Nasr Taceddin İbnü's-Sübki Abdülvehhâb b.

- Ali b. Abdilkâfi es-. *Ref'ü'l-hâcib an Muhtasari İbni'l-Hâcib*. Thk. Ali Muhammed Muavvaz - ve Adil Ahmed Abdülmevcûd. Beyrût: Âlemü'l-Kütüb (World of Books), 1419.
- Sübkî (ö. 771/1370), Ebû Nasr Taceddin İbnü's-Sübkî Abdülvehhâb b. Ali b. Abdilkâfi es-. *Tabakâtü's-Şâfi'iyeti'l-kübrâ*. Thk. Mahmud Tanâhî, Abdülfettah Hulv. 2. Bs. Cize: Heclî't-Tıbaa ve'n-Neşr, 1992.
- Süyûtî (ö. 911/1505), Ebü'l-Fazl Celaledin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-. *Bugyetü'l-vu'ât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nühât*. Thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim. Kahire: İsa el-Babi el-Halebi, 1384.
- Süyûtî (ö. 911/1505), Ebü'l-Fazl Celaledin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-. *el-Eşbâh ve'n-nezâir fî'n-nahv*. Thk. Abdul'âl Salim Mekrem. 4 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1985.
- Süyûtî (ö. 911/1505), Ebü'l-Fazl Celaledin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-. *el-Hâvî li'l-fetâvâ*. Thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid. Kahire: Matbaatü's-Saade, 1378.
- Süyûtî (ö. 911/1505), Ebü'l-Fazl Celaledin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-. *el-Müzhir fî ulûmi'l-luğa ve envâ'ihâ*. Thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim - Ali Muhammed el-Bicâvî - ve Muhammed Ahmed Câdü'l-mevlâ Bek. Beyrût: Mektebetü'l-Asriyye, 1986.
- Süyûtî (ö. 911/1505), Ebü'l-Fazl Celaledin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-. *en-Nüket ale'l-Elfiyye ve'l-Kâfiye ve's-Şâfiyye ve's-Şüzur ve'n-nüzhe*. Thk. Fahir cebr Matar. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1428.
- Süyûtî (ö. 911/1505), Ebü'l-Fazl Celaledin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-. *Nazmü'l-ikyân fî a'yâni'l-a'yân*. Beyrût: el-Mektebetü'l-İlmiyye, t.y.
- Süyûtî (ö. 911/1505), Ebü'l-Fazl Celaledin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-. *Nevâhidü'l-ebkâr ve şevâridü'l-efkâr*. Thk. Muhammed Kemal Ali. Doktora Tezi. Mekke: Câmîat'ü Ümmi'l-Kurâ, 1423.
- Şener, Mehmet. "Çârperdi", *DİA*, 8:230
- Şeşen, Ramazan. *Muhtârât mine'l-mahtûtâtî'l-Arabiyyeti'n-nâdire fî mektebâti Türkiyâ*. İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı [İSAR], 1997.

- Şeşen, Ramazan - İzgi, Cevat - Akpınar, Cemil. *Fihrisu mahtûtâtî Mektebeti Köprülî (Köprülü Kütüphanesi yazmalar kataloğu)*. İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi #Research Centre for Islamic History Art & Culture (IRCICA), 1406.
- Şevkânî (ö. 1250/1834), Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed Havlânî eş-. *Edebü't-taleb ve münteha'l-ereb*. Thk. Abdullah b. Yahyâ es-Süreyhî. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2008.
- Şevkânî (ö. 1250/1834), Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed Havlânî eş-. *el-Bedrü't-tâli' bi-mehâsini men ba'de'l-karni's-sâbi'*. Thk. Muhammed Hasan Hallak. Dımaşk: Dâru İbn Kesîr, 2006.
- Şeyhzâde (ö. 950/1543), Muhyiddin Mehmed Kocevî. *Şerhu Kavâ'idi'l-i'râb*. Thk. İsmail Merve. Beyrût: Dâru'l-Fikri'l-Muasır, 1416.
- Şintî, İsmâ Muhammed eş-. *Fihrisü'l-mahtûtâtî'l-musavvere: en-Nahv*. Kahire: el-Munazzamatü'l-Arabiyye[ALESCO], 1997.
- Şirâzî, İbn Yusuf - Hadaik, Ziyaeddin. *Fihrist-i Kitabhane-i Medrese-i al-i Sipehsâlâr*. Tahran: Meclis-i Şûra-i Milli, 1316.
- Şirvânî, Abdülhamid - Abbâdî, Ahmed b. Kasım el-. *Havâşî Tuhfeti'l-muhtâc bi-Şerhi'l-Minhâc*. Kahire: Matbaatü Mustafa Muhammed, 1357.
- Tahrânî (ö. 1356/1937), Muhammed Muhsin Tahrânî Aga Büzürg-i. *ez-Zeri'a ilâ tasânîfi's-Şîa*. 28 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Edvâ, 1403.
- Tala, Murat. "İlimlerin Metinleşme Sürecine Belâgat Geleneği Bağlamında Bir Not: el-Fevâidü'l-Gıyâsiyye Şerh ve Hâşiyeleri". *İslâm İlim ve Düşünce Geleneğinde Adudüddin el-Îcî*. Ed. Eşref Altaş. 581-630. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2017.
- Taşköprüzâde (ö. 968/1561), Ebü'l-Hayr İsamüddin Ahmed Efendi. *eş-Şekâiku'n-nu'mâniyye fî ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye*. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1395.
- Taşköprüzâde (ö. 968/1561), Ebü'l-Hayr İsamüddin Ahmed Efendi. *Hâşiyeye alâ Şerhi'l-Keşşâf li'l-Cürcânî*. Thk. Mehmet Taha Boyalık. İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 2016.
- Taşköprüzâde (ö. 968/1561), Ebü'l-Hayr İsamüddin Ahmed Efendi. *Miftâhü's-sa'âde ve misbâhü's-siyâde fî mevzu'âti'l-ulûm*. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985.

- Tedğût, Murad, *Fihrisü'l-mahtûtâti'l-musavvere, Tefsir ve ulûmü'l-Kurân* (Kahire: Ma'hadi'l-Mahtûtâti'l-Arabiyye, 2013) 1/2: 115-116
- Tehânevî (ö. 1158/1745'ten sonra), Muhammed b. A'la b. Ali el-Farûkî el-Hanefî et-. *Mevsûatu Keşşâfu istilâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*. Thk. Ali DahrûcEd. Refik el-Acem. Trc. Corc Zeynâtî - Abdullah Halidî. 2 Cilt. Beyrût: Mektebetu Lübnân [Librairie du Liban], 1996.
- Tîbî (ö. 743/1343), Şerefeddin Hüseyin b Muhammed b Abdullah et-. *Fütûhü'l-gayb fi'l-keşf an kınâi'r-reyb (Hâşiyetü't-Tîbî ale'l-Keşşâf)*. Thk. İyad Ahmed el-Gavc - Cemil Beni Ata - Ömer Hasan el-Kayyam - ve Hamza Muhammed Vesim el-Bekri. 17 Cilt. Dübey: Caizetu Dübey ed-Devliyye li'l-Kur'âni'l-Kerim, 1434.
- Tûnus Milli Ktp <https://www.bibliotheque.nat.tn/%d9%81%d9%87%d8%a7%d8%b1%d8%b3-%d8%af%d8%a7%d8%b1-%d8%a7%d9%84%d9%83%d8%aa%d8%a8-%d8%a7%d9%84%d9%88%d8%b7%d9%86%d9%8a%d8%a9/>
- Turayhî, Muhammed Saîd et-. *Fihrisu Mektebeti'l-Vezirî Yezd*. Beyrût: Merkezü'd-Dirâsât ve'l-Buhûsi'l-İlmiyye, 1410.
- Tülücü, Süleyman. "Nevâcî", *DİA*, 33: 28.
- Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu: Antalya: Tekelioğlu*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 1984.
- Udayme, Abdulhalik. *el-Muğni fi taşrifî'l-ef'al*. 2. Bs. Kahire: Dârü'l-Hadis, 1999.
- Varol, Hüseyin. "Abdülkâdir b. Ömer b. Bâyezid b. el-Bağdâdî el-Hanefî". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (1994): 145-160.
- Yâfi'î (ö. 768/1367), Afifüddin Abdullah b. Es'ad b. Ali el-Yemânî el-. *Mir'âtü'l-cinân ve ibretü'l-yakzân fi ma'rifeti havâdisi'z-zamân*. Thk. Abdullah Muhammed el-Cübûrî. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1405.
- Yeni Cami Kütüphanesinde Mahfuz Kütüb-i Mevcudenin Defteridir*. İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, 1300.
- Yezdî, Hadr el-. *Şerhu Şâfiyeti İbni'l-Hâcib*. Thk. Hasan Ahmed el-Osman. Beyrût: Müessesetü'r-Reyyân, 1429.

- Yılmaz, Mustafa Necip. *Taşköprülüzâde ve es-Saadeti'l-fahire fi siyadeti'l-ahire Adlı Eseri*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.
- Zerkeşî (ö. 794/1392), Ebû Abdullah Bedreddin Muhammed b. Bahadır b. Abdullah ez-. *Bahrü'l-muhît fi usûli'l-fikh*. Thk. Abdülkadir Abdullah Ani. Kuveyt: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 1992.
- Zirikî (ö.1396/1976), Hayreddin ez-. *el-A'lâm: kâmûsu terâcim [li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ]*. 15. Bs. Beyrût: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 2002.

Dizin

- Abdulhalik Uğayme, 123
Abdullah b. Ahmed Hanî, 47
Abdullah b. Muhammed en-Nahcuvânî, 65
Abdullah b. Serhan el-Karenî, 79
Abdullah b. Seyyid Fahreddin el-Hüseynî, 58
Abdurrahman (Kürd Hafız zâde el-Hâc), 22
Abdurrahman b. Ali b. el-Müeyyed, 14
Abdurrahmân b. Halil Boluvî, 56
Abdurrahman b. Muhammed el-Kilisî, 121
Abdurrahman b. Seyyid Ahmed, 47
Abdüla'la el-Leknevî, 119
Abdülberr İbnü'ş-Şeyh Süleyman el-Esyûtî el-Mâlikî, 76
Abdülcelil el-Hanbelî, 85
Abdülgaffâr b. Abdülkerîm el-Kazvî, 31
Abdülkadir el-Bağdâdî, 59, 84, 113
Abdülkadir el-Hısnî, 58
Abdülkerim b. Nasîrülhâfız, 91
Abdüllatif, 22, 42, 66
Abdüllatif Savecî b. Halil, 66
Abdülmaksûd Muhammed, 79
Ahmed b. Derviş Muhammed, 100
Ahmed b. el-Hasan b. Ali b. Mustafa, 63
Ahmed b. Eyca, 89
Ahmed b. Hızır, 55
Ahmed b. Mustafa, 74, 81
Ahmed b. Yûsuf b. Hasan el-Hasenî, 72
Ahmed b. Yûsuf el-Hamîdî, 70
Ahmed el-Çârperdî, 43
Ali (Ağa) b. el-Hâc Yûnus (Ağa) b. Abdülcelil el-Celîlî, 57
Ali b. Bâlî, 112
Ali b. Bapir, 55
Ali b. Muhammed b. Hamza eş-Şâfi'î, 35
Ali b. Muhammed el-Mâverdî, 32
Ali b. Timurhan, 49
Âlûsî, 115
Babertî, 47
Bahâeddin el-Âmilî, 8
Bedersî, 120
Bedreddin Aynî, 75
Bedreddin b. Seyyid Ahmed Çelebî, 25
Beğavî, 20, 22
Bernâz, 81
Beyzâvî, 4, 23, 36, 37, 93, 117, 118
Birmâvî, 77
Bisâtî, 112
Brockelmann, 31, 44, 45, 51, 58, 72, 73, 75, 79, 80, 83, 109

- Cafer b. Ahmed b. Hıdır, 68
 Cafer b. Muhammed el-Hanefî, 28
 Cârullah, 63, 70, 79, 80, 82, 96, 112
 Cârullah Efendi, 64
 Cemâleddin b. Ali el-Gaffarî, 16
 Cemaleddin el-Aksarayı, 70
 Cemâleddin el-Aksarâyî, 112
 Cemâleddin el-Kasımî, 113, 115
 Cevcerî, 120
 Derviş Hafız Efendi, 69
Düreriü'l-aşdâf, 12, 114
 Ebû Abdullah Mehmed b. Abdusselam el-Fasî el-Benânî, 82
 Ebû Bekir b. Muhammed b. Ahmed el-Hanefî, 14
 Ebû Muhammed Ataullah es-Sûfî, 21
 Ebû Talib Sıbt Ebû'l-Kasım el-Hüseynî el-Findiriskî, 81
 Ebûbekir ed-Dimyâtî, 116
 Ebû'l-Yüsr Nizâmeddin Muhammed b. Elçiboğa en-Nasırî el-Hanefî, 78
 Ebü'n-Nasr Ali el-Henkî, 90
 Ebü'n-Nasr Muhammed b. İshak b. Esbâţ el-Kindî el-Mısırî en-Nahvî, 52
 Ebü's-se'âdât Muhammed b. Ahmed b. Ebû Yezîd, 112
 Ebü's-Senâ Şemseddin Mahmûd b. Abdurrahman b. Ahmed İsfahanî, 93
 el-Alâ el-Kalkaşendî, 112
 el-Bedaşşî, 117
 el-Emâlî fi'l-keşf 'ani'l-Hâvî, 31
el-Felâh şerhü'l-Merâh, 108, 121
 el-Feth b. Abdullah el-Bündârî, 13
el-Fevâ'idü'l-celîle fi şerhi'l-Ferâ'idi'l-cemîle, 86
 el-Fusûl fi zikri ziyadâti'l-isim, 39
el-Fütûh li'l-vudûh Şerhü'l-Muğnî, 57
 el-Hac Mustafa ed-Dûrî, 7
 el-Hasan b. Ömer el-Hamevî el-Mevlevî, 67
el-Îzâh.Bakın el-Îzâh fi şerhi'l-Mufassal, *Bakın el-Îzâh fi şerhi'l-Mufassal*
el-Îzâh fi şerhi'l-Misbâh, 24
el-Îzâh fi şerhi'l-Mufassal, 39
el-Îzâh fi şerhi'l-Misbâh, 5, 37
el-Kâfî şerhu'l-Hâdî, 62
 el-Kavâ'id, 43
el-Menâhilü's-sâfiye ilâ keşfi me'ânî'-ş-Şâfiye, 122
el-Mevâridü'l-'azbe, 85
el-Mifrâh fi şerhi'l-Merâh, 120
el-Muğnî fi taşrîfi'l-ef'âl, 123
el-Mukaddimetü'n-nazar, 94
Emâlî fi'l-Keşf 'ani'l-Hâvî, 5
 Eminüddin Muhammed b. Rükneddin el-Hasenî, 39, 42
 Emrullah b. Fahreddin Ahmed b. Şemseddin Muhammed Rûzbihân el-Ĥilâtî, 21
Envâriü't-tenzîl, 4
 Esed b. Mu'înüddin eş-Şirâzî et-Tebrîzî, 122

- es-Sirâcü'l-vehhâc fî şerhi'l-Minhâc*, 5, 23
Esvatu'l-luğaviyye ve zevahiruha inde'l-Câreberdi, 87
et-Teshîl, 81, 85
Evdahü'l-Mesâlik, 120
 Evliya Mehmed Efendi, 64
 Eyüb b. Hacı Abdullah er-Rûmî, 64
 ez-Zeyn Tâhir, 121
 ez-Zeyn Zekeriyya, 121
 Fahreddin er-Râzî, 68
 Fahreddin Hüseyin er-Rûmî, 72
 Fâzıl el-Yemenî, 12, 114
 Fehd Muhammed Dîb, 77
 Firdevs bint Ali Bey, 48
 Fîrûzâbâdî, 75
Fütûhu'l-gayb, 114
 Gazâlî, 97
 Gıyaseddin, 68
 Gucdüvânî, 58
 Hac Hüseyin Ağa Melik, 47
 Hacı b. Cibril, 67
 Hacı Şah Muhammed b. Mahmûd b. Mesud et-Tebrîzî, 21
 Hâcibiyye
Kâfiye, 91, 92
Kâfiye, 88, 89
Kâfiye, 94
 Hadr el-Yezdî, 87
 Halid el-Ezherî, 120
 Halid Şîrvânî, 56
 Halil b. Osman, 19
 Halil Muhammed Sa'îd Mahlef el-Heyti, 87
 Hamza Ağa, 89
 Hansârî, 44, 119
 Hârûn b. Sâhib şemseddin Gıyâseddin (vezir), 96
Harûniye, 110
 Hasan el-Osman, 85
 Hasan Paşa, 120
 Hâşiye alâ Halhalî alâ Muhtasari'l-müntehâ, 98
Hâşiye ala İzâh, 5, 10, 40
 Hâşiye ala Meşâbîhi's-sünne, 20
 Hâşiye alâ Mufassal, 41
 Hattâbî (Heytemî'nin hocası), 113
 Havâşî ale'l-Miftâh, 42
Hediyetü'l-arifîn, 83
 Hıdır el-Yezdî, 120
 Hızır b. Yakub, 22
 Hillî, 22, 93
 Hüseyin b. Osman Merzifonî, 56
 III. Selim, 88
Î'ânetü't-tâlibîn, 116
 İbn Abdüsselâm el-Menûfî, 114, 115
 İbn Behrâm Ebû Talib, 49
 İbn bint Aksarayî, 116
 Ebû's-se'âdât Muhibbüddin Muhammed b. Mevlanazâde Ahmed es-Serâî, 114
 İbn Cemâa, 30, 43, 72, 73, 74, 77, 79, 92, 112, 141
 İbn Hacer, 112
 İbn Hacer el-Heytemî, 113
 İbn Hâşîb Muhammed b. Ali ed-Dımaşqî, 122
 İbn Hişâm, 44, 121
 İbn Kalkaşandî, 43
 İbn Kasım el-Gazzî, 76, 79

- İbn Mesud Abdüllatif b. el-Muzaffer b. Muhammed b. el-Muzaffer b. Rûzbihan eş-Şirâzî, 33
- İbn Seyyid Ali, 73
- İbnü'l-Bezzâzî Hafızüddin Muhammed el-Kerderî, 26
- İbnü'l-Hâcib, 22, 39, 41, 58, 59, 60, 61, 63, 72, 74, 78, 79, 83, 85, 98, 102, 118, 122
- İbnü'l-Hanbelî et-Tazifî, 121
- İbnü'l-Hatib Muhyiddin Muhammed b. İbrahim, 115
- İbnü'n-Nâzım, 60
- İbrahim b. Muhammed b. Hamza el-Erdebilî, 66
- İbrahim b. Muhammed el-Hamevî, 17
- İbrahim el-Çârperdî, 20, 22, 33, 36, 42, 43, 93, 99
- İbrahim Fasîh b. Şîğatullah el-Haydârî, 82
- İbrahim Germiyânî, 85
- İbrî, 26, 117
- İcî, 5, 6, 7, 8, 33
- İmâm Şâfi'î, 62, 96
- İmâm-ı Âzam. *Bakın* Nu'mân b. Sâbit
- İnâyetü'l-kâdî*, 114
- İnayetüddin Muhammed b. Mümin b. Muhammed Bakır el-İsbahânî, 83
- İsâ el-Kürdî, 28
- İsâmüddin, 74, 80, 109
- İsfahânî, 26
- İshak b. İslâm b. Mesud, 65
- İshak b. Yûsuf b. Ömer, 68
- İsmail b. Muhammed b. Mahmûd el-Kayserî, 67
- İsmail Nabulsî, 122
- İsnevî, 117
- İşârât, 93, 94
- İzâh. Bakın el- İzâh fî şerhi'l-Mufassal*
- İzz. Bakın* İbn Cemâa *İzzî*, 124
- Kâfiye*, 39, 43, 44, 58, 60, 62, 72, 88, 90, 92, 102, 104, 105, 106, 113, 118
- Kalâvûn, 93
- Kâşânî, 115
- Kâtib Çelebî, 6, 34, 37, 40, 44, 52, 54, 60, 72, 74, 77, 78, 93, 96, 101, 102
- Kavâ'id*, 43, 118
- Kavâ'idü'l-i'râb*, 121
- Kazvînî. *Bakın* Abdülgaffar, *Bakın* Abdülgaffar
- Kehhâle, 37, 40, 83, 94
- Kemal b. Hüseyin er-Rûmî, 72
- Kemâleddin el-Bergûlî, 26
- Kemalpaşazâde, 108, 121
- Keşşâf*, 4, 9, 10, 11, 13, 19, 101, 113, 114, 115, 121
- Kitâbü'l-fükûk fî şerhi's-Şükûk*, 43, 92
- Kitâbü'l-mu'teber, 43, 118
- Konevî, 123
- Kutbüddin eş-Şirâzî, 5
- Lekânî, 113, 122
- Lübâb, 99
- Lütfullah b. Muhammed b. Gıyâs Zâfirî Haccâcî, 122
- Mahmûd b. Ahmed, 66
- Mahmûd b. Fahreddin, 68
- Mahmûd b. Hibetullah, 23

- Mahmûd b. Muhammed b. Ali
b. Mahmûd, 27
- Mahmûd Paşa, 78
- Mehâmîlî, 99
- Mehmed b. Abdalbârî, 64
- Mehmed b. Osmân Tarsûsî, 48
- Mehmed Emin b.
Abdurrahman, 57
- Mehmed Zihnî Efendi, 123
- Menâhicü'l- 'ukûl fî şerhi'l-
Minhâc*, 117
- Menşeu'n-nazar***, 95
- Merdâvî, 117
- Merginânî, 36
- Meşâbihü's-sünne*, 20, 35
- Mesud b. Ahmed b.
Muhammed es-Sâvî, 66
- Mesud b. Muhammed, 65
- Mesud b. Muhammed el-
Harizmî, 96
- Mevlana Zâhîrüddin, 68
- Miftâhü'l- 'ulûm*, 42, 94
- Mîlânî, 13, 39, 51, 52, 53, 54,
55, 57, 103, 106, 109, 120
- Minhâcü'l-vüsûl*, 23, 28
- Mîr Ahmed Ağa b. el-Hâc
Mustafa, 26
- Molla Hüsrev, 112
- Mufassal*, 39, 40, 41, 44
- Muğnî*, 43, 44, 53, 58, 118
- Muhammed Ali b. Mahmûd et-
Tebriî, 8
- Muhammed Ali b. Muhammed
el-Halhalî el-Isbahânî, 83
- Muhammed b. Abbas b. Hacı
el-Haremî, 21
- Muhammed b. Abdullah
Muhammed b. Osman eş-
Şeyhî, 33
- Muhammed b. Ahmed el-
Halebî, 28
- Muhammed b. Ahmed el-
Keylânî, 121
- Muhammed b. Ali b. Yakub er-
Revî el-Mâzinî, 13
- Muhammed b. Ali el-Îmadî, 25
- Muhammed b. Bahâeddin el-
Hemazânî Şirvânî, 121
- Muhammed b. Hüseyin el-
İsferâyînî, 96
- Muhammed b. İvað eş-Şâfi'î el-
Karmî, 32, 40
- Muhammed b. Mahmûd el-
Ömerî, 97
- Muhammed b. Mesud el-
Bâverdî, 54
- Muhammed b. Muhammed, 14,
65, 78, 82, 94
- Muhammed b. Muhammed
b. Ali ed-Demûşî el-Ensârî,
15
- Muhammed b. Mustafa el-
Hudârî, 124
- Muhammed b. Seyyid
Abdurrahman el-Hüseyînî et-
Tokadî, 69
- Muhammed b. Tâceddin Ali es-
Sâvî, 60
- Muhammed b. Yûsuf el-
Kirmastî, 70
- Muhammed Celâl, 120
- Muhammed el-Berkâl'î, 75
- Muhammed el-Ceylânî, 121
- Muhammed el-Keşfi, 95
- Muhammed eş-Şarinkaşî el-
Gazzî, 120
- Muhammed Kocevî, 121

- Muhammed Sadeddin el-Hasenî, 40
- Muhammed Sâ'îd b el-Hâc Muhammed İbn el-Hâc İbrahim el-Mevlevî, 88
- Muharrem Memmedov, 87
- Mu'în b. Ali el-Hafız, 7
- Murâdî, 120
- Murat Tala, 82
- Mustafa Abdülkazım Hasnâvî, 87
- Mustafa b. İbrahim Muhammed b. Mevlana Abdülkerim, 14
- Mustafa b. Muhammed, 69
- Mustafa b. Muhammed Hadi b. el-Mehdi b. Dildâr Ali, 82
- Müminzâde Abdülaziz, 71
- Müntahab*, 123
- Müstakimzâde, 123
- Nasır b. Ali b. Sa'îd el-Gamidî, 77
- Nasrullah b. Abdüllatif es-Sürevî, 42
- Necmeddin el-Gazzî, 122
- Necmeddin Ömer el-Herevî, 110
- Necmeddin Sa'îd, 59, 104
- Nesefî, 94
- Nevâcî, 77, 147
- Nevâhidü'l-ebkâr*, 113
- Nizâmeddin el-Müderris, 25
- Nukrekâr, 60, 73, 109, 122, 124, 125
- Nu'mân el-Harizmî, 95
- Osman b. Süleyman el-Cezerî el-Kürdî, 118
- Ömer b. Abdürrahim b. Kemal el-Kırşehrî, 27
- Ömer b. Osman el-Marûnisî, 118
- Özaykan, 24, 29
- Pezdevî, 4, 30
- Rabia Hatun(Evliya Mehmed Efendi'nin eşi), 64
- Radî.*Bakın* Radî el-Esterâbâdî
- Radî el-Esterâbâdî, 108, 119
- Ref'ü'l-Hâcib*, 116
- Remlî, 116
- Risâle ala mes'eleti'l-kuhl mine'l-Kâfiye, 58
- Ru'aynî, 111
- Rûhu'l-me'ânî*, 115
- Rükneddin, 39, 42, 63, 93
- Sa'd b. Ali es-Semerkindî, 96
- Sabbân, 122
- Sadullah b. Hacı Necmeddin b. Hacı Ömer, 64
- Safevî, 71, 72, 102
- Sehâvî, 77, 78, 111, 112, 118
- Sekkâkî, 42, 94
- Senhûrî, 121
- Seyfü's-şârim*, 99
- Seyyid Şerîf, 49, 73, 75, 115
- Sîbeveyh, 63
- Sirâceddin Urmevî, 93
- Sirâcü'l-vehhâc*, 1
- Sübkî, 34, 37, 40, 42, 99, 105, 112, 116
- Süleyman b. Emir b. Bozon, 25
- Süyûtî, 2, 9, 44, 62, 74, 77, 78, 112, 113, 121, 124
- Şehâbedddin el-Hafâcî, 114
- Şehîd-i şânî, 121
- Şems el-Merzubânî, 112
- Şemseddin Ahmed b. Musa el-Hayâlî er-Rûmî, 19
- Şemseddin b. el-Halîmî, 26

- Şemseddin Muhammed b. Eşref
es-Semerkindî, 94
- Şemseddin Muhammed b.
Muzaffer el-Halhâlî el-
Hatîbî, 98
- Şerefeddin Muhammed el-
Arabî, 107
- Şerhü'l-Hâvî*, 32, 116
- Şerhü'l-Muğnî*, 48, 51, 53, 55,
56, 103, 106, 120
- Şerhü'ş-Şâfiye*, 1, 4, 5, 60, 61,
62, 63, 69, 71, 73, 74, 75, 76,
77, 78, 79, 80, 84, 85, 87, 92,
93, 102, 106, 108, 109, 110,
112, 114, 117, 118, 119, 120,
121, 122, 123, 124, 125
- Şevkânî, 77, 119
- Şinvanî, 79
- Şümünnî, 64, 75, 112
- Tâc Ahmed b. Abdülkadir el-
Kaysî, 83
- Takî el-Hisnî, 120
- Taşköprüzâde, 9, 115, 118, 119
- Ṭavâli', 36, 93
- Teftazânî, 124
- Tehânevî, 124
- Tetimmatü'l-Keşşâf*, 1, 5, 9
- Tirâzü'l-lâzeverdî*, 62, 78
- Tîbî, 12, 113, 114
- Tuhfetü'l-eşrâf*, 12, 114
- Üşmûnî, 122
- Üştübî, 81, 85
- Vakfikebirli Ali Rıza Efendi,
123
- Yâfi'î, 1
- Yûsuf b. Muhammed b.
Muhammed et-Tebrîzî, 65
- Yûsuf er-Rûmî, 118
- Zekeriyya el-Ensârî, 86, 116,
122
- Zemahşerî, 4, 6, 39, 40, 41, 45
- Zemâhşerî, 9
- Zencânî, 62
- Zeri'a, 83
- Zerkeşî, 116

Publishing House

978-625-7914-62-8